

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ “ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА”

В. В. Шкроміда

М. М. Василюк

Т. М. Гнатюк

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ

діяльності суб’єктів господарювання

м. Івано-Франківськ
Видавець Кушнір Г. М.
2016

УДК 65.011
ББК 65.053
Ш 67

*Рекомендовано Міністерством науки і освіти України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
(№ 1/11-6731 від 07.05.2014)*

Шкроміда В. В., Василюк М. М., Гнатюк Т. М.
Ш 67 «Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання». Посібник /
Шкроміда В. В., Василюк М. М., Гнатюк Т. М. – Івано-Франківськ:
Видавець Кушнір Г. М., 2016 – 219с.

ISBN 978-966-2343-25-0

**УДК 65.011
ББК 65.053**

Розглянуто теоретико-методологічні, методичні та практичні питання економічного аналізу як цілісної інформаційної системи знань про діяльність суб'єктів господарювання. Докладно висвітлено предмет, зміст, роль та завдання економічного аналізу, розкрито його види, мета, технічні прийоми та механізм здійснення господарюючими суб'єктами. Систематизовано методичні питання сутності та практика аналізу діяльності підприємств у сучасних умовах господарювання. Ґрунтовно висвітлено сучасні методики дослідження господарських процесів, проведення фінансової оцінки, аналізу використання ресурсів і забезпечення ефективного управління діяльністю суб'єктів господарювання.

Посібник підготовлено відповідно до програми з нормативної дисципліни «Економічний аналіз», яка входить до обов'язкового переліку курсів бакалаврського рівня навчання студентів усіх економічних спеціальностей. Може бути використаний студентами, аспірантами і викладачами економічних спеціальностей вузів. Посібник буде корисним для практичних працівників підприємств різних галузей економіки, працівників установ фінансової сфери та організацій державного управління економікою.

ISBN 978-966-2343-25-0

© Шкроміда В. В., Василюк М. М., Гнатюк Т. М., 2016
© Видавець Кушнір Г.М., 2016

ЗМІСТ

Передмова		6
Розділ 1.	Теоретичні основи економічного аналізу	8
Тема 1.	Економічний аналіз в системі управління підприємством	9
1.1.	Мета й завдання економічного аналізу	9
1.2.	Предмет і категорії економічного аналізу	13
1.3.	Види та напрями економічного аналізу	16
1.4.	Роль і місце економічного аналізу в мовах ринкових відносин	23
	Питання для самостійного контролю знань до теми 1	28
	Тести контролю знань до теми 1	29
Тема 2.	Методологія економічного аналізу	32
2.1.	Зміст понять методологія, метод, методика економічного аналізу	32
2.2.	Методичні прийоми економічного аналізу	33
2.3.	Інформаційне забезпечення економічного аналізу	49
	Питання для самостійного контролю знань до теми 2	54
	Тести контролю знань до теми 2	55
Тема 3.	Організація та етапи економічного аналізу	58
3.1.	Організація та принципи аналітичної роботи	58
3.2.	Головні етапи аналітичної роботи та їх характеристика	62
3.3.	Узагальнення та оформлення результатів аналізу	68
	Питання для самостійного контролю знань до теми 3	69
	Тести контролю знань до теми 3	70
Розділ 2.	Внутрігосподарський економічний аналіз	73
Тема 4.	Аналіз виробництва та реалізації продукції (робіт, послуг)	74
4.1.	Завдання та інформаційне забезпечення аналізу виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг)	74
4.2.	Оцінка обсягів і структури виробництва продукції.	75
4.3.	Аналіз випуску продукції за асортиментом та конкурентоспроможністю	77
4.4.	Аналіз груп факторів, що мають вплив на випуск продукції	79
4.5.	Аналіз відвантаження і реалізації продукції	82
	Практичні завдання до теми 4	84
	Тести контролю знань до теми 4	85
Тема 5.	Аналіз забезпеченості і використання трудових ресурсів	88
5.1.	Завдання та інформаційне забезпечення аналізу ефективності використання трудових ресурсів	88
5.2.	Аналіз чисельності, складу та руху робочої сили	89
5.3.	Аналіз використання трудових ресурсів	90
5.4.	Факторний аналіз продуктивності праці	92
5.5.	Аналіз впливу факторів праці на обсяг виробництва продукції	95

	Практичні завдання до теми 5	96
	Тести контролю знань до теми 5	97
Тема 6.	Аналіз забезпеченості та використання підприємством засобів праці	100
6.1.	Завдання та джерела проведення аналізу основних засобів підприємства	100
6.2.	Аналіз наявності, структури та динаміки руху основних засобів підприємства	101
6.3.	Аналіз ефективності використання основних фондів	104
6.4.	Особливості аналізу наявності і використання нематеріальних активів підприємства	107
	Практичні завдання до теми 6	108
	Тести контролю знань до теми 6	110
Тема 7.	Аналіз матеріальних ресурсів та їх використання	112
7.1.	Завдання та інформаційне забезпечення аналізу використання матеріальних ресурсів	112
7.2.	Аналіз матеріально-технічного забезпечення підприємства	113
7.3.	Аналіз складських запасів матеріальних ресурсів підприємства	116
7.4.	Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства	117
	Практичні завдання до теми 7	119
	Тести контролю знань до теми 7	120
Тема 8.	Аналіз витрат діяльності підприємства	123
8.1.	Завдання та інформаційне забезпечення аналізу витрат підприємства	123
8.2.	Аналіз динаміки і структури понесених витрат підприємства	125
8.3.	Особливості маржинального аналізу з метою прийняття рішень	126
8.4.	Аналіз собівартості окремих виробів	130
	Практичні завдання до теми 8	132
	Тести контролю знань до теми 8	133
Розділ 3.	Фінансовий аналіз	136
Тема 9.	Аналіз фінансового стану підприємства	137
9.1.	Загальна оцінка фінансового стану підприємства	137
9.2.	Аналіз основного капіталу підприємства	143
9.3.	Аналіз оборотного капіталу підприємства	149
9.4.	Аналіз джерел формування капіталу підприємства	154
	Практичні завдання до теми 9	157
	Тести контролю знань до теми 9	158
Тема 10.	Аналіз фінансової стабільності та стійкості підприємства	160
10.1.	Поняття фінансової стабільності та основні чинники фінансової стійкості підприємства	160

10.2.	Аналіз абсолютних показників фінансової стійкості	161
10.3.	Аналіз відносних показників фінансової стійкості	165
10.4.	Аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства	167
	Практичні завдання до теми 10	171
	Тести контролю знань до теми 10	172
Тема 11.	Аналіз кредитоспроможності підприємства	175
11.1.	Способи оцінки кредитоспроможності	175
11.2.	Класифікація позичальника на основі оцінки фінансового стану	178
11.3.	Аналіз ділової активності підприємства	181
	Практичні завдання до теми 11	183
	Тести контролю знань до теми 11	184
Тема 12.	Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства	187
12.1.	Аналіз прибутку підприємства	187
12.2.	Аналіз специфічних чинників формування прибутку	189
12.3.	Аналіз показників рентабельності	194
12.4.	Аналіз резервів збільшення прибутку	199
	Практичні завдання до теми 12	204
	Тести контролю знань до теми 12	205
	Глосарій термінів	208
	Список рекомендованої літератури	215

ПЕРЕДМОВА

Сучасний стан економіки у контексті антикризового управління вимагає активної аналітичної роботи, оскільки саме уміло й належно організований економічний аналіз сприяє раціональному витрачання усіх видів ресурсів, запобіганню фактів безгосподарності, непродуктивних витрат і втрат та ін. негативних явищ господарського процесу. Роль економічного аналізу полягає й в оцінюванні діяльності господарюючих суб'єктів, виявленні та розрахунках розмірів невикористаних резервів, а ефективний аналіз результатів діяльності забезпечує поліпшення управління суб'єктом господарювання та подальше зростання ефективності його діяльності в цілому. Зміст використання економічного аналізу господарюючими суб'єктами полягає у забезпеченні аналітичних даних (структурно-логічна систематизація послідовності фактів, явищ і подій), які використовуються в процесі прийняття рішень. Економічний аналіз має справу з фінансовими результатами, результатами маркетингової політики (розробила асортименту продукції, спектру спектр послуг чи видів робіт), власними витратами, повнотою технічного забезпечення та інновації, економічними активами, управлінням матеріальними потоками, управління людськими ресурсами, потенціалом розвитку та вартістю компанії.

Економічний аналіз як навчальна дисципліна представляє собою систему спеціальних знань, пов'язаних із дослідженням економічних процесів і, темпів діяльності та тенденцій розвитку із встановленням ї їх суті та причин, що зумовлюють відхилення від запланованих показників, виробничих потужностей із подальшою об'єктивною оцінкою їх виконання. Він, в основному, базується на правильній інтерпретації економічних показників, що розкривають економічні явища. Основним дидактичним завданням економічного аналізу є навчити майбутніх фінансових аналітиків створювати групи показників, які, найбільш об'єктивно та усесторонньо відображають реальну економічну ситуацію і дозволяють спрогнозувати вектор руху підприємства у найближчому звітному періоді. Найважливіше питання, на яке має дати відповідь суб'єкт економічного аналізу – чи господарюючий суб'єкт раціонально використав наявні ресурси за досліджуваний період часу.

Зміст навчального посібника викладено у трьох частинах. У першій частині розглядаються основи теорії економічного аналізу, організація, етапи та методологічні засади економічного аналізу. У другій частині розкрито питання аналізу виробництва та реалізації продукції (робіт, послуг), забезпеченості і використання трудових ресурсів, аналізу забезпеченості та використання підприємством засобів праці, матеріальних ресурсів та витрат діяльності підприємства. У третій частині висвітлено питання аналізу фінансового стану підприємства, фінансової стабільності та стійкості, кредитоспроможності та фінансових результатів діяльності підприємства.

Подальший розвиток теорії економічного аналізу й удосконалення методики її викладання виправдовується також завданнями підвищення рівня підготовки спеціалістів з вищою економічною освітою й адаптації до сучасних умов господарювання. Для контролю рівня засвоєння навчального матеріалу наводяться контрольні запитання, типові задачі та тестові завдання у розрізі тем навчальної дисципліни.

Автори висловлюють щиру вдячність рецензентам (доктору економічних наук, професору О.В. Кантаєвій, доктору економічних наук, професору І.П. Отенко, доктору економічних наук, професору Ю.Л. Петрушевському) за слушні критичні зауваження та побажання.

**РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО
АНАЛІЗУ**

- ТЕМА 1** ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВОМ
- ТЕМА 2** МЕТОДОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ
- ТЕМА 3** ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЕТАПИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

ТЕМА 1 ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

- 1.1. Мета й завдання економічного аналізу
- 1.2. Предмет і категорії економічного аналізу
- 1.3. Види та напрями економічного аналізу
- 1.4. Роль і місце економічного аналізу в мовах ринкових відносин

1.1. Мета й завдання економічного аналізу

Економічна сторона діяльності суб'єктів господарювання характеризується системою показників, які дають економічну оцінку процесам та результатам цієї діяльності. Діяльність суб'єктів господарювання, як і інші явища суспільного життя, потребує систематичного дослідження для успішного й ефективного управління нею. Одним із способів вивчення діяльності є аналіз. Економічний термін «аналіз» походить (від гр. analysis) і означає «виокремлення», «розчленовування». Втім для економічного аналізу це означає виокремлення окремих показників господарської діяльності із сукупності складових показників діяльності для наступного їх дослідження.

Процедура економічного аналізу здійснюється на усіх рівнях управління економікою: від макроекономічних до мікроекономічних. З огляду на вищевказане, можна дати таке означення змісту економічного аналізу – це комплексне всебічне дослідження всіх сторін діяльності підприємства на основі використання відповідних джерел інформації, вивчення окремих елементів економічної роботи, виявлення і вимірювання впливу факторів на результати діяльності підприємства, зіставлення затрат і результатів, узагальнення результатів аналізу і, нарешті, обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень з метою вибору оптимального.

Зміст економічного аналізу збагачується в міру розвитку і вдосконалення суспільного виробництва, його організації та управління.

В ринкових умовах вимоги до економічного аналізу значно зростають. Так, для успішного функціонування в конкурентному середовищі економічний аналіз повинен задовольняти такі вимоги:

- мати систематичний характер, проводитись за заздалегідь підготовленою програмою, за точно визначеною періодичністю, що встановлюється в залежності від змісту і мети аналізу;
- бути оперативними, своєчасно реагувати на швидкоплинні зміни та виклики; з цією метою дані оперативного контролю і обліку повинні негайно оброблятися і досліджуватися;
- забезпечувати високу об'єктивність висновків, робити їх на підставі ретельно перевірених і детально вивчених даних;
- повністю використовувати всі джерела інформації, використовувати способи розрахунків, котрі дають точні результати;
- бути конкретним, розкривати фактори, що впливають на рівень техніко-економічних і фінансових показників, що встановлюється в залежності від змісту і мети аналізу;
- впливати на виробничий процес передусім шляхом використання передового досвіду і негайного усунення недоліків;
- оцінювати роботу підприємства у контексті з перспективами розвитку виробництва;

Серед найважливіших завдань економічного аналізу виділяємо наступні:

1. Оцінювання чинників зовнішнього середовища. Аналізу підлягають як фактори загального середовища, так і середовища найближчого оточення. До факторів загального середовища відносяться соціальне, правове, державне і політичне, технологічне, економічне середовище. До факторів найближчого оточення відносять постачальників, споживачів, робочу силу, конкурентів, контактні аудиторії: фінансові кола, що забезпечують підприємство капіталом (банки, інвестиційні компанії), засоби масової інформації (рекламні агентства, телестанції, періодичні видання), державні заклади, що займаються наглядом і регулюванням виробничої діяльності. Враховуючи те, що зовнішнє середовище динамічно змінюється, підприємство повинно постійно здійснювати збір даних про

фактори зовнішнього середовища, стежити за їх змінами, аналізувати тенденції цих змін для розробки заздалегідь заходів адекватного реагування на ці зміни з метою забезпечення реалізації можливостей та усунення загроз. Аналіз зовнішнього середовища надає певний час для розробки планів реагування на найбільш імовірні загрози.

2. Дослідження кон'юнктури ринку, попиту на продукцію, що виробляється підприємством, існуючих і потенційних споживачів продукції. Аналіз кон'юнктури ринку, аналіз існуючих і визначення потенційних споживачів продукції дозволяє визначити частку ринку та обсяг виробництва продукції, в т.ч. в розрізі асортиментних груп; розробити заходи щодо диверсифікації і оновлення продукції. Визначення обсягу продукції – це найскладніший і найважливіший етапи в розробці планів і напрямків подальшого розвитку підприємства, від якого в значній мірі залежить результативність господарської діяльності підприємства.

3. Оцінювання конкурентоспроможності продукції та підприємства. Аналіз конкурентоспроможності продукції, що виробляється підприємством, повинен проводитися постійно. Це дає змогу визначити той момент, коли показники конкурентоспроможності продукції почнуть знижуватися і прийняти своєчасні рішення щодо підвищення споживчих якостей товару в результаті його модернізації або рішення про зняття його з виробництва. Показник конкурентоспроможності підприємства характеризує його місце в галузі економіки.

4. Розробка наукової бази для здійснення прогнозування планування на підприємстві, розробки як тактичних, так і стратегічних планів. Передплановою стадією планування є комплексний аналіз господарської діяльності підприємства. В процесі аналізу досліджується виконання плану з виробництва продукції по кількості, номенклатурі і асортименту, реалізації продукції, використання матеріальних і трудових ресурсів, здійснюється аналіз фінансових показників тощо, що дозволяє виявити невикористані резерви, обумовлені недоліками в організації господарської діяльності підприємства. Ретроспективний аналіз спрямований на вивчення резервів виробництва, які необхідно враховувати в процесі планування і забезпечувати їх реалізацію. Вивчення і аналіз динаміки основних показників за ряд років, тобто часових рядів дозволяє виявити ті закономірності, що властиві для

даного підприємства. Як відомо, методи прогнозування розподіляються на нормативні і генетичні. Нормативні методи передбачають встановлення цілі (нормативу) і розробку заходів по її досягненню.

5. Вибір оптимального варіанту бізнес-плану. Тут одним із принципів планування називають принцип варіантності, який полягає в розробці декількох варіантів плану. За допомогою аналізу здійснюється їх порівняння, що сприяє вибору оптимального плану розвитку і функціонування господарської одиниці.

6. Оцінка ефективності використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. У процесі аналізу здійснюється оцінка відповідності питомих витрат сировини, матеріалів, палива, енергії плановим значенням та теоретично обґрунтованим; оцінка ефективності використання основних засобів, робочої сили, для чого застосовується система проміжних і узагальнюючих показників.

7. Визначення економічної ефективності інвестицій та інновацій, вибір оптимальних інвестиційних рішень. Аналіз і оцінка результатів впровадження інвестиційних і інноваційних проектів, їх порівняння дозволяє із усієї сукупності можливих напрямків інвестування вибрати ті, що забезпечать найкращі економічні результати. Ретроспективний аналіз також дозволяє виявити ті «вузькі місця», які потребують прийняття першочергових мір по удосконаленню техніки, технології, механізації і автоматизації праці, здійсненню природоохоронних заходів.

8. Оцінка кінцевих результатів діяльності підприємства. Аналіз і оцінка кінцевих результатів діяльності необхідні для визначення доцільності і вірності вибраної стратегії розвитку підприємства, встановлених цілей, ранжируваних по певним періодам часу. У разі відхилення показників, що характеризують кінцеві результати діяльності від нормативних, передбачених стратегічним і тактичним планом, підприємство може приймати певні заходи щодо зміни цілей і стратегії, що забезпечує можливості для підприємства встановлювати «критичні точки», при яких необхідно почати здійснення ситуаційних планів, передбачаючи проведення необхідних змін в реалізації стратегії.

9. Виявлення та оцінка внутрішніх резервів на усіх стадіях виробничого процесу, розробка заходів щодо їхнього використання. Кожний вид аналізу повинен

завершуватися виявленням та оцінкою резервів і розробкою комплексу заходів щодо їх реалізації.

10. Узагальнення інформації економічного аналізу для прийняття управлінських рішень. Поліпшення організації та повне використання можливостей економічного аналізу в управлінні тісно пов'язані з усією системою вдосконалення господарського механізму, спрямованого на підвищення ефективності виробництва та якості праці на різних рівнях національної економіки.

У вітчизняній практиці застосовуються різні види аналізу: фізичний, хімічний, математичний, статистичний, економічний і ін. Вони відрізняються об'єктами, цілями і методикою дослідження. Дослідження природних явищ, технічні дослідження дозволяють знаходити зв'язки між різними складовими частинами цих явищ, факторами, що на них впливають за допомогою технічних засобів, теоретичних залежностей. Сам економічний аналіз відноситься до абстрактно-логічного методу дослідження економічних явищ. Виходячи із практичного застосування, метою економічного аналізу є сприяння виконанню планів підприємств та структурних підрозділів, а також інших господарських формувань, сприяння дальшому розвитку і поліпшенню економічної роботи завдяки підготовці проектів оптимальних управлінських рішень. Окрім того, метою економічного аналізу є виявлення резервів подальшого підвищення ефективності виробництва в результаті детального аналізу техніко-економічних і фінансових показників господарської діяльності підприємства і його підрозділів, вивчення і аналіз факторів зовнішнього середовища, кон'юнктури ринку, попиту на продукцію, що виробляється на підприємстві; обґрунтування планів підприємства і сприяння їх виконанню; обґрунтування заходів реалізації виявлених резервів.

1.2. Предмет і категорії економічного аналізу

Виходячи зі змісту та сутності економічного аналізу його предметом є фінансово-господарська діяльність підприємств та установ. Проте наявні методи аналізу дають змогу вивчати і роботу окремих галузей, регіонів і всього господарства в цілому. Як предмет економічного аналізу

розглядають діяльність підприємств, спрямовану на досягнення максимальних результатів за мінімальних витрат. Тобто йдеться про успішне господарювання, до якого повинні прагнути всі підприємства. Результати ефективного управління залежать від умілого керівництва виробничим колективом, правильної організації виробництва та праці, а також від раціонального використання всіх видів ресурсів.

Об'єктами аналізу є передусім окремі економічні явища, процеси, проблеми, питання, показники. Всі об'єкти аналізу у своїй сукупності складають предмет економічного аналізу. Наприклад, об'єктами аналізу можуть виступати виробнича, фінансова, інвестиційна діяльність, наявність і використання ресурсів, якість продукції та прибуток, рентабельність виробництва тощо.

Під господарською діяльністю розуміють весь комплекс діяльності в області виробництва і реалізації продукції, використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, технічного прогресу і соціального розвитку виробництва. Категорії економічного аналізу – це найбільш загальні, ключові поняття економічного аналізу. До таких належать, наприклад: фактор, резерв, модель, результативний показник, відсоток, фінансовий результат, капітал, активи, зобов'язання, леверидж та ін.

Розглянемо зміст деяких категорій економічного аналізу.

Однією із умов матеріального виробництва є забезпеченість його відповідними ресурсами, при цьому зменшення питомої ваги витрачених ресурсів на одиницю кінцевої продукції забезпечує зростання ефективності суспільного виробництва та поліпшує показники виробництва продукції. У процесі виробництва ресурси взаємодіють, що характеризується фактором впливу на показники діяльності.

Фактор – це причина, яка впливає на певний результат (наслідок). Їх класифікують згідно з певними ознаками (рис.1.1). Відповідно до простих елементів праці розрізняють фактори трудові та матеріальні. Останні складаються із сировинних, енергетичних, водних, факторів основних засобів тощо. За місцем дії фактори можуть бути внутрішньогосподарські, галузеві, регіональні, народногосподарські. Відрізняють також фактори кількісні та якісні, інтенсивні та

екстенсивні, об'єктивні та суб'єктивні, загальні (комплексні) та поодинокі (специфічні), основні та другорядні тощо.

Термін «резерв» походить або від французького «reserve», що в перекладі означає «запас», або від латинського «reservere» – «зберігати».

В спеціальній літературі і в практичній діяльності «резерви» використовуються у подвійному значенні

Рис. 1.1. Класифікація господарських резервів

Резерви – наявні запаси або можливості, призначені для використання, або такі, що можуть бути використані.

Резерви – не використані (в сфері матеріального виробництва) трудові, матеріальні, технічні і фінансові ресурси, які можуть бути використані додатково або більш ефективним способом в результаті удосконалення техніки, технології, покращення організації праці, механізації і автоматизації виробництва, зниження норм витрат матеріальних ресурсів, скорочення простоїв та здійснення інших організаційно-технічних заходів.

В сучасних умовах господарювання нові об'єкти й завдання економічного аналізу потребують застосування адекватних їм методологій і засобів дослідження економічних процесів та явищ. Підчас дослідження категорії резерви виробництва варто враховувати, що поняття «резерв» може розглядатися у кількох розуміннях.

– Резерви – як запаси ресурсів, які не витрачаються та підтримуються на певному рівні як засіб, що забезпечує надійність й безперервність роботи;

– Резерви – як невикористана можливість, наприклад підвищення рентабельності виробництва.

– Модель – це відображення, аналог явища або процесу в основних, суттєвих для цілей дослідження рисах. Модель повинна врахувати всі можливі взаємозв'язки, закономірності і умови розвитку, щоб на її основі можна було виконати дослідження. В першу чергу модель виконує функції аналітичну й прогнозну, що забезпечує її практичне використання.

– Зобов'язання – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, які втілюють у собі економічні вигоди. Із визначення предмета економічного аналізу випливає, що аналіз тісно пов'язаний із процесами та кінцевими виробничо-фінансовими результатами господарської діяльності.

1.3. Види та напрями економічного аналізу

Сучасні умови ринкових відносин вимагають ґрунтовного аналізу ринкових ситуацій із метою визначення принципів дії ринкових механізмів. Економічний аналіз, в свою чергу, дає змогу правильно оцінити роботу

підприємства, забезпечує значне поліпшення рівня його економічної роботи та підвищує ефективності виробництва. За цих умов аналіз також забезпечує можливість об'єктивної оцінки економічних результатів діяльності, що створює підґрунтя для розроблення системи матеріального заохочення працівників на підприємстві за рахунок фонду оплати праці та інших джерел. Загальноекономічний аналіз здійснюється також на підприємстві і в його підрозділах для загальної оцінки їхньої діяльності. Для аналізу використовується планово-нормативна, звітна, облікова інформація. За характером і колом питань склалось два напрямки проведення загальноекономічного аналізу: фінансово-економічний і статистико-економічний. Економічний аналіз, що досліджує економічні явища та процеси на підприємствах та підрозділяється на види:

- фінансово-економічний аналіз;
- техніко-економічний аналіз;
- функціонально-вартісної аналіз;
- аналіз ефективності організації управління.

Фінансово-економічний аналіз здійснюють фінансові та кредитні органи. Фінансові установи проводять, в основному, зовнішній аналіз діяльності підприємств на підставі квартальної і річної звітності, звертаючи головну увагу на фінансові результати: виконання фінансового плану, ефективність використання фінансових ресурсів, рентабельність, платоспроможність, виконання зобов'язань перед бюджетом, фінансовий стан і резерви його поліпшення, збільшення платежів до бюджету. Такий аналіз проводиться одночасно з аналізом виконання виробничої програми.

Фінансово-економічний аналіз розкриває зміст фінансових показників і їхнього зв'язку з виробничими (реалізація, прибуток, рентабельність, оборотність оборотних засобів і ін.). Однак його характер і зміст не дозволяє довести аналіз до детального розкриття і виміру впливу факторів техніки, технології й організації виробництва, кваліфікації робітників, якості продукції на динаміку фінансових показників.

Техніко-економічний аналіз виконують економісти, інженерно-технічні працівники, робітники та органи управління за даними оперативної і періодичної

звітності. Його метою є оцінка господарської діяльності, виявлення причинних взаємозв'язків і взаємодії різних факторів техніки та економіки, резервів виробництва, опрацювання заходів для раціоналізації використання ресурсів. Техніко-економічний аналіз – це внутрішньогосподарський аналіз, у процесі якого аналізу досліджується діяльність усіх структурних підрозділів підприємства, служб, цехів, дільниць, бригад і окремих робочих місць. Джерелом інформації для такого аналізу є планово-нормативні дані, матеріали оперативного, бухгалтерського обліку. Техніко-економічний аналіз проводиться щоденно, за декаду, місяць, квартал, рік до складання підсумкової звітності. На підставі результатів аналізу приймаються важливі управлінські рішення. Роль техніко-економічного аналізу зросла, бо основні показники, що характеризують ефективність заходів для впровадження нової техніки, технології, організації виробництва, підприємства розраховують і планують самостійно. Звідси й випливає потреба в ретельному аналізі та обґрунтуванні техніко-економічних показників. Поглиблення аналізу досягається при техніко-економічному аналізі. Для виявлення впливу цих показників на вартісні і більш повного розкриття резервів застосовують техніко-економічні показники, що характеризують використання техніки і матеріалів, якість продукції і сировини тощо. Ці показники характеризують технічні особливості різних видів устаткування, етапи виробничого процесу, властивості матеріалів і готових виробів. Часто вони не піддаються узагальненню по підприємству в цілому. Тому цей вид аналізу проводиться найчастіше по окремих цехах, ділянках. Потім результати аналізу узагальнюються по підприємству в цілому.

Функціонально-вартісної аналіз являє собою метод виявлення резервів, що базується на функціях, які виконує об'єкт, і зорієнтований на оптимальні методи їхньої реалізації на всіх стадіях життєвого циклу виробу (науково-дослідні роботи, конструювання, виробництво, експлуатація, утилізація). Його основне призначення в тім, щоб виявити і попередити зайві витрати за рахунок ліквідації непотрібних вузлів, деталей, спрощення конструкції виробу, заміни матеріалів і т.ін.

Аналіз ефективності організації управління вивчає управляючу систему – організаційні форми управлінського апарату з метою виявлення можливостей посилення його позитивного впливу на господарську діяльність шляхом

удосконалювання його структури і підвищення кваліфікації працівників. Оцінка ефективності організації управління здійснюється на основі стратегії розвитку підприємства, даних про кінцеві результати діяльності керованого об'єкта.

Також у країнах ринкової економіки економічний аналіз поділяється на внутрішній і зовнішній. Внутрішній аналіз використовує всі джерела інформації про стан підприємства, резерви виробництва. Результати внутрішнього аналізу мають конфіденційний характер і тому доступні лише обмеженому колу осіб, які керують діяльністю підприємства. Як правило, це комплексний аналіз, що здатний надати керівництву підприємства необхідну інформацію для прийняття управлінських рішень. Деталізована аналітична інформація як результат внутрішнього аналізу служить одним із ефективних засобів конкурентної боротьби. Внутрішній аналіз є найбільш повний комплексний аналіз, здатний дати керівникам необхідний матеріал для прийняття управлінських рішень в забезпеченні конкурентоспроможності підприємства. З цих причин результати внутрішнього аналізу не підлягають оприлюдненню та є конфіденційною інформацією.

Зовнішній аналіз зв'язаний з питаннями оцінки рентабельності роботи підприємства, інтенсивності використання їм капіталу, фінансового становища в цілому, визначаючи тим самим взаємини підприємства з акціонерами, кредиторами, податковими органами, його положення в галузі виробництва і національній економіці, відстоюючи його престиж у діловому світі.

За галузевою ознакою аналіз поділяється на галузевий і міжгалузевий. За ознакою часу економічний аналіз поділяється на попередній (перспективний) і наступний (ретроспективний). Ретроспективний аналіз у свою чергу поділяється на оперативний (ситуаційний) і підсумковий (заключний).

Призначення оперативного аналізу зводиться до того, щоб встановити причини виникаючих відхилень від розрахованого ходу виробництва, запланованого забезпечення підприємства матеріальними ресурсами, обсягу відвантаженої і реалізованої продукції і своєчасності розрахунків по платежах за реалізовану продукцію, а також визначити їхні можливі наслідки і необхідні заходи для усунення негативних факторів. Оперативний аналіз безпосередньо зв'язаний з

функціями оперативного управління постачанням, виробництвом, збутому продукції, фінансовим розрахунком тощо.

Підсумковий аналіз вивчає фактори, що впливають на виконання річних планових завдань і ефективний розвиток підприємства. Результати, отримані на підставі цього аналізу, є вихідними для планування діяльності підприємства.

За рівнем охоплення об'єктів вивченням аналіз може бути суцільним і вибіркоким. Суцільний аналіз проводиться тоді, коли вивченню підлягає уся виробничо-господарська діяльність підприємства. При вибіркокому аналізі вивчаються окремі питання діяльності підприємства, що є важливими для управління виробництвом на кожен визначений момент.

За змістом аналіз підрозділяється на комплексний і локальний. Комплексний (повний) аналіз припускає вивчення всіх сторін діяльності підприємства і його підрозділів у взаємозв'язку. Він охоплює процес підготовки виробництва, організацію технологічного процесу, використання виробничого устаткування і т. ін. Локальний (тематичний) аналіз здійснюється при вивченні якого-небудь окремого питання діяльності підприємства або якої-небудь відособленої сторони його роботи.

За широтою порівняння аналіз поділяється на внутрішньогосподарський і міжгосподарський (внутрішньогалузевий або порівняльний). Порівняльний аналіз досліджує роботу підприємств шляхом внутрішньогосподарських порівнянь різних показників з іншими однотипними або родинними підприємствами, в результаті чого визначається конкурентоспроможність підприємства і продукції.

За характером проведення й охопленням питань економічний аналіз поділяють на фінансовий та управлінський. Такий поділ обумовлюється існуванням фінансового й управлінського обліку.

Економічний аналіз господарської діяльності за часом дослідження процесів і явищ поділяють на попередній, оперативний, послідовний і стратегічний.

Попередній аналіз вивчає майбутні процеси і явища. Він проводиться для опрацювання проектів, обґрунтування бізнес-планів, визначення оптимальних розмірів виробництва, раціонального використання наявних ресурсів, підвищення ефективності виробництва з метою запобігання схваленню економічно неефективних, хоч і технічно прогресивних рішень. Він пов'язаний з

прогнозуванням, перспективним і поточним плануванням, з вибором і обґрунтуванням варіантів планів і управлінських рішень: його проводять до початку будь-яких господарських операцій. Головним завданням попереднього аналізу є вивчення тенденцій, оцінка варіантів і пошуки найліпшого з них, виявлення недоліків, утрат, непродуктивних витрат і запобігання таким. На підставі аналізу обґрунтовується економічна стратегія управлінських рішень, перспективних і планових прогнозів; досліджується забезпеченість матеріальними, трудовими та фінансовими ресурсами перед початком виробництва, опрацьовуються запобіжні щодо можливих недоліків заходи, виявляються причини та фактори, які можуть негативно впливати на результати, вивчається попит на продукцію і досліджується портфель замовлень.

Основна функція попереднього аналізу – сприяння підвищенню ефективності виробництва, його інтенсивності і конкурентоспроможності підприємства.

Оперативний аналіз проводиться безпосередньо в ході господарської діяльності або одразу після підбиття її підсумків з метою оперативного впливу на техніко-економічні показники підприємства і його структурних підрозділів. Він дає змогу безпосередньо в процесі діяльності виявити негативні фактори та визначити їх вплив на виробництво, оцінити можливі наслідки цього впливу і застосувати засоби для усунення небажаних наслідків або запобігання ним. Інакше кажучи, цей аналіз дає можливість оперативно обґрунтувати управлінські рішення, координувати виробництво, своєчасно оцінювати ситуацію з формуванням собівартості, виявити недоліки в роботі, знайти внутрішньогосподарські резерви поліпшення використання виробничих ресурсів, оперативно усунути негативні тенденції.

У процесі проведення аналізу необхідно виявляти й вивчати не всі фактори, що впливають на виробництво продукції і її собівартість, а лише основні, вирішальні на даний час і в даній ланці виробництва, тобто ті, які призводять до суттєвих відхилень від програми виробництва й собівартості продукції. Вибірковий підхід спричинено такими умовами: неможливістю оперативного аналізу впливу всіх факторів і часто великою залежністю від якогось одного фактора (невихід кількох робітників на зміну, брак матеріалів, електрики тощо). Своєчасно прийняте в даній ситуації рішення уможливить швидке усунення

негативних факторів і створення сприятливих умов для закріплення й розвитку позитивних.

Джерелами інформації для оперативного аналізу є щоденні первинні дані, які економічно правильно відбивають справжнє становище на ділянці, в цеху, на підприємстві.

Оперативний аналіз характеризується такими особливостями: 1) терміновістю, тобто наближенням строків проведення аналізу до часу здійснення виробничо-фінансових операцій, що полегшує й прискорює виявлення та усунення недоліків, викриття винних; 2) дійовістю, оскільки щоденне (щогодинне) проведення аналізу сприяє негайному усуненню недоліків і використанню виявлених резервів; 3) достовірністю, оскільки відомою є величина відхилення фактичних показників від планових або нормативних за кожний день роботи; 4) масовістю, тобто широким залученням безпосередніх виконавців виробничого процесу; 5) цілеспрямованістю, бо такий аналіз завжди має конкретну мету та завдання і досліджує окремі, найважливіші показники роботи підприємства.

Поточний аналіз відрізняється від оперативного тим, що тут використовується звітна, облікова й позаоблікова інформація. Оперативна інформація не використовується, бо вона часто нівелюється, й у звітності та в обліковій інформації не виявляється.

Завершальний аналіз проводиться після закінчення певного циклу діяльності та одержання відповідної звітності. Його завдання – це всебічне вивчення економіки підприємства, об'єктивна оцінка результатів діяльності, виявлення закономірностей і тенденцій розвитку господарства, викриття внутрішньогосподарських резервів та опрацювання конкретних заходів щодо їх реалізації.

Цей аналіз базується на всіх формах обліку, планування та звітності. Він продовжує аналітичні процеси, розпочаті попереднім та оперативним аналізами. Перевага цієї форми аналізу перед іншими полягає в тому, що він уможливорює системний підхід до оцінки роботи всіх галузей економіки з урахуванням комплексного впливу техніки, технології, організації та управління.

На відміну від оперативного (поточного) аналізу, який здійснюється в основному на підприємствах, завершальний аналіз проводиться на всіх рівнях економіки.

Резерви, виявлені оперативним аналізом, можуть бути негайно використані підприємством, а ті, які виявлено завершальним аналізом, можуть бути враховані лише наступного року.

Стратегічний аналіз застосовується для з'ясування основних довгострокових тенденцій діяльності. Його метою є прогнозування напрямків дальшого розвитку районів, галузей та економіки в цілому. Він забезпечує вибір найоптимальніших перспективних рішень.

1.4. Роль і місце економічного аналізу в умовах ринкових відносин

У міру становлення ринкових відносин масштаби виробництва, темпи його зростання прискорюються. За умов ринкових відносин неминучим є перехід від нарощування валових обсягів виробництва до виробництва продукції належного попиту. У зв'язку з цим виникає необхідність збору та аналізу інформації про стан та потреби ринку. З точки зору обліку у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зазначено: «Внутрішньогосподарський (управлінський) облік – система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішнього користування у процесі управління підприємством». Отже, економічний аналіз в управлінському обліку займає суттєве місце. Усю аналітичну роботу, пов'язану із собівартістю продукції, виконує служба управлінського обліку. Наведемо напрямки економічного аналізу виробничих витрат. Перший напрямок стосується аналізу взаємозв'язку показників «витрати-обсяг-прибуток». Основою такого аналізу є поділ всіх виробничих витрат на змінні та постійні залежно від їхньої «поведінки» за змін обсягу реалізації або виробництва. Змінні витрати збільшуються або зменшуються прямо пропорційно зміні обсягу виробництва, сума постійних витрат за такої зміни залишається незмінною. Зовсім іншою є «поведінка» витрат на одиницю продукції: змінні витрати на одиницю продукції є незмінними за

зростання чи падіння обсягів виробництва, постійні витрати змінюються обернено пропорційно до змін обсягу виробництва: за його зростання знижуються, за зменшення – зростають. Знання цих (певною мірою умовних) закономірностей уможливають аналіз взаємозв'язку показників «витрати-обсяг-прибуток» (аналіз точки беззбитковості).

Зв'язки витрат та прибутку з обсягом виробництва можна зобразити графічно (рис. 1.2).

На графіку зображено змінні, постійні та загальні витрати, дохід від реалізації, прибуток та маржинальний дохід. Точка перетину лінії доходу з лінією загальних витрат визначає точку беззбитковості (критичного обсягу реалізації або виробництва) – за зменшення обсягу нижче за критичний підприємство матиме збитки, за зростання обсягу вище за критичний – прибутки.

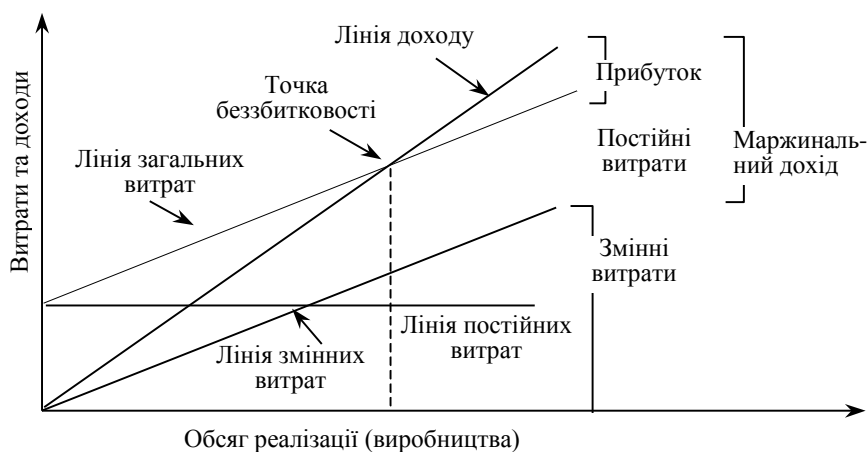

Рис.1.2. Графік взаємозв'язку показників «витрати-обсяг-прибуток»

Розроблено систему рівнянь, яка дає можливість розрахувати для кожного варіанта точку беззбитковості, взаємозв'язку показників «прибуток–обсяг», обсяг маржинального доходу, що є сумою постійних витрат та прибутку. Проводиться також розрахунок чутливості прибутку до змін витрат, ціни та обсягу реалізації. Особливого значення набуває так званий диференціальний аналіз, який передбачає вивчення тільки тих показників, що змінюються внаслідок управлінського рішення.

Усі ці розрахунки уможливають виявлення альтернативних напрямків дій керівництва компанією, опрацювання економічно обґрунтованих проектів управлінських рішень.

Другий напрямок аналізу витрат спрямовано на підготовку варіантів оперативних рішень, тобто управлінських рішень щодо окремих проблем. В основу цих рішень покладається обчислення маржинального доходу як різниці між реалізаційною ціною виробу і змінними витратами на його виробництво. Розгляньмо ситуації, які трапляються найчастіше.

Одна з таких полягає у визначенні доцільності прийняття замовлення на додатковий випуск виробу за зниженою ціною за наявності виробничих потужностей. Проблема виникає тоді, коли замовник пропонує ціну, нижчу за повну собівартість виробу. На перший погляд, від такої пропозиції треба відмовитись – замовлення є формально збитковим, але маржинальний аналіз може змінити підхід: якщо замовлення перебирає на себе відчутну частку постійних витрат, його варто прийняти.

Другою операційною ситуацією є виявлення збиткових для компанії продуктів. Зрозуміло, що найпростішою буде пропозиція ліквідувати збиткові виробництва. Але якщо маржинальний аналіз покаже, що збитки цих виробництв нижчі за суми постійних витрат, які на них припадають, рішення про ліквідацію треба принаймні добре вивчити, бо воно є сумнівним.

Операційною ситуацією, що її треба уважно аналізувати, є також пропозиція замовляти іншому підприємству деталі та вузли, виготовлення яких є збитковим для даного виробництва. Маржинальний аналіз може довести, що замовлення виробів іншому підприємству спричинятиме більші втрати за рахунок постійних витрат.

На практиці часто виникає потреба у визначенні напрямів використання ресурсів за наявності обмежень. У певних випадках буває корисним використання моделі лінійного програмування. До категорії операційних ситуацій належить і розв'язання проблем ціноутворення. Крім стандартних ситуацій, коли орієнтиром є собівартість продукту, виникають ситуації, коли треба встановити ціну на майбутні вироби. За цих умов корисною є система цільового калькулювання, основою якої є

можлива ринкова ціна нового виробу, та розрахована фахівцями можлива планова собівартість. Порівняння обох показників покаже доцільність запуску нового виробу.

Третій напрямок управлінського економічного аналізу пов'язано з прийняттям довгострокових рішень, тобто інвестиційних рішень, які потребують оцінки доцільності вкладення коштів. Зрозуміло, що інвестор сподівається мати достатню віддачу на вкладені кошти та мінімізувати ризик їх втрати. Для прийняття ефективних рішень важливо зробити оцінку інвестиційних проектів. Для цього застосовуються методи розрахунку чистого приведенного ефекту, розрахунку індексу або норми рентабельності інвестиції, визначення строку окупності інвестицій, розрахунку коефіцієнта ефективності інвестиції.

Економічний аналіз діяльності підприємства має бути тісно пов'язаний із комплексним вивченням об'єкта управління з урахуванням усіх його аспектів: економічного, соціального, технічного, організаційного, екологічного та психологічного. Кожний об'єкт управління розглядають як комплекс взаємозв'язаних елементів, яким властиві визначені загальні риси. Особливості системного підходу економічного аналізу до управління свідчать, що економічний аналіз не може забезпечити підготовку управлінських рішень стосовно всіх аспектів діяльності підприємства. Втім він виступає надійним інструментом для вирішення проблем саме економічного аспекту, а також для економічного обґрунтування рішень з інших проблем управління. Усе наведене обґрунтування забезпечує можливість визначення місця й ролі економічного аналізу у системі управління підприємством. На рис. 1.3 зображено систему управління підприємством як сукупність трьох підсистем: системи управління, системи, що управляється, та інформаційної системи.

Очевидно, що, інформаційна система управління включає всі види обліку, що створюють масив управлінської інформації, котрий характеризує стан системи, що управляється, та виконання управлінських рішень. У системі, що управляє, проекти управлінських рішень разом з іншою інформацією використовуються відповідно до загальних функцій управління для формулювання управлінських рішень, які передаються на об'єкт управління (систему, що управляється). В об'єкті управління

управлінські рішення передаються у відповідні підрозділи та забезпечується контроль за їх виконанням.

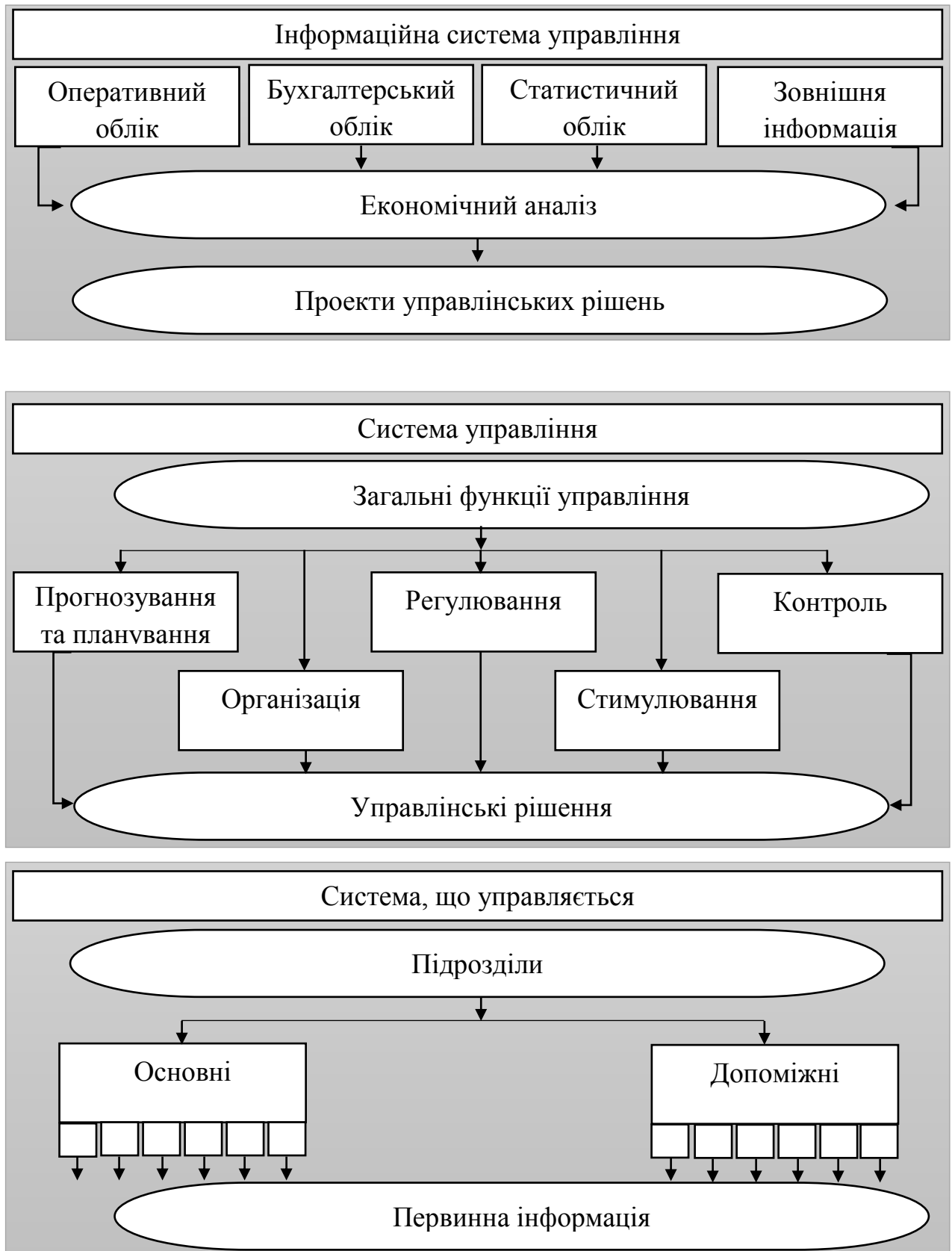
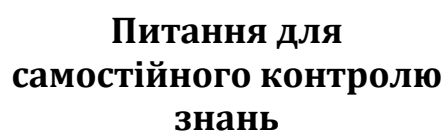

Рис. 1.3. Економічний аналіз у системі управління підприємством

Щодо всіх операцій, які здійснюються в підрозділах, формується відповідна первинна інформація, котра в порядку зворотного зв'язку направляється в інформаційну систему управління.

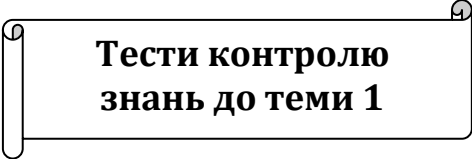
Отже, провідну роль в управлінні виробництвом відіграє прийняття рішень, ефективність яких є неодмінною умовою успішного функціонування підприємства. Як засвідчує практика, за допомогою економічного аналізу можна отримати повну характеристику об'єкта управління. Процес прийняття рішення показує на значну роль економічного аналізу в його обґрунтованості, особливо на етапі оцінки і аналізу варіантів, який дозволяє відібрати найкращий варіант для подальшого порівняння результатів з поставленим завданням.

**Питання для
самостійного контролю
знань**

1. *Роль економічного аналізу як засобу підвищення ефективності виробництва за умов ринкових відносин.*
2. *Етапи розвитку економічного аналізу.*
3. *Перспективи розвитку економічного аналізу.*
4. *Мета й завдання економічного аналізу.*
5. *Основні категорії економічного аналізу.*
6. *Поняття факторів та їх класифікація.*
7. *Поняття резервів та їх види.*
8. *Зв'язок економічного аналізу з іншими науковими дисциплінами.*
9. *Роль діалектики та політичної економії в економічному аналізі.*
10. *Предмет економічного аналізу.*
11. *Види економічного аналізу.*
12. *Місце економічного аналізу в системі управління підприємством.*
13. *Які завдання стоять перед економічним аналізом на підприємствах?*
14. *Назвіть головну особливість управлінських рішень.*
15. *Сформулюйте зміст поняття «управлінське рішення».*
16. *Дайте перелік основних вимог до управлінського рішення.*

17. Назвіть основні складові блок-схеми процесу прийняття управлінських рішень. У чому полягає їх ітеративний характер?
18. Дайте визначення терміна «системний аналіз» і назвіть його чотири основні стадії.
19. Які фактори впливають на процес прийняття управлінських рішень?
20. Яке призначення й сутність управління за відхиленнями?
21. Назвіть три основні передумови здійснення управління за відхиленнями.
22. Яке значення має встановлення допусків відхилень в економічних явищах?
23. Охарактеризуйте найважливіші складові управлінського обліку.
24. Місце економічного аналізу в управлінському обліку.
25. Охарактеризуйте особливості аналізу взаємозв'язку показників «витрати–обсяг–прибуток».
26. Поясніть суть економічного аналізу інвестиційних рішень.

**Тести контролю
знань до теми 1**

1.1. Термін «аналіз» означає:

- а) вивчення економічних явищ та процесів, які здійснюються на підприємстві;
- б) оцінку економічних результатів роботи;
- в) виявлення резервів виробництва;
- г) розмежування явища, яке аналізується, на окремі частини з метою їх вивчення.

1.2. Предмет економічного аналізу:

- а) оцінка ефективності управлінських рішень у бізнесі;
- б) вивчення зовнішнього оточення підприємства, ринків збуту готової продукції, попиту і пропозиції;
- в) фінансово-господарська діяльність конкретних підприємств та її ефективність, що відображається в с темі плану, обліку, звітності і даних позаоблікової інформації;
- г) оцінка ефективності іноземних інвестицій в економіку підприємства.

1.3. Об'єкти економічного аналізу:

- а) економічні результати господарської діяльності (виробництво, реалізація, собівартість, фінансовий стан підприємства);
- б) виробничі відносини підприємства з фінансовими, кредитними та іншими організаціями;
- в) планування й облік фінансових результатів;
- г) фактори і резерви виробництва.

1.4. Які основні задачі економічного аналізу?

- а) оцінка виконання планових розрахункових завдань;
- б) вивчення динаміки показника;
- в) розрахунок впливу факторів на зміну явища, що аналізується;
- г) всі відповіді правильні.

1.5. За яким напрямом економічний аналіз підрозділяється на прогностний, оперативний, ретроспективний, перспективний?

- а) за змістом програми аналізу;
- б) за методикою вивчення об'єктів аналізу;
- в) за часом проведення та характером прийняття управлінських рішень;
- г) за періодичністю проведення.

1.6. Ретроспективний аналіз проводиться:

- а) до моменту здійснення господарських операцій;
- б) після прийняття управлінських рішень;
- в) після здійснення господарських операцій;
- г) після настання історичних подій.

1.7. За якою класифікаційною ознакою економічний аналіз може бути порівняльним, факторним, діагностичним, маржинальним, економіко-статистичним, маркетинговим, економіко-математичним?

- а) за користувачами інформації;
- б) за змістом програми аналізу;
- в) за методикою вивчення об'єктів аналізу;
- г) за періодичністю проведення.

1.8. Комплексний та тематичний аналіз належать до класифікаційної групи, що виділяється:

- а) за змістом програм;
- б) за суб'єктами;
- в) за періодичністю проведення;

г) за ознакою часу.

1.9. За користувачами аналітичною інформацією аналіз може бути:

- а) міжзаводський, міжрегіональний
- б) внутрішній, зовнішній
- в) залежний, незалежний
- г) простий, складний

1.10. Велика кількість показників фінансових результатів діяльності підприємства:

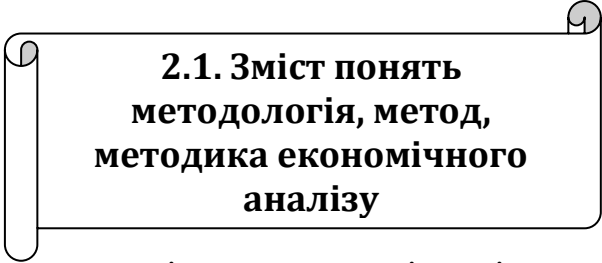
- а) створює методичні труднощі їхнього системного розгляду;
- б) спрощує вибір користувача в одержанні потрібної інформації;
- в) сприяє прискоренню одержання всеохоплюючої інформації;
- г) сприяє стандартизації облікових даних.

ТЕМА 2 МЕТОДОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

2.1. Зміст понять методологія, метод, методика економічного аналізу

2.2. Методичні прийоми економічного аналізу

2.3. Інформаційне забезпечення економічного аналізу

2.1. Зміст понять методологія, метод, методика економічного аналізу

Економічний аналіз виступає конкретною методологічною дисципліною і, як кожна навчальна дисципліна має свій предмет та метод дослідження. Важливого значення він набуває у ринкових відносинах, за умов, коли на перший план виходять економічні методи управління, зокрема він покликаний не тільки встановлювати негативні сторони господарських процесів, але й розкривати можливості дальшого зростання економіки. Під терміном «методологія» розуміють вчення про структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності. Методологія науки – це вчення про принципи побудови форми та способи наукового пізнання. Загальною методологією наукових досліджень є філософія.

Метод (від грец. – *methodos* – шлях дослідження, теорія учення) – спосіб досягнення певної мети, розв'язання конкретної задачі. Досягається це за допомогою певних правил, прийомів, операцій, способів.

Категорії економічного аналізу – це найбільш загальні, ключові поняття даної науки. До таких належать, наприклад: фактори, резерви, модель, результативний показник, відсоток, дисконт, фінансовий результат, капітал, зобов'язання, активи, грошовий потік, леверидж і т. ін. Визначення та зміст окремих категорій наведено у відповідних розділах посібника. Принципи економічного аналізу регулюють процедурну сторону його методології та методики. До них відносять: системність та комплексність, періодичність, зрозумілість та адекватність тлумачення, достовірність та об'єктивність, доречність та своєчасність. Під методом економічного аналізу розуміють науково обґрунтовану систему теоретико-пізнавальних категорій, принципів, способів та спеціальних прийомів дослідження.

Характерними особливостями методу економічного аналізу є:

- використання системи первинних даних, які всебічно характеризують господарську діяльність підприємства (нормативних, облікових, звітно-статистичних, позаоблікових);
- вибір такої системи аналітичних показників, які найкращою мірою характеризують стан і розвиток підприємства;
- дослідження відхилень фактичних значень аналітичних показників від нормативів, планового завдання, рівня попереднього періоду та виявлення і вимірювання цих відхилень на основі факторного аналізу;
- виявлення і вимірювання резервів виробництва та розробка заходів щодо їх ефективного використання;
- розробка оптимальних планових рішень.

Використовуючи загальнонаукові, формально-логічні і діалектико-логічні методи, кожна наука, зокрема економічний аналіз, розробляє і використовує свої спеціальні прийоми, операції, способи (далі – прийоми), які впливають зі змісту і предмета науки.

Сукупність спеціальних прийомів становить методику економічного аналізу. Як самостійна наука економічний аналіз використовує різнобічні спеціальні прийоми, причому кількість їх постійно зростає. За для відповідності сучасним вимогам, методика економічного аналізу повинна своєчасно реагувати на повсякденні динамічні зміни зовнішнього середовища, бути надійним інструментом управління підприємством. Слід виділити загальну і часткову (спеціальну) методику.

Загальна методика – це система дослідження, яка може бути однаковою мірою використана для вивчення різних об'єктів в різних галузях економіки. Часткова (спеціальна) методика характеризує загальну методику відносно певних галузей економіки або навіть окремого об'єкта дослідження.

2.2. Методичні прийоми економічного аналізу

Прийняття обґрунтованих управлінських рішень базується на діалектичному методі пізнання. Особливості діалектичного

методу полягають у тому, що досліджувані явища розглядаються у їх взаємозв'язку та динаміці. У теорії та практиці економічного аналізу застосовують різноманітні методи.

Деталізація. Економічний аналіз, як і кожна наука, вивчає свій предмет за допомогою певного методу, визначення сутності якого є першим кроком при вивченні методики аналізу. Економічний аналіз явищ і процесів, зазвичай, починається з вивчення загальних показників. Однак загального уявлення про тенденції в змінах синтетичного показника, зазвичай, недостатньо. По-перше, вивчення загальних показників не розкриває характер і величину впливу всіх факторів на динаміку цих показників; по-друге, у загальних показниках нерідко діють протилежні тенденції, які взаємно погашаються і тим самим перевертають загальну картину змін. Тому виникає необхідність іти від загальних показників до часткових. Такий прийом отримав назву деталізація. Він проводиться по декількох основних напрямках: за утворюючими факторами, за якісними ознаками, по підрозділах, за часом.

Деталізація за утворюючими факторами означає послідовний перехід від комплексних факторів до первинних елементів. Деталізація показників по підрозділах означає розподіл загального показника по місцях здійснення відповідних операцій. Наприклад, розподіл фонду заробітної плати по цехах, ділянках, відділах, бригадах тощо. Деталізація за якісними ознаками використовується за якісної неоднорідності синтетичного показника, що аналізується. Наприклад, розподіл фонду оплати праці на окремі види оплати.

Деталізація показників по періодах являє собою розподіл аналітичного показника по календарних періодах. Наприклад, обсяг виробництва або реалізації продукції може бути розподілений по днях, п'ятиденках, декадах або інших періодах. На практиці економічного аналізу нарівні з використанням кожного із названих напрямків деталізації можуть використовуватися і їх комбінації. Наприклад, при аналізі фонду заробітної плати можна одночасно проводити деталізацію по підрозділах, категоріях працівників і періодах. Аналітичний метод. Під час аналізу використовують здебільшого добре відомі перевірені практикою

методи. Насамперед це стосується методу аналізу. Аналіз - це в першу чергу розчленування предметів або явищ на складові елементи, властивості, ознаки. Отже, виникає можливість для поглибленого вивчення складу, зв'язків, властивостей предметів та явищ. Сам процес розкладання слід проводити згідно з певними правилами, принципами. Поділ предметів або явищ має враховувати існуючі закономірності, склад, внутрішні кордони, зв'язки, функції. Це перший принцип аналізу. Суворе дотримання цього принципу дає змогу відтворити згодом предмет у первісному вигляді.

Послідовне, поетапне відокремлення частин, властивостей від предмета – вимога другого принципу аналізу.

Окремі частини, компоненти цілого відіграють не однакову роль у його функціонуванні. Серед них обов'язково знайдеться один або кілька, які формують сутність предмета, його якісну ознаку. Тому пошук цих найважливіших ланок у предметі обумовлює третій принцип аналізу – принцип основної ланки. Врахування системної побудови предмета або систем формує четвертий принцип аналізу – принцип ієрархії.

П'ятий принцип визначає межі аналізу, ступінь його можливого поглиблення. Кінцева зупинка в дослідженні звичайно пов'язується з найпростішими елементами системи, які при цьому зберігають загальні властивості всієї сукупності. Так, товар є найпростішим елементом економічної системи. Шостий принцип обумовлює вибір форми аналізу. Загальновідомі такі форми аналізу: хімічний, математичний, економічний, спектральний, структурний, психоаналіз.

Крім аналітичного методу, застосовують й інші методи та технічні прийоми економічного аналізу. У своїй сукупності вони складають притаманну тільки цій дисципліні методику дослідження економічних явищ.

Порівняння. Одним із головних прийомів аналізу є порівняння. Порівняння як спосіб дослідження здійснюється через зіставлення одного показника (невідомого) з іншими (відомими) з метою визначення спільних рис або розбіжностей між ними. Порівняння – це метод, за допомогою якого предмет (явище), що вивчається, характеризується через співвідношення, вимірювання, зіставлення з іншими

однойкісними предметами (явищами). Звичайно, порівняння проводять з відомими предметами, які виконують роль еталонів певних властивостей, або ознак. Такими еталонами можуть бути норми, нормативи, планові показники, ціни, середні дані тощо.

В економічному аналізі порівняння використовують як основний або додатковий спосіб розв'язання багатьох його завдань. Основними базами порівняння є: нормативні показники; дані попередніх періодів; середні галузеві показники; планові показники; показники передових підприємств або міжнародні стандарти. Порівняння фактичних показників з нормативними дає змогу визначити рівень виконання нормативних (оптимальних) завдань щодо обсягів та ефективності виробництва, фінансової стійкості підприємства, його ліквідності, ділової активності. Порівняння фактичних показників з показниками попередніх періодів (дня, декади, місяця, кварталу, року) уможливорює оцінювання темпів зміни цих показників, визначення тенденцій та закономірностей розвитку економічних процесів. Порівняння із середніми показниками по галузі (міністерству, об'єднанню, концерну) є необхідним для більш повної та об'єктивної оцінки діяльності об'єкта, для вивчення загальних і специфічних факторів, що визначають результати його діяльності. Порівняння фактичних даних із плановими показниками свідчить про рівень виконання плану за місяць, квартал, рік. Порівняння фактичних даних за попередні періоди з плановими можна використати і для перевірки обґрунтованості планових показників. Для цього фактичні дані в середньому за три – п'ять попередніх років порівнюють із даними плану поточного року. Порівняння фактичного рівня показників із плановими є необхідним також для визначення резервів виробництва. Так, якщо план за певним показником не було виконано, то іноді це можна розглядати як невикористаний резерв підвищення ефективності виробництва. У практиці економічного аналізу використовують різні види порівнянь. Найчастіше застосовують порівняння з поточними і перспективними планами, з фактичними показниками за минулий період, з показниками споріднених підприємств, з найвищими показниками в галузі, із середніми показниками, з показниками підприємств інших країн тощо. Вибір об'єкта для порівняння дуже

впливає на кінцеві оцінки. Тому для зіставлення треба брати такі об'єкти, які б дали змогу зробити глибоку і зважену оцінку предмета або явища, що вивчаються.

Балансовий метод – це спеціальний прийом зіставлення взаємозв'язаних показників господарської діяльності. Використання балансового способу є доцільним, коли зв'язок між окремими показниками відображено у формі балансу, тобто рівних підсумків, отриманих у результаті низки різноманітних зіставлень цих показників. Оскільки першим історичним прикладом узгодження великої кількості показників господарської діяльності за допомогою встановлення рівності двох підсумків цих показників був бухгалтерський баланс, цей спосіб аналізу отримав назву балансового. За його використання рівність підсумків (баланс) є підтвердженням того, що в аналізі враховано всі взаємозв'язані фактори й відповідні економічні показники, а зв'язок між ними визначено правильно. Балансовий спосіб широко використовується в економічній роботі – у бухгалтерському обліку, статистиці, плануванні. Використовується він і в економічному аналізі, там, де має місце функціональна залежність: наприклад, забезпечення підприємства трудовими, фінансовими ресурсами, сировиною, паливом, матеріалами, основними засобами виробництва і т. д., а також визначення повноти їх використання. Так, вивчаючи забезпеченість підприємства обладнанням певного виду, складають баланс, у якому, з одного боку, показують потребу у верстатах, необхідних для виробництва продукції, а з другого – фактичну їх наявність.

Аналізуючи використання трудових ресурсів, порівнюють можливий фонд робочого часу з фактичною кількістю відпрацьованих годин, визначають причини понадпланових втрат робочого часу.

Для визначення платоспроможності підприємства використовується платіжний баланс, що в ньому співвідносяться платіжні засоби з платіжними зобов'язаннями. Як допоміжний спосіб балансовий метод використовується в економічному аналізі для перевірки вихідних даних, на підставі яких проводиться аналіз, а також для перевірки правильності аналітичних розрахунків, зокрема для перевірки визначення впливу різних чинників на приріст розміру результативного показника. У детермінованому аналізі алгебраїчна сума розміру впливу окремих чинників має відповідати розміру загального приросту результативного показника.

В окремих випадках балансовий спосіб може бути використаний для визначення величини впливу окремих чинників на приріст результативного показника. Наприклад, коли з трьох чинників відомий вплив двох, то вплив третього можна визначити як різницю між загальним приростом результативного показника та результатом впливу перших двох чинників.

Елімінування – (від латинського слова *eliminare* – виключати, усувати) – логічний прийом, який широко використовується у факторному аналізі. Відомо, що зміна результативного показника залежить від зміни значної кількості факторів. Суть елімінування полягає у тому, що якщо оцінюється вплив певного фактора на зміну результативного показника, решта факторів, що утворюють разом з досліджуваним факторну систему, залишаються незмінними.

В економічному аналізі елімінування застосовується у таких прийомах:

- ланцюгові підстановки;
- абсолютні різниці;
- відносні різниці;
- індексний спосіб.

Суть цього методу полягає у тому, що, абстрагуючись від взаємовпливу факторів, послідовно розглядається вплив кожного фактора на результативний показник за незмінності інших факторів. У практиці економічного аналізу застосовують кілька способів елімінування.

Ланцюгові підстановки. Суть способу ланцюгових підстановок полягає в послідовній, почерговій заміні у факторній функціональній моделі, яка описує базисний рівень досліджуваного показника, базисних параметрів на звітні; в обчисленні умовних результативних показників та їх порівняння для визначення впливу кожного окремого фактора. При послідовній почерговій зміні базисних параметрів на звітні слід дотримуватися такого правила: в першу чергу підлягають заміні кількісні параметри, далі структурні, в останню чергу якісні.

Якщо у факторній системі міститься кілька кількісних, структурних або якісних факторів, послідовність заміन залежить від оцінки того, які з них є основними, а які похідними; які первинні, а які – вторинні. Різниця між кожним

наступним та попереднім розрахунковим показником і виражатиме елімінування впливу всіх інших факторів, крім заміненого (досліджуваного).

З метою визначення факторів будують таблицю, в якій зліва направо зазначаються всі необхідні фактори, починаючи з кількісних і закінчуючи якісним. Потім наводиться «добуток факторів», або результативний показник, і, нарешті, графа для розрахунку величини впливу факторів. У перший рядок таблиці (нульова підстановка) записують планові, або базові, показники. Для розрахунку впливу першого фактора проводять заміну його з планової (базової) величини на фактичну, а інші дані залишають незмінними. Різниця між одержаним розрахунковим показником (D_1) і плановим (базовим) становить величину першого фактора ($D_1 - D_п$). Для розрахунку другого фактора його величину у другій підстановці також замінюють на фактичну (перший фактор тут і далі залишається також на фактичному рівні), а величину впливу аналізованого фактора, визначають як різницю між другим і першим розрахунковими показниками ($D_2 - D_1$). Така процедура заміщення величини вихідних планових показників на фактичну величину здійснюється доти, поки в останньому рядку не будуть всі фактичні значення факторів, що вивчаються, а їхня величина впливу не буде визначена як відповідна різниця розрахункових добуток факторів. Процес розрахунку чотирьох факторів наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Схема виявлення впливу факторів способом ланцюгових підстановок

Номер підстановки та назва фактора	Фактори, які впливають на показник				Добуток факторів	Величина впливу фактора
	1-й	2-й	3-й	4-й		
Нульова підстановка	П	П	П	П	$D_п$	–
Перша підстановка, перший фактор	Ф	П	П	П	D_1	$D_1 - D_п$
Друга підстановка, другий фактор	Ф	Ф	П	П	D_2	$D_2 - D_1$
Третя підстановка, третій фактор	Ф	Ф	Ф	П	D_3	$D_3 - D_2$
Четверта підстановка, четвертий фактор	Ф	Ф	Ф	Ф	$D_ф$	$D_ф - D_3$

Примітки:

1. Умовні позначення: П – планове значення; Ф – фактичне значення.

2. 1-й, 2-й, 3-й – кількісні фактори, 4-й (останній) – якісний фактор.

Отже, за умови дії чотирьох факторів здійснюється чотири підстановки (не враховуючи нульову), величина кожного фактора визначається як різниця нового розрахункового показника та попереднього. Розглянемо методику розрахунків на прикладі аналізу використання трудових ресурсів за даними промислового підприємства (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Вихідні дані для розрахунку факторів

Показник	За планом	Фактично	Відхилення від плану	% виконання плану
1. Товарна продукція за місяць, тис. грн.	500	477,4	-22,6	95,48
2. Середньооблікова чисельність робітників, осіб	250	200	-50	80
3. Загальна кількість відпрацьованих усіма робітниками людино-годин	40 000	30 800	-9200	77
4. Загальна кількість відпрацьованих усіма робітниками людино-днів	5000	4400	-600	88
5. Середнє число днів роботи одного робітника (ряд. 4 : ряд. 2)	20	22	+2	110
6. Середня тривалість робочого дня (ряд. 3 / ряд. 4), год	8	7	-1	87,5
7. Виробіток одного робітника:				
а) середньомісячний, грн. (1/2)	2000	2387	+387	119,35
б) середньодобовий, грн. (1/4)	100	108,5	+8,5	108,5
в) середньогодинний, грн. (1/3)	12,5	15,5	+3,0	124

У табл. 2.2 перші чотири показники взято зі звіту по праці, п'ять останніх обчислюються за даними перших чотирьох показників. Як показують дані таблиці, фактичний обсяг товарної продукції нижчий за плановий на 22,6 тис. грн. Це зумовлено дією середньооблікової чисельності робітників (1-й фактор), середнього числа днів роботи одного робітника (2-й фактор), середньої тривалості робочого дня (3-й фактор) і середньо-годинного виробітку (4-й фактор). Використовуючи схему, наведену в табл. 2.1, і дані табл. 2.2, виконаємо відповідні розрахунки (табл. 2.3).

Спосіб абсолютних різниць. Частковим випадком ланцюгових підстановок є спосіб абсолютних різниць. Цей спосіб особливо зручний, коли факторна система являє собою залежність результативного показника від добутку показників (факторів). Розрахунки, які проводяться в таблиці ланцюгових підстановок, можуть бути спрощені, якщо в кожній підстановці змінити абсолютне значення фактора, що розраховується відхиленням його фактичної величини від базової (планової).

Таблиця 2.3

Розрахунок факторів способом ланцюгових підстановок

Номер підстановки та назва факторів	Чисельність робітників	Середня кількість днів роботи одного робітника	Середня тривалість робочого дня, год.	Середньо-годинний виробіток, грн.	Обсяг товарної продукції, тис. грн.	Величина впливу фактора, тис. грн.
Нульова підстанова	250	20	8,0	12,5	500	–
1. Вплив чисельності робітників	200	20	8,0	12,5	400	400 – 500 = – 100
2. Вплив середнього числа днів роботи одного робітника	200	22	8,0	12,5	440	440 – 400 = + 40
3. Вплив середньої тривалості робочого дня	200	22	7,0	12,5	385	385 – 440 = –55
4. Вплив середньогодинного виробітку	200	22	7,0	15,5	477,4	477,4 – 385 = +92,4
Разом						–22,6

Використовуючи відхилення по кожному фактору, виконаємо розрахунок впливу факторів:

1. Вплив зміни чисельності робітників:

$$(-50) \times 20 \times 8,0 \times 12,5 = -100 \text{ (тис. грн.)}$$

2. Вплив зміни числа днів, відпрацьованих одним робітником:

$$(+2) \times 200 \times 8 \times 12,5 = +40 \text{ (тис. грн.)}$$

3. Вплив зміни тривалості робочого дня:

$$(-1) \times 200 \times 22 \times 12,5 = -55 \text{ (тис. грн.)}$$

4. Вплив зміни середньогодинного виробітку:

$$3,0 \times 200 \times 22 \times 7 = + 92,4 \text{ (тис. грн.)}$$

Разом: –22,6 тис. грн.

Спосіб відносних різниць. Наступний спосіб із цього класу є спосіб відносних різниць. Використання цього способу передбачає завчасне визначення темпу приросту окремих факторів.

Послідовність проведення аналізу за цим способом аналогічна способу абсолютних різниць.

Вплив змін кожного фактора на зміну результативного показника визначається таким чином:

Цей спосіб ґрунтується на обчисленні різниць у відсотках. Величина впливу кожного фактора визначається множенням різниці в суміжних індексах (відсотках) на плановий обсяг узагальнюючого показника. Розрахунок потрібно вести табличним або безтабличним способами. Використовуючи дані табл. 2.2 , проведемо відповідні розрахунки в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Розрахунок факторів способом відносної різниці

Показник	% виконання плану	Різниця суміжних показників	Фактор	Розрахунок впливу фактора, тис. грн.
1. Середньооблікова чисельність робітників, осіб	80,0	$80 - 100 = -20$	Чисельність робітників	$\frac{500 \cdot (-20)}{100} = -100$
2. Загальна кількість відпрацьованих усіма робітниками людино-днів	88	$88 - 80 = +8$	Середнє число днів роботи	$\frac{500 \cdot 8}{100} = +40$
3. Загальна кількість відпрацьованих усіма робітниками людино-годин	77	$77 - 88 = -11$	Середня тривалість робочого дня	$\frac{500 \cdot (-11)}{100} = -55$
4. Обсяг товарної продукції	95,48	$95,48 - 77 = +18,48$	Середньо-годинний виробіток	$\frac{500 \cdot (+18,48)}{100} = +92,4$
Разом				- 22,6

Хоча всі розглянуті способи елімінування різняться методикою розрахунків, проте вони дають однакові результати, оскільки ґрунтуються на одному й тому самому принципі. В практиці економічного аналізу найчастіше використовують спосіб абсолютних різниць, надійний і найменш трудомісткий.

Що стосується підрахунків резервів, то, як правило, до кількості резервів можна включати негативно діючі фактори. В нашому прикладі негативний вплив на обсяг виробленої продукції мали два із чотирьох факторів, які разом зменшили його на 155 тис. грн. (100 + 55). Це і є резерви виробництва.

Крім того, слід пам'ятати, що будь-який розрахунок трьох і більше факторів завжди можна спростити до пошуку двох факторів, один із яких завжди буде кількісний, а другий – якісний. У цьому випадку, якщо застосовувати прийом абсолютних різниць, величина кількісного фактора дорівнюватиме добутку зміни кількісного фактора на планову (незмінну) величину якісного; величина якісного – це добуток зміни якісного фактора на фактичну величину кількісного фактора.

Якщо три останніх фактори в попередньому розрахунку об'єднати в один комплексний фактор – середньомісячний виробіток одного робітника, то спрощений розрахунок впливу факторів матиме такий вигляд (спосіб абсолютних різниць):

1. Вплив зміни чисельності робітників:

$$(-50) \times 2,0 = -100 \text{ (тис. грн.)}$$

2. Вплив зміни продуктивності праці (місячної):

$$+387 \times 200 = +77,4 \text{ (тис. грн.)}$$

3. Сумарний вплив обох факторів $77,4 - 100 = -22,6$ (тис. грн.)

Сума впливу цих двох факторів завжди має дорівнювати відхиленню узагальнюючого показника, на який вони сумісно діяли.

Навмисно спрощений розрахунок впливу факторів може доповнюватися *прийомом розширення факторних систем*, який базується на відомому правилі математики: якщо чисельник і знаменник дроби помножити на одне й те саме число, то величина дроби не зміниться. Природно, це число має відповідати даній ситуації (аналітичній моделі) й поглиблювати подальше вивчення факторів, діючих на результативний показник.

Припустимо, що функція, яка описує який-небудь процес, має вигляд $y = m / n$, тоді розширення цієї формули можна зробити так:

$$y = \frac{m \cdot a}{n \cdot a} = \frac{a}{n} \cdot \frac{m}{a}$$

і далі:

$$y = \frac{a}{n} \cdot \frac{m}{a} \cdot \frac{b}{b} = \frac{a}{n} \cdot \frac{b}{a} \cdot \frac{m}{b}$$

До речі, розширення факторних систем дає змогу перевести розрахунки у більш зручну форму, коли всі фактори будуть мати прямо пропорційний характер впливу на результативний показник, і тому застосовують лише процес множення.

Наприклад, середню продуктивність праці 1-го робітника за звітний період (П) розраховують за формулою:

$$П = \frac{T}{Ч} \quad (2.1)$$

де Т – обсяг товарної продукції, тис. грн.;

Ч – чисельність робітників.

Зовні підвищення продуктивності праці зумовлює зростання обсягу товарної продукції, а збільшення кількості робітників, навпаки, її погіршує. Однак насправді ані перший, ані другий показник не є справжніми факторами продуктивності праці.

Ці фактори приховані десь в глибині і не відображаються цією формулою. Але розширення (деталізація) складу формули дає змогу знайти найбільш загальні і дійсно справжні фактори, які впливають на середній рівень продуктивності 1-го робітника:

$$П = \frac{T}{Ч} \cdot \frac{Д}{Д} \cdot \frac{Г}{Г} \quad (2.2)$$

де Д – загальна кількість відпрацьованих усіма робітниками робочих днів за звітний період;

Г – загальна кількість відпрацьованих усіма робітниками годин за звітний період.

Якщо зробити необхідні перестановки у формулі (2.2), то матимемо:

$$П = \frac{Д}{Ч} \cdot \frac{Г}{Д} \cdot \frac{T}{Г} \quad (2.3)$$

Звідси видно, що Д/Ч – це середня кількість відпрацьованих днів 1-м робітником у звітному періоді (д):

Г/Д – це середня тривалість робочого дня (зміни) в годинах (г);

T/Г – це середньогодинний виробіток 1-го робітника (п).

Тоді формула (2.3) матиме такий вигляд:

$$П = Д \cdot Г \cdot П \quad (2.4)$$

На підставі даних табл. 2.1 проведемо підрахунок впливу цих факторів на зміну продуктивності праці 1-го робітника за способом ланцюгових підстановок. (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Розрахунок впливу факторів на продуктивність праці

Номер підстановки та назва фактора	Середня кількість днів одного робітника (д)	Середня тривалість робочого дня, год. (г)	Середньогодинний виробіток, грн. (п)	Середньомісячний виробіток 1-го робітника, грн. (П)	Величина впливу фактора, грн.
Нульова підстанова	20	8,0	12,5	2000	–
1. Вплив середньої кількості днів роботи одного робітника	22	8,0	12,5	2200	$2200 - 2000 = +200$
2. Вплив середньої тривалості робочого дня	22	7,0	12,5	1925	$1925 - 2200 = -275$
3. Вплив середньогодинного виробітку	22	7	15,5	2387	$2387 - 1925 = +462$
Разом					+387

Статистичні методи. Серед статистичних методів, використовуваних в аналізі, чільне місце посідає табличний метод. Таблиці служать накопиченню, опрацюванню і зберіганню цифрової інформації. Форму таблиць та їх майбутній зміст слід передбачати заздалегідь, тобто до початку аналізу явищ. Від усіх інших таблиць аналітична, як правило, відрізняється відносно нескладною будовою, компактністю і наочністю. Вона повинна мати не лише основну, а й додаткову для порівняння інформацію (планові та середні показники, дані за минулі періоди), а також проміжні підсумки, відхилення, відсотки.

У процесі збирання цифрової інформації та заповнення таблиць виникає низка технічних складностей, якщо інформації забагато. З метою забезпечення компактності таблиць:

- 1) спрощують чи округлюють (до тисяч, мільйонів тощо) вихідну інформацію;
- 2) скорочують або частково відкидають другорядні дані;

3) об'єднують дані у групи і підраховують проміжні підсумкові показники або передають через середні показники;

4) комбіновано показують частину показників у деталізованому вигляді, а інші розміщують разом в одному рядку (як «інші»);

5) поділяють вихідну інформацію на кілька самостійних сукупностей з наступним складанням кількох простіших таблиць з вузьким змістом.

Таблиці у певному наборі можуть виконувати роль програми або переліку питань, що вивчаються. Проте не слід перебільшувати значення таблиць: вони є важливим, але здебільшого технічним аспектом аналізу.

Динамічні ряди – це послідовність упорядкованих показників, які характеризують зміну явищ і процесів в часі. Аналіз динамічних рядів дозволяє за допомогою системи показників виявити і оцінити тенденції і закономірності зміни явищ і процесів. За допомогою динамічних рядів досліджується інтенсивність змін показників, що аналізуються. Для аналізу динамічних рядів використовується система аналітичних характеристик, яка наведена у табл. 2.2. Наведені в таблиці 2.2 формули для розрахунків коефіцієнта (темпу) росту за весь період і середнього коефіцієнта (темпу) росту можуть бути використані лише для абсолютних величин динамічного ряду. Якщо ж такі дані відсутні, а у розпорядженні аналітика є ланцюгові темпи зростання (приросту), то слід дотримуватися такого правила: добуток ланцюгових коефіцієнтів зростання дорівнює коефіцієнту зростання за весь період.

Вирізняють інтервальні та моментні динамічні ряди. Аналіз їх дає змогу визначити:

1) напрям зміни показників (збільшення, зменшення, сталість або нестабільність,);

2) наявність тенденцій у зміні показників;

3) середній рівень показників і варіації.

Серйозною проблемою для дослідження мають порушення у динамічних рядах. Це пов'язано з неоднаковими інтервалами часу, а також із неоднорідними показниками, які потрапили до загальної сукупності даних. Широкого використання набули вибіркового метод і групування, кореляційний метод, середні і відносні

показники. Особливу увагу слід приділяти застосуванню в аналізі графічних методів. Наприклад, використовуючи дані статистичної звітності підприємства, можна побудувати відповідну гістограму (рис. 2.1) та графік динаміки обсягів виробництва продукції на підприємстві за п'ять років (рис. 2.2).

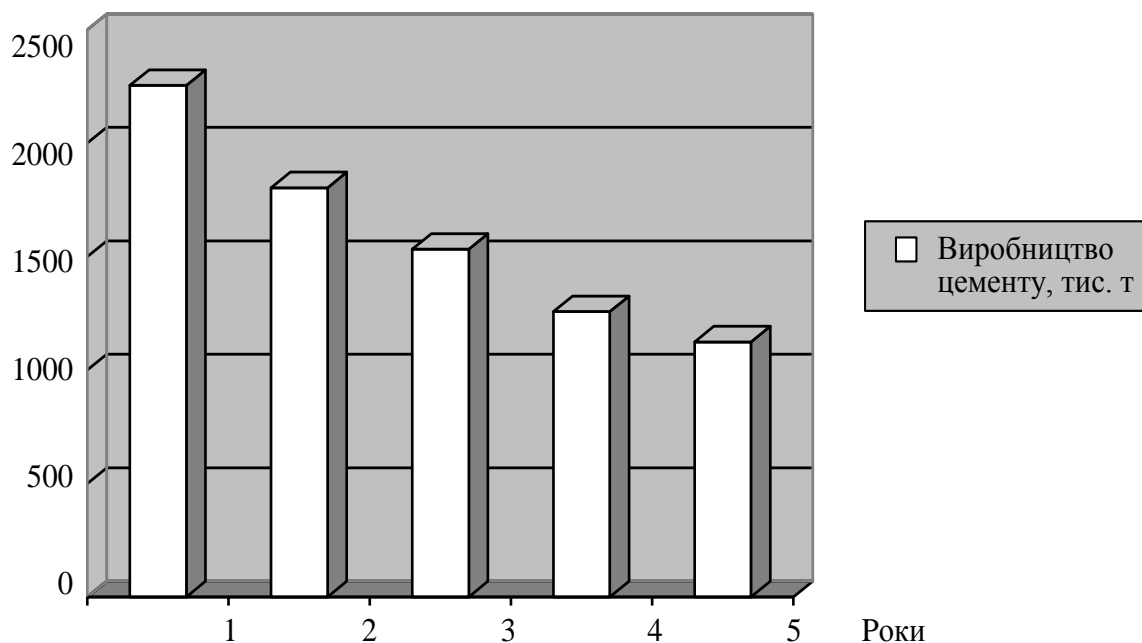

Рис. 2.1. Динаміка виробництва продукції на підприємстві

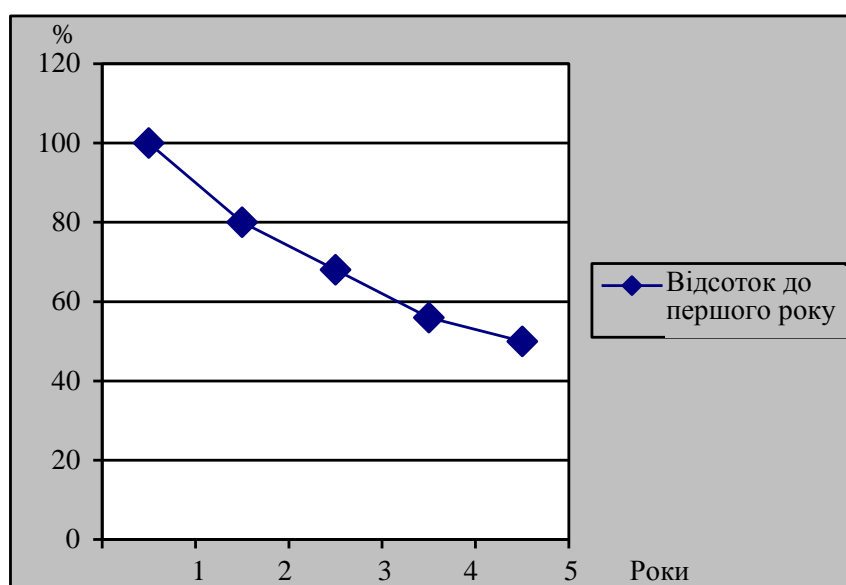

Рис. 2.2. Динаміка виробництва продукції на підприємстві

Економіко-математичні методи. Ефективність застосування економіко-математичних методів у моделях реалізації завдань аналітичного дослідження базується на широкому використанні засобів автоматизованої обробки відповідних інформаційних даних. Ідеться передовсім про впровадження в процес аналізу господарської діяльності підприємств сучасних комп'ютерних технологій, що створює належні передумови одержання якісної аналітичної інформації, потрібної для забезпечення процесу розробки науково обґрунтованих управлінських рішень. Для вивчення складних явищ застосовують метод моделювання, за яким будують зменшені предмети або умовні подоби (образи), що замінюють у нашій уяві дійсні предмети або явища.

Моделі можуть бути матеріальними (фізичними) та абстрактними. Серед останніх слід розрізняти описові (словесні), графічні та математичні. За допомогою моделей досліджують сутність предметів і явищ найбільш простим, а подекуди і найбільш дешевим способом. Моделі дають змогу зосередити увагу дослідників на найсуттєвіших характеристиках предметів або явищ, сприяють швидкому накопиченню необхідних знань за різних умов роботи. Моделювання добре поєднується з іншими методами і технічними прийомами.

В процесі економічного аналізу часто використовують методи оптимізації програми робіт, завантаження устаткування або розподілу ресурсів. Зокрема, це застосування передусім симплексного методу, транспортної задачі, сітьових методів планування. Такі методи передбачають використання комп'ютерної технології та відповідних програм.

Інші методи. У практиці економічного аналізу дедалі ширше застосовуються засоби моделювання та економіко-математичних методів у сучасних інформаційних системах управління виробництвом. Найдоцільнішим варіантом (формою) реалізації такого інтеграційного процесу можна вважати впровадження сучасних інформаційних систем, що базуються на досконалих операційно-програмних засобах, інформаційних технологіях використання економіко-математичних методів і моделей, систем підтримки прийняття рішень. Сучасні інформаційні системи містять відповідний перелік функціональних завдань аналізу ринку, маркетингу, збуту готової продукції, технічної підготовки виробництва, техніко-економічного

планування, матеріально-технічного забезпечення запасами, управління трудовими ресурсами, кадрами, управління фінансами, інвестиціями та інноваціями, управління основним та допоміжним виробництвом, управління якістю, бухгалтерським обліком та звітністю. Насамперед це комп'ютерні системи підтримки та прийняття рішень (СППР). Розв'язання завдань аналітичного характеру в таких комплексах забезпечує реалізацію функцій маркетингового дослідження. Комп'ютерною підтримкою охоплено й завдання, що вирішуються на організаційному рівні спеціалістами та технічними робітниками. Проте майже скрізь бракує комп'ютерної підтримки управлінської діяльності керівників вищого рангу, що є найбільш важливим функціональним призначенням аналітичної роботи на підприємстві. Прикладом такої системи може бути СППР СІМПЛАН, що її спеціально призначено для надання допомоги керівникам у подоланні невизначеності, властивої корпоративному плануванню.

2.3. Інформаційне забезпечення економічного аналізу

Вдосконалення організації аналітичної роботи повинно здійснюватися у напрямку посилення технічної оснащеності виконавців, використання методичного апарату, який би відповідав сучасним умовам управління, підвищення оперативності проведення робіт. Ефективність результатів економічного аналізу багато в чому визначається обсягом, повнотою і достовірністю економічної інформації. Джерелами інформаційного забезпечення економічного аналізу служать плани, нормативи, зобов'язання (контракти, договори, державне замовлення), звітна, облікова, позаоблікова інформація, конструкторська, технологічна інформація, доповідні записки тощо.

Позаоблікова інформація включає матеріали ревізій, аудиту, виробничих нарад, конференцій, преси, спостережень, обстежень.

Нормативи являють собою систему норм. Вони повинні бути прогресивними, що досягається їх динамічністю, науковою обґрунтованістю, а також враховувати досягнення передових підприємств.

Найбільш повно і узагальнено результати діяльності підприємства відображаються у формах бухгалтерської і статистичної звітності.

Слід мати на увазі, що відповідно до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, інформація бухгалтерського обліку повинна відповідати наступним вимогам: бути зрозумілою для користувачів інформація має бути потрібною, тобто основною для прийняття рішень користувачами й такою, що дає можливість своєчасно оцінювати минулі, поточні й майбутні події;

достовірність інформації передбачає відсутність у ній суттєвих помилок та викривлень, які можуть негативно вплинути на рішення користувачів звітності; порівнянність інформації означає її придатність для порівнювання діяльності суб'єктів господарювання у різні періоди, що забезпечить прогнозування тенденцій фінансового розвитку окремих підприємств та економіки в цілому. Крім бухгалтерської статистичної інформації, в економічному аналізі значне місце посідають дані оперативного обліку, які становлять основу інформаційної бази оперативного аналізу.

Важливим питанням виступає оперативність інформації, як найважливішої її властивості. Варто наголосити, що тільки завдяки комп'ютеризації виробництва забезпечуються оперативність і доступність інформації, оперативність виконання розрахункових і логічних операцій дає змогу обробляти великі масиви аналітичної інформації, продуктивно та своєчасно використовувати її в управлінні виробництвом.

Основними джерелами інформації для потреб аналізу виділяють:

- 1) планово-нормативна інформація (матеріали бізнес-планів, норми витрат і нормативи, прейскуранти цін і тарифів, законодавчі акти, інструкції, договори, технологічна документація тощо);
- 2) дані бухгалтерського, статистичного та оперативного обліку й звітності;
- 3) внутрішня позаоблікова інформація (накази, виробниче листування, довідки про перевірки та акти ревізій (аудиту), протоколи виробничих нарад, доповідні записки тощо);

4) зовнішня інформація (звітні дані споріднених підприємств і матеріали галузевих видань, збірники статистичних матеріалів як вітчизняних, так і іноземних установ, дані переписів та анкетних обстежень);

5) дані особистих спостережень аналітика (виробничі екскурсії, хронометраж робочого дня, опитування працівників підприємства).

Значна частина інформації, що використовується в аналізі, має форму показників. Причому глибина аналізу та обґрунтованість висновків і заходів за його результатами значною мірою залежать від вибору показників, які у своїй сукупності формують цілі системи. Показники можуть давати кількісні та якісні характеристики різних аспектів господарської діяльності підприємства або окремих економічних явищ і процесів.

До інформації, яка використовується в економічному аналізі, висуваються такі вимоги:

- точність і достовірність даних;
- порівнянність звітних, планових і базових даних.
- репрезентативність (при вибірковому аналізі результати повинні з незначними відхиленнями характеризувати весь об'єкт дослідження).

Перевірка достовірності інформації здійснюється за допомогою арифметичного і логічного контролю даних. Показники класифікують за різними ознаками. В практиці аналітичних досліджень розрізняють показники:

- 1) кількісні та якісні;
- 2) натуральні, трудові, вартісні;
- 3) абсолютні та відносні;
- 4) загальні та часткові;
- 5) планові (нормативні) та фактичні (звітні);
- 6) основні та допоміжні;
- 7) вихідні та розрахункові (похідні).

Уся сукупність інформаційних джерел підлягає ретельній перевірці за формою і змістом. В цілому з'ясовують точність арифметичних підрахунків та обчислень, відповідність правилам заповнення звітності, наявність необхідних підписів, узгодження даних у різних формах звітності, дотримання термінів її подання,

повноту, якість і техніку проведення інвентаризацій; встановлюють відповідність звітних даних чинному стану підприємства, діяльність якого аналізується, достовірність інформаційних джерел. Зокрема, підібрана для аналізу інформація, передусім показники обліку і звітності, мають бути ретельно перевірені за формою і змістом. При перевірці за формою встановлюється правильність оформлення документів і звітів з погляду повної наявності й заповнення всіх реквізитів, підписів, таблиць, арифметичних сум, підсумків; відповідність і спадковість цифр, перенесених з інших документів і за попередні роки; узгодженість цифр у різних формах звіту і взаємозалежних величин.

При перевірці інформації за змістом (а вона може бути здійснена лише на підприємстві) встановлюють відповідність звіту даним бухгалтерського обліку і достовірність самого обліку – його відповідність реальному стану речей та процесам на підприємстві.

Перевірка має встановити доброякісність інформації, і лише за цієї умови можна розпочати сам аналіз діяльності підприємств.

Поняття «інформаційне забезпечення» (ІЗ) виникло у зв'язку з розвитком автоматизованих систем управління (АСУ). Це динамічна система одержання, оцінки, зберігання та переробки даних, створена з метою вироблення управлінських рішень. ІЗ можна розглядати і як процес забезпечення інформацією, і як сукупність форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення та форм існування інформації, яка використовується в інформаційній системі (ІС) у процесі її функціонування.

Процес забезпечення інформацією складається з операцій, показаних на рис. 2.3.

Збирання даних здійснюється на місцях виникнення інформації. Від якості цієї операції залежить повнота, достовірність та оперативність зібраного матеріалу. Надходження інформації до місць оброблення виконується за допомогою спеціальних засобів передавання (приймання) даних – модемів, факсів, телефонів.

Дані для аналізу формуються різноманітними підрозділами підприємства.

Рис. 2.3. Процес забезпечення економічного аналізу належною інформацією

Тому, з метою організації інформаційної взаємодії різноманітних ІС, а також з різними групами користувачів, необхідно розв'язати проблему їх інформаційної сумісності. Формуючи інформаційне забезпечення, дотримуються наступних принципів: цілісність, вірогідність, контроль, захист від несанкціонованого доступу, єдність і гнучкість, стандартизація та уніфікація, адаптивність, мінімізація введення й виведення інформації (однократність уведення інформації, уведення-виведення тільки змін). Окремо визначаються вимоги стосовно своєчасного надання відомостей користувачеві. Структура інформаційного забезпечення наведена на рис. 2.4.

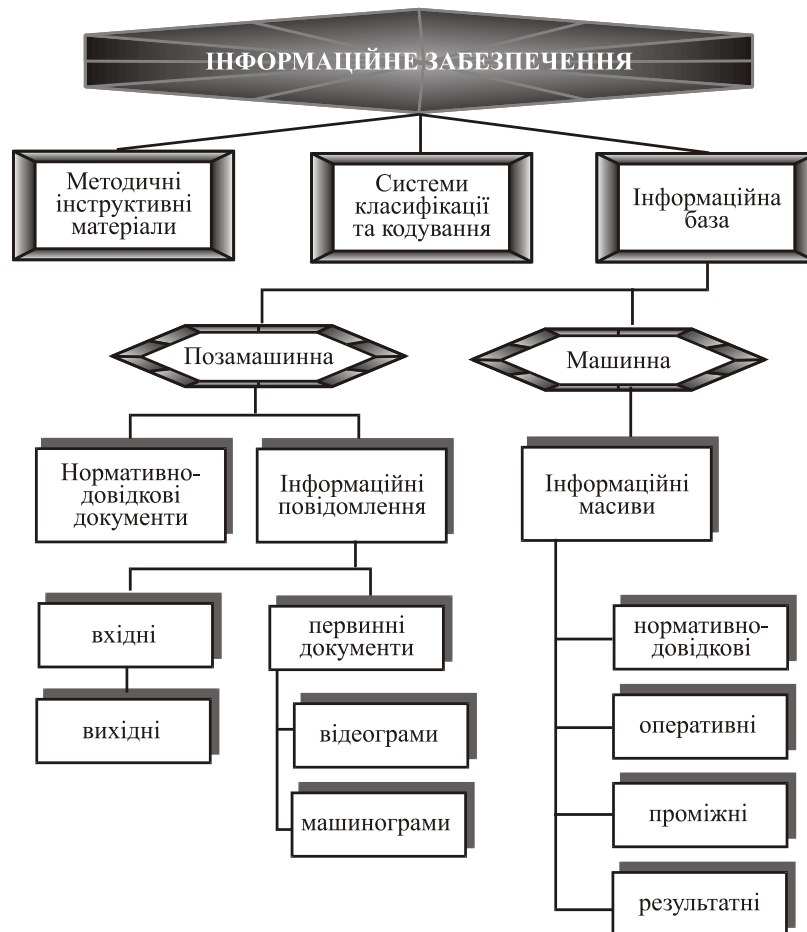

Рис. 2.4. Структура інформаційного забезпечення

Методичні та інструктивні матеріали інформаційних систем аналізу – це сукупність державних стандартів, галузевих керівних методичних матеріалів і розроблених проектних рішень щодо створення й формування інформаційного забезпечення. Практика свідчить, що ефективність інформаційних систем залежить від організації її інформаційної бази. Отже, зміст інформації повинен задовільняти усі необхідні потреби для прийняття управлінських рішень і регулювання діяльності суб'єктами господарювання.

**Питання для
самостійного контролю
знань**

1. В чому полягає сутність методології і методу економічного аналізу?
2. В чому полягає суть прийому порівняння, і в яких напрямках він застосовується?

3. *Розкрийте зміст логічного прийому «елімінування», і де він використовується в економічному аналізі?*
4. *Які прийоми використовуються для проведення факторного аналізу?*
5. *В чому полягає суть та напрямки використання способу ланцюгових підстановок?*
6. *В чому полягає суть способів абсолютних і відносних різниць?*
7. *Яка послідовність реалізації цих прийомів?*
8. *За допомогою яких прийомів оцінюється виконання плану та динаміка економічних показників?*
9. *Які види середніх величин використовуються в економічному аналізі?*
10. *Сутність інформації і роль її для аналітичного дослідження.*
11. *Які основні вимоги ставляться до аналітичної інформації?*
12. *Оперативність інформації і використання комп'ютерної технології.*
13. *Як класифікуються джерела аналітичної інформації?*

Тести контролю знань до теми 2

2.1. *Назвіть ситуації, коли використовується метод порівняння:*

- а) порівняння фактичних показників за травень-місяць з плановими за квітень;
- б) порівняння фактичних показників з показниками минулого року;
- в) зіставлення показників підприємства із середніми показниками;
- г) всі відповіді вірні.

2.2. *Спосіб дослідження причинних зв'язків, за яким дослідження проводиться від окремого до загального, від вивчення окремих факторів до узагальнень, від причин до результатів – це:*

- а) метод дедукції;
- б) метод індукції;
- в) інтегральний;
- г) індексний спосіб.

2.3. *Яка мета порівняння фактичних даних з плановим?*

- а) виявлення резервів виробництва;
- б) визначення тенденції розвитку економічних процесів;

- в) встановлення ступеня виконання плану;
- г) виявлення впливу факторів.

2.4. Який вид порівняльного аналізу використовується при вивченні відносних темпів зростання та приросту показників за кілька років до рівня базисного року?

- а) перспективний;
- б) горизонтальний;
- в) вертикальний;
- г) трендовий.

2.5. Які показники відображають співвідношення величини одного явища з величиною будь-якого іншого?

- а) відносні показники;
- б) абсолютні показники;
- в) середні величини;
- г) динамічні ряди.

2.6. Прийом ланцюгових підстановок дозволяє:

- а) оцінити зміну економічних показників у динаміці;
- б) визначити ступінь виконання планових показників;
- в) оцінити вплив показників-факторів на результативний показник;
- г) розділити загальне відхилення результативного показника від базового рівня на часткові відхилення.

2.7. Сутність методу елімінування полягає:

- а) у розподілі сукупності показників у порядку убутання;
- б) у розподілі сукупності показників у порядку зростання;
- в) у розподілі сукупності показників у порядку зростання;
- г) у розрахунку впливу кожного фактора окремо.

2.8. Спосіб ланцюгових підстановок в аналізі заснований на прийомі:

- а) обґрунтування одночасного впливу всіх факторів на аналізований показник;
- б) послідовного виділення впливу одного фактора й виключення інших;
- в) попарного порівняння факторів, що впливають на аналізований показник;
- г) порівняння фактичних значень факторів з базисними.

2.9. Спосіб абсолютних різниць заснований на прийомі:

- а) обґрунтування одночасного впливу всіх факторів на аналізований показник;
- б) попарного порівняння факторів, що впливають на аналізований показник;
- в) визначення впливу зміни кожного фактора окремо на результативний;
- г) порівняння базисних і звітних показників за звітний період.

2.10. Основним прийомом в аналізі господарської діяльності можна назвати:

- а) прийом фінансового бюджетування;
- б) спосіб ланцюгових підстановок і спосіб арифметичних різниць;
- в) прийом вивчення грошових операцій;
- г) прийом порівняння.

ТЕМА 3 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЕТАПИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

3.1. Організація та принципи аналітичної роботи

3.2. Головні етапи аналітичної роботи та їх характеристика

3.3. Узагальнення та оформлення результатів аналізу

3.1. Організація та принципи аналітичної роботи

Різноманітність сфер матеріального виробництва певною мірою визначає особливості економічного аналізу господарської діяльності, які впливають зі специфіки відповідних галузей. Проте в рамках кожної з них зберігаються основні методичні засади, які забезпечують комплексний підхід до вивчення суб'єктів господарювання. Тип сучасної змішаної економіки, де співіснують як державна, так і приватна власність, ставить перед економічним аналізом велику кількість нових завдань. Переважна більшість суб'єктів господарювання змішаної економіки, незважаючи на різні умови й обставини, які склалися навколо них, функціонує за майже однаковою програмою. Унаслідок цього і ситуації, що в них суб'єкти господарювання можуть потрапити (банкрутство, збитки, конкурентна боротьба), підлягають типізації та систематизації. Це дає змогу розробляти типові схеми проведення економічного аналізу, що уможлиблює спрощення його організації як на рівні мікросистем, так і на макроекономічному рівні (у тому числі регіональному).

Організація економічного аналізу на макроекономічному рівні, передовсім повинна мати на увазі те, що господарська діяльність здійснюється на території певної адміністративно-територіальної одиниці, яка не має статусу суб'єкта господарювання, хоч на території району, області, регіону постають специфічні господарські проблеми, наприклад щодо забезпечення й використання трудових ресурсів, розвитку інфраструктури, спільного створення й використання виробничих потужностей, проведення активної державної політики зайнятості, спрямованої на розробку та реалізацію ефективних національних і регіональних програм сприяння самозайнятості, підприємництву, збільшенню конкурентоспроможності малих фірм, на ліквідацію таких негативних явищ, як приховане безробіття та нерегламентована

(тіньова) діяльність. Без організації відповідного економічного аналізу успішна реалізація цих програм є неможливою. Організуючи аналітичну роботу, необхідно створити такі умови, які б забезпечили вивчення взаємозв'язків між окремими показниками діяльності суб'єкта господарювання. Досвід аналітичної роботи підказує, що в багатьох випадках резерви виробництва погано використовуються не тому, що бракує можливостей для їх реалізації, а тому, що їх своєчасно не виявлено. Організація аналітичної роботи на підприємствах включає розробку загальних планів та планів (програм) конкретних аналітичних робіт: порядок проведення аналізу; матеріальне, методичне й наукове забезпечення; загальне керівництво, способи виконання аналітичних робіт, контроль за впровадженням у виробництво виявлених резервів. Аналітична робота на підприємстві розпочинається з планування. Розрізняють загальний план аналітичної роботи та план (програму) конкретних аналітичних робіт.

Загальний план такої роботи складається на рік. Його структура включає розділи господарської діяльності; об'єкти, що мають вивчатися; періодичність і терміни проведення аналізу; коло виконавців та осіб, відповідальних за певні розділи аналізу; джерела інформації і способи її поповнення. Обсяг аналітичної роботи, терміни її проведення, склад виконавців визначають, виходячи із завдань аналізу. Плани окремих робіт складаються відповідно до загального плану аналітичної роботи і передбачають визначення об'єктів та етапів аналізу, термінів виконання робіт, визначення конкретизованих завдань та відповідальних технічних виконавців.

Програма включає розгорнутий та деталізований перелік питань, які передбачено вивчити, послідовність проведення аналізу; методику аналізу окремих факторів; комплект форм, схем, аналітичних таблиць та графіків, які треба обов'язково опрацювати під час аналізу. Якісне складання програми забезпечує цілісність і повноту проведення аналітичного дослідження.

Визначаючи зміст аналітичної роботи та терміни її проведення, необхідно врахувати наявність готового матеріалу для аналізу, трудомісткість збирання та опрацювання додаткової інформації, а також час, потрібний для виконання окремих робіт за етапами. Виконання завдань економічного аналізу на всіх стадіях

виробничо-господарської діяльності підприємства потребує повного охоплення аналітичною роботою всіх служб і дільниць. Тому необхідно розподілити обов'язки й відповідальність між структурними підрозділами та окремими спеціалістами (виконавцями), урахувавши кількість, територіальну цілісність структурних підрозділів і систем управління, структуру виробництва, структуру й технічну оснащеність управлінського апарату; організацію планування та обліку. Провідними в організації та здійсненні аналізу виробничо-господарської та фінансової діяльності підприємства і його підрозділів є планово-економічний, бухгалтерський і фінансовий відділи. Ці функціональні служби під керівництвом головного економіста (заступника директора з економічних питань) розробляють методи аналізу окремих об'єктів і показників; проводять попередній, оперативний і наступний (завершальний) аналіз діяльності підприємства в цілому і окремих його підрозділів; здійснюють контроль за проведенням аналізу іншими відділами підприємства та економічними службами окремих цехів; готують висновки і розробляють заходи для прийняття управлінських рішень за результатами проведеного аналізу. Розподіл обов'язків між функціональними службами підприємства щодо виконання аналітичних робіт передбачається робочою програмою. Він може мати такий, наприклад, вигляд.

Планово-економічний відділ є відповідальним виконавцем і за участю інших економічних і технічних служб здійснює:

- розробку плану аналітичної роботи і контроль за його виконанням; методичне забезпечення аналізу;
- комплексний огляд узагальнюючих показників виробничо-господарської діяльності, метою якого є оцінка кількісних та якісних показників виконання виробничої програми, використання ресурсів, оцінка рівня організаційно-технічного, економічного й соціального розвитку виробництва та економічної ефективності господарської діяльності;
- конкретний аналіз виконання виробничої програми, оцінку впливу основних факторів на показники обсягу виробництва, зміну структури і якості продукції;
- аналіз використання основних та виробничих потужностей;

- аналіз собівартості за техніко-економічними факторами її зниження;
- аналіз ефективності економічного стимулювання;
- узагальнення результатів аналізу господарської діяльності підприємства і його структурних підрозділів;
- розробку заходів за результатами аналізу.

Фінансовий відділ проводить аналіз показників використання плану реалізації, показників прибутку та рентабельності, взаємовідносин з Державним бюджетом (фінансування з бюджету і розрахунки з бюджетом та з позабюджетними фондами).

Відділ бухгалтерського обліку аналізує виконання кошторису витрат на виробництво, собівартість продукції, виконання плану прибутку і його використання, фінансовий стан і платоспроможність підприємства.

Відділ матеріально-технічного забезпечення контролює своєчасність і якість матеріально-технічного забезпечення виробництва, виконання планів поставок за обсягом, номенклатурою, строками, якістю, стан збереження складських запасів, дотримання норм відпуску матеріалів, транспортно-заготівельних витрат.

Відділ праці і заробітної плати аналізує рівень організації праці, виконання плану заходів щодо його поліпшення, забезпечення підприємства трудовими ресурсами за категоріями та професіями, рівень продуктивності праці, використання фонду робочого часу та фонду заробітної плати.

Відділ збуту вивчає виконання договірних зобов'язань і планів поставок продукції споживачам за обсягом, якістю, строками, номенклатурою, стан складських запасів і збереження готової продукції.

У комплексному аналізі виробничо-господарської діяльності беруть участь також і технічні служби: відділ якості продукції або відділ технічного контролю (ВТК), виробничий відділ, відділи головного технолога, головного механіка, головного енергетика, конструкторський відділ та ін. Ці служби здебільшого здійснюють техніко-економічний аналіз, який уможливорює пов'язання виробничо-технологічних факторів із кількісними та якісними показниками роботи окремих дільниць і підрозділів підприємства.

Виробничий відділ – аналізує виконання плану випуску продукції за обсягом та асортиментом, ритмічність роботи, підвищення якості продукції, запровадження

нової техніки та технологій, комплексної механізації та автоматизації виробництва, роботу обладнання, витрачання матеріальних ресурсів, тривалість технологічного циклу, комплектність випуску продукції, загальний технічний та організаційний рівень виробництва.

Відділ головного механіка – вивчає стан експлуатації машин та обладнання, виконання планів-графіків ремонту й модернізації обладнання, якість і собівартість ремонту, повноту використання обладнання та виробничих потужностей, раціональність потреби в енергоресурсах.

Відділ технічного контролю – аналізує якість сировини та готової продукції, брак і втрати, рекламации покупців, розробляє заходи щодо зменшення браку, підвищення якості продукції, дотримання технологічної дисципліни. Комплексний економічний аналіз рекомендується здійснювати щоквартально, опрацьовуючи заходи для реалізації виявлених резервів. Проте з деяких питань необхідно проводити аналіз за місяць, декаду, навіть окрему зміну (дотримання графіків виконання робіт, стан матеріально-технічного постачання, фінансовий стан, випуск продукції підсобними виробництвами). За підсумками аналізу цих господарських процесів рекомендується приймати відповідні рішення, не чекаючи результатів за квартал. Керівник підприємства контролює проведення аналітичної роботи.

Об'єктом такого контролю є цифровий матеріал, висновки та пропозиції, опрацьовані в результаті аналітичної роботи. Отже, організація економічного аналізу передбачає оптимальний вибір і використання великої кількості різних показників діяльності будь-якого колективу, чого, у свою чергу, можна досягти тільки глибоким вивченням технології, економіки й організації виробництва, стану обліку і звітності, особливостей взаємозв'язків об'єктів економічного аналізу. Створення зазначених умов як на мікро-, так і на макрорівні забезпечить повну реалізацію економічним аналізом своєї практичної функції, дасть можливість скоротити розрив у часі між демонтажем адміністративних методів управління економікою та становленням (формуванням) ринкових інструментів регулювання. Охоплюючи всі сторони діяльності підприємства, економічний аналіз має бути постійною складовою економічної роботи в цілому. Вимога безперервності аналітичної роботи відповідає реальній дійсності процесу відтворення. Даліше

становлення економічного аналізу повинно враховувати особливості розвитку кожного суб'єкта господарювання і водночас базуватися на вже досягнутому науковому рівні методології, методики й організації аналітичної роботи.

3.2. Головні етапи аналітичної роботи та їх характеристика

Значне місце в організації аналітичної роботи належить визначенню змісту і послідовності окремих її етапів. Перелік етапів економічного аналізу в підручниках різних авторів і навчальних посібниках коливається в межах від трьох до восьми. Наявність у суб'єктів господарювання різноманітних як технічних, так і економічних засобів досягнення цілі – випуску продукції (товарів) – впливає, у свою чергу, на особливості планування аналітичної роботи, кількість та послідовність етапів.

У попередніх розділах давалося обґрунтоване визначення предмета й методу економічного аналізу. Визначення методу економічного аналізу дає змогу сформулювати ті головні елементи, які характеризують етапи аналітичної роботи:

- вивчення і попередня оцінка досягнутого підприємством рівня (проти запланованого);
- вимірювання взаємозв'язку показників і факторів та визначення на цій основі причин розбіжностей планових і фактичних показників;
- підсумкова оцінка, підрахунок резервів підвищення ефективності господарювання.

Ці головні елементи майже повністю збігаються з найбільш практично поширеною організацією аналітичної роботи за трьома етапами: підготовчим, основним і завершальним.

Підготовчий етап:

- 1) Розробка плану та програми аналітичної роботи.
- 2) Вибір і визначення загального стану об'єкта аналізу.
- 3) Формування цілей та завдань аналізу і напрямків використання його результатів.

- 4) Розробка системи синтетичних та аналітичних показників, за допомогою яких характеризується об'єкт аналізу.
- 5) Розподіл роботи між аналітиками.
- 6) Розробка макетів і форм аналітичних таблиць, графіків, схем.
- 7) Перевірка достовірності джерел інформації та вивчення матеріалів попередніх обстежень.
- 8) Визначення конкретних виконавців та розподіл обов'язків між ними, а також інші організаційні питання.

Основний етап:

- 1) Збирання та опрацювання необхідної інформації.
- 2) Перевірка повноти й вірогідності звітних даних, проведення арифметичного, логічного і балансового зведення показників.
- 3) Визначення загальних відхилень величини показників виконання завдань від базових величин.
- 4) Виявлення взаємодіючих факторів і обчислення їхнього впливу на зміну величини показників.
- 5) Виявлення зайвих витрат і невикористаних можливостей (перспективних резервів) підвищення ефективності виробництва.

Завершальний етап:

- 1) Проведення підсумкової оцінки діяльності і узагальнення результатів аналізу.
- 2) Розробка висновків і пропозицій щодо прийняття належних управлінських рішень за результатами аналізу, відповідно до його цілей і завдань. Ці висновки та пропозиції оформляються у вигляді пояснювальної записки до звіту чи доповідної записки на ім'я керівника підприємства або особи, за доручення якої проводився аналіз.
- 3) Розробка організаційно-технічних заходів щодо усунення недоліків, підвищення ефективності використання виявлених резервів (за виконанням заходів слід встановити дійовий повсякденний контроль). Підготовка розпорядчих актів, призначення осіб, відповідальних за виконання прийнятих рішень. Контроль за

впровадженням у виробництво пропозицій, що їх було висунуто за результатами аналізу.

У процесі аналітичної роботи окремі складові названих етапів можуть повторюватися. Така ситуація стає можливою, наприклад, тоді, коли на якомусь із етапів дослідження виникає необхідність розширити факторне поле аналізу, що потребує нової допоміжної роботи. Зрозуміло, що межі етапів мають певною мірою умовний характер і є дуже рухливими: за рахунок інтенсифікації робіт на одному з етапів відбувається скорочення на якомусь іншому і т. п. Отже, головним завданням такої поетапної регламентації економічного аналізу є забезпечення дійового поточного контролю за дотриманням якості аналітичної роботи і термінів її виконання.

Ефективність організації проведення економічного аналізу багато в чому залежить від наявності інформації, її обсягів, можливостей її оперативного отримання й достовірності. У перші роки існування економічного аналізу як сфери наукових знань, його головною інформаційною базою був бухгалтерський баланс. І тільки в п'ятдесяті роки, коли аналіз балансу трансформувався в економічний аналіз, він почав відносно широко використовувати дані бухгалтерського, оперативного й статистичного обліків, а також технічну, технологічну інформацію, інформацію про організацію виробництва і праці, навіть дані соціального, психологічного і правового характеру.

Для ефективного управління та прийняття відповідних рішень використовується передовсім економічна інформація як частина соціальної, котра є систематизованим відображенням соціальної дійсності (реальності), життєдіяльності суспільства у відповідних документах. Сучасний стан обліку в достатній мірі забезпечує потреби економічного аналізу, що розширює можливості останнього щодо своєчасного виявлення багатьох видів резервів виробництва. Слід мати на увазі, що аналізуються не окремі показники, а їхня сукупність, система показників, яка адекватно характеризує господарську діяльність суб'єкта в цілому й окремі її сторони.

В аналізі використовуються:

- планові джерела – усі типи планів, що розробляються на підприємстві, а також нормативні матеріали, кошториси, проектні завдання;
- облікові джерела – усі дані, які є в документах бухгалтерського, статистичного та оперативного обліків, а також усі види звітності, первинна облікова інформація;
- позаоблікові джерела – документи, що регулюють господарську діяльність підприємства.

Повну і всебічну характеристику джерел інформації економічного аналізу було дано в попередньому розділі. Нагадаємо, що відповідно до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, вона має відповідати таким вимогам:

- бути зрозумілою для користувачів за умови, що останні мають необхідний рівень знань з бізнесу, фінансів, економічної діяльності, бухгалтерського обліку, інших економічних дисциплін і зацікавлені у сприйманні цієї інформації. Спроби спрощення звітності до елементарного рівня є недопустимими. З другого боку, необхідно повно і всебічно пояснити природу і зміст окремих показників, особливо структурно складних. Водночас і виключати інформацію зі звітності тільки тому, що вона є занадто складною для розуміння, не дозволяється;
- інформація має бути потрібною, тобто основною для прийняття рішень користувачами і такою, що дає можливість своєчасно оцінювати минулі, поточні й майбутні події, підтвердити або заперечити їхню оцінку, зроблену в минулому. Потрібність бухгалтерської звітної інформації визначається її своєчасністю, змістовністю, порівнянністю, придатністю для прогнозування.

На прийняття рішень користувачами впливає лише суттєва інформація. Суттєвість – це рівень точності інформації, що потрапляє до звітності. Цей рівень можна визначати на підставі як кількісних, так і якісних факторів. Найпростішим прикладом застосування кількісного обмеження рівня точності є складання звітності у тис. грн. з одним знаком після коми. У цьому разі суми в десятки та одиниці гривень у ній відображені не будуть. Достовірність інформації передбачає брак у ній суттєвих помилок, упередженості та перекручень, які можуть негативно вплинути на рішення користувачів звітності. І нарешті, порівнянність інформації означає її придатність для порівнювання діяльності як одного суб'єкта господарювання в різні

періоди, так і різних суб'єктів, що, у свою чергу, забезпечить прогнозування тенденцій фінансового розвитку окремих підприємств і економіки в цілому. Отже, зміст інформації має задовольняти всі необхідні для прийняття управлінських рішень і регулювання діяльності підприємства потреби користувачів інформації.

Після проведення аналізу всіх документів і усних повідомлень нескладно буде визначити обсяги потоків інформації в розрізі функцій аналітичної роботи. Для визначення окремих характеристик несистематизованої інформації, спричиненої виробничими збуреннями, необхідний попередній аналіз частоти виникнення й передавання інформації про виробничі збурення за допомогою фотографії і самофотографії робочого дня, які проводяться в різні проміжки часу, у різні зміни та на різних виробничих ділянках. Необхідно враховувати, що на практиці в документах фіксується незначна частина збурень, передовсім ті, які мають довгостроковий характер або призводять до великих виробничих витрат (невиправний брак, аварія устаткування та ін.). Оформлення відповідних документів відбувається, як правило, через заздалегідь обумовлений період часу. При цьому необхідно використовувати лише ту інформацію, яка потрібна для визначення стану об'єкта управління і підготовки відповідного управлінського рішення. Здебільшого для цих цілей достатньо інформації про місце, причину і час події. Такий підхід застосовується не лише в аналітичних дослідженнях.

Органічною складовою аналітичної роботи є перевірка вірогідності джерел інформації. Достовірність аналітичних висновків за результатами проведеного економічного аналізу залежить передовсім від якості звітних матеріалів. Помилки, недоліки, неузгодженості, які іноді мають місце у звітності, можуть негативно і суттєво вплинути на результати аналітичної роботи, у процесі якої можна користуватися тільки об'єктивними, реальними даними. Об'єктивність інформації забезпечується її періодичним контролюванням (ревізіями), а також установами відповідальності за перекручування (фальсифікацію) звітності. Уся сукупність інформаційних джерел підлягає ретельній перевірці за формою і змістом: з'ясовують точність арифметичних підрахунків та обчислень, відповідність правилам заповнення звітності, наявність необхідних підписів, узгодження даних у різних формах звітності, дотримання термінів її подання, повноту, якість і техніку

проведення інвентаризацій; встановлюють відповідність звітних даних чинному стану підприємства, діяльність якого аналізується, доброякісність інформаційних джерел.

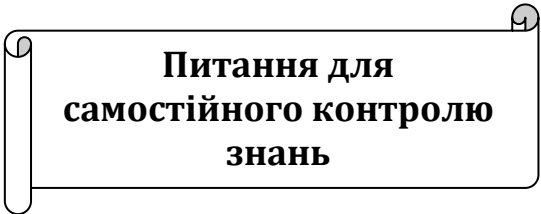
3.3. Узагальнення та оформлення результатів аналізу

Узагальнення та оформлення результатів аналізу є завершальним етапом аналітичної роботи. На цьому етапі відбувається процес систематизації результатів господарської діяльності у залежності від факторів, які на неї впливають. Систематизовані та опрацьовані результати аналізу можуть оформлятися як безтекстовим способом – у вигляді таблиць, схем, діаграм, графіків, номограм, так і описовим – у вигляді текстів довідок, актів перевірок, аналітичних та доповідних записок, пояснювальних записок до звітів, у яких послідовно й логічно викладаються результати аналізу відповідно до передбаченої планом аналітичної роботи. Працівниками зовнішніх установ наслідки аналізу оформляються, як правило, у вигляді висновків. Змістове наповнення аналітичних довідок і висновків має бути конкретним, зосередженим на відображенні недоліків або позитивних моментах, встановлених потенційних резервах та напрямках їх реалізації. Зокрема, пояснювальні записки повинні включати перелік заходів щодо реалізації виявлених резервів, визначати терміни та конкретних виконавців, обумовлювати види та кількість ресурсів, які потрібні для усунення недоліків, містити висновки із результатів господарської діяльності та пропозиції щодо їх покращення з урахуванням загального рівня розвитку підприємства, умов господарювання, ймовірних змін у діяльності суб'єкта господарювання .

За наслідками аналізу складається наказ за підписом керівника підприємства. Він є обов'язковим для всіх працівників підприємства, при цьому за його виконанням встановлюється дієвий і повсякденний контроль, що, певною мірою, забезпечує ефективне функціонування господарюючих суб'єктів. Результати економічного аналізу узагальнюються, опрацьовуються заходи для поліпшення стану економічної роботи та впровадження виявлених резервів у виробництво. Узагальнення аналітичних результатів є найважливішим етапом аналізу, необхідним

для аудиторських висновків. Органічною складовою аналітичної роботи є перевірка вірогідності джерел інформації. Достовірність аналітичних висновків за результатами проведеного економічного аналізу залежить передовсім від якості звітних матеріалів. Помилки, недоліки, неузгодженості, які іноді мають місце у звітності, можуть негативно і суттєво вплинути на результати аналітичної роботи, у процесі якої можна користуватися тільки об'єктивними, реальними даними, тому за виконанням заходів за результатами аналізу слід установлювати дійовий і повсякденний контроль. Тому головною прикінцевою умовою здійснення ефективного економічного аналізу є забезпечення належного поточного контролю за дотриманням якості аналітичної роботи й термінів її виконання.

Удосконалення організації та широке використання економічного аналізу в управлінні тісно пов'язані з усією системою впорядкування й покращення господарського механізму в цілому, спрямованою на підвищення ефективності виробництва та якості праці в усіх ланках вітчизняної економіки. Враховуючи те, що економічний аналіз є важливою частиною науково обґрунтованого планування, регулювання та управління, відзначимо, що здійснюючи економічну роботу суб'єкти господарювання забезпечують підпорядкованість окремих їх складових частин виконання прогнозів, договорів та планів. Втім планові показники визначають запланований рівень, якого повинні досягти господарюючі суб'єкти відповідно до прогнозу соціально-економічного розвитку на перспективу. Подальше становлення економічного аналізу повинно враховувати особливості розвитку кожного суб'єкта господарювання й водночас базуватися на вже досягнутому науковому рівні методології, методики й організації аналітичної роботи.

**Питання для
самостійного контролю
знань**

- 1. Поясніть вплив економічного аналізу на прийняття управлінських рішень.*
- 2. Обґрунтуйте оптимальний вибір форми організації економічного аналізу та його етапів залежно від суб'єктів господарювання.*

3. *Охарактеризувати взаємозв'язок між видами економічного аналізу та його організацією.*
4. *Дайте характеристику джерел інформації економічного аналізу.*
5. *Назвіть способи перевірки достовірності джерел інформації економічного аналізу.*
6. *Поясніть сутність організації та методичного керівництва аналітичною роботою на підприємстві.*
7. *Що таке організація аналітичних робіт?*
8. *Який порядок планування аналітичної роботи?*
9. *Хто може бути виконавцем аналізу?*
10. *Які етапи аналітичного дослідження?*
11. *Який порядок узагальнення і оформлення матеріалів аналітичної роботи?*
12. *На чому ґрунтується вимога безперервності аналітичної роботи?*
13. *Поясніть роль та функції окремих служб в організації та проведенні аналізу.*

**Тести контролю
знань до теми 2**

3.1. Підготовка інформації до проведення аналізу фінансово-господарського стану підприємства припускає:

- а) ознайомлення з аудиторським висновком;
- б) ознайомлення з пояснювальною запискою до балансу;
- в) проведення візуальної й найпростішої рахункової перевірки звітності, наявності необхідних форм і додатків, перевірка валюти балансу й проміжних підсумків;
- г) ознайомлення з нормативними і законодавчими актами.

3.2. При оформленні результатів аналізу не складають:

- а) протоколів;
- б) економічного паспорта підприємства;
- в) пояснювальної записки;
- г) висновку.

3.3. Регламентация це:

- а) забезпечення надходження даних з необхідною для управління деталізацією;
- б) оформлення резервів аналізу;
- в) планування роботи;
- г) розробка для кожного виконавця обов'язкового мінімуму таблиць і вихідних форм аналізу.

3.4. Виконавцями внутрішньогосподарського економічного аналізу є:

- а) плановий (економічний) відділ та інші структурні підрозділи підприємства;
- б) податкова адміністрація;
- в) міністерство;
- г) міжнародні організації.

3.5. Що означає вимога достовірності інформації:

- а) прогнозування тенденцій фінансового розвитку;
- б) змістовність і придатність до прогнозування;
- в) рівень точності інформації;
- г) відсутність суттєвих помилок, упередженості та перекручень, відповідність реальному стану.

3.6. До основних вимог щодо організації економічного аналізу не належать:

- а) регламентація та уніфікація;
- б) науково-методичне забезпечення;
- в) обґрунтований розподіл обов'язків між виконавцями;
- г) ліцензування і сертифікація.

3.7. Економічна служба на великих підприємствах підпорядкована:

- а) головному економісту, головному бухгалтеру, маркетологу;
- б) маркетологу, комерційному директору, головному бухгалтеру;
- в) технологу, маркетологу, головному економісту;
- г) заступнику директора з комерційних і фінансових питань, головному економісту.

3.8. Відділ технічного контролю аналізує:

- а) виконання кошторису витрат, собівартість продукції, виконання плану прибутку і його розподіл, фінансовий стан підприємства і звітність;
- б) виконання плану випуску продукції, якість продукції, технічний або технологічний стан виробництва;
- в) якість сировини і готової продукції, втрати, брак, дотримання технологічної дисципліни;
- г) виконання договірних зобов'язань, плану поставок продукції споживачу, збереження готової продукції.

3.9. Комплексний план економічного аналізу складається:

- а) на один рік фахівцем, що керує аналітичною роботою на підприємстві;
- б) п'ять років головним економістом підприємства;
- в) десять років директором підприємства;
- г) двадцять років менеджером підприємства.

3.10. До організаційних етапів аналітичного дослідження не належать:

- а) виділення суб'єктів і об'єктів аналізу;
- б) планування роботи;
- в) аналітична обробка даних;
- г) паспортизація і страхування отриманих результатів аналізу.

**РОЗДІЛ 2 ВНУТРІГОСПОДАРСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
АНАЛІЗ**

ТЕМА 4 АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ
(РОБІТ, ПОСЛУГ)

ТЕМА 5 АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ І ВИКОРИСТАННЯ
ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

ТЕМА 6 АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ
ПІДПРИЄМСТВОМ ЗАСОБІВ ПРАЦІ

ТЕМА 7 АНАЛІЗ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТА ЇХ
ВИКОРИСТАННЯ

ТЕМА 8 АНАЛІЗ ВИТРАТ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ТЕМА 4 АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ (РОБІТ, ПОСЛУГ)

4.1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг)

4.2. Оцінка динаміки та структури виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг)

4.3. Аналіз випуску продукції за асортиментом

4.4. Аналіз груп факторів, що мають вплив на випуск продукції

4.5. Аналіз відвантаження і реалізації продукції

4.1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг)

В ринкових умовах кінцеві результати діяльності підприємства прямо пропорційно залежать від обсягів виробництва та реалізації продукції (робіт, послуг). За таких обставин аналіз господарської діяльності господарюючих суб'єктів, як правило, розпочинається з вивчення показників виробництва і реалізації, їх обґрунтованості, взаємоузгодженості та рівня виконання.

Основними завданнями аналізу виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг) на підприємстві є:

- оцінка обґрунтованості плану виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг) відповідно до потенційних можливостей досліджуваного підприємства та кон'юнктури ринку;

- аналіз рівня виконання планових завдань виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг) як за асортиментом, так і по підприємству в цілому;

- оцінка динаміки та структури обсягів виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг);

- розрахунок впливу факторів на зміну величини показників виробництва і реалізації та пошук резервів їх зростання;

- розробка заходів щодо освоєння виявлених резервів та контроль за їх виконанням.

Джерелами інформації для аналізу виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг) на підприємстві є:

- бізнес-план підприємства;
- статистична звітність по виробництву і реалізації продукції;
- фінансова звітність (ф. № 2 «Звіт про фінансові результати»);
- відомості аналітичного бухгалтерського обліку (дані рахунків 23, 26, 27, 28, 90, 70, 71);
- оперативні графіки виробництва у розрізі цехів, договори на реалізацію продукції та ін.

4.2. Оцінка динаміки та структури виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг)

В залежності від поставленої мети аналізу під час дослідження таких бізнес-процесів, як виробництво і реалізація, використовуються наступні вимірники:

- натуральні – виражаються в одиницях міри, ваги, довжини, об'єму, площі та ін. (н-д, кількість штук, кілограм, центнер, тони, погонні метри тощо);
- умовно-натуральні – є специфічними величинами, що базуються на натуральних, однак мають умовний характер та широко використовуються в різних галузях економіки (н-д, умовний гектар, тонно-кілометр, людино-година та ін.);
- вартісні вимірники – виражаються в національній або іноземній валюті (н-д, гривні, євро, долари тощо).

Як правило, найбільш вживаними в економічному аналізі є вартісні вимірники, оскільки дозволяють порівнювати різні економічні явища, бізнес-процеси чи різні види економічної діяльності. Так, для здійснення аналізу процесів виробництва та реалізації серед вартісних вимірників можна виділити наступні найбільш поширені показники:

- валова продукція;
- товарна продукція;
- реалізована продукція.

Під валовою продукцією розуміється вартість всієї виробленої продукції (виконаних робіт, наданих послуг) у грошовому вираженні, включаючи залишки незавершеного виробництва і обороти внутрішньогосподарського споживання на підприємстві.

Товарна продукція – це вартість виготовленої продукції (робіт, послуг) без врахування залишків незавершеного виробництва і оборотів внутрішньогосподарського споживання.

Реалізована продукція – вартість продукції, яка була відвантажена підприємством або оплачена покупцем протягом звітного періоду. В сучасних умовах господарювання вказаний показник є найбільш вагомий, оскільки демонструє рівень конкурентоспроможності підприємства та його продукції (робіт, послуг) на відповідному ринку та, одночасно, виражає взаємозв'язок обсягів виробництва та потреб цього ж ринку.

Аналіз обсягу виробництва і реалізації починається з вивчення динаміки вищевказаних показників шляхом розрахунку базисних і ланцюгових темпів росту та приросту, виявлення тенденцій та закономірностей їх змін (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Динаміка товарної продукції на підприємстві

Роки	Товарна продукція в порівняльних цінах, грн.	Темпи росту, %	
		Базисні	Ланцюгові
20*1	845200	100,0	100,0
20*2	852400	100,9	100,9
20*3	965800	114,3	113,3
20*4	964100	114,1	99,8
20*5	975800	115,5	101,2

З таблиці видно, що отримані базисні темпи росту динаміки товарної продукції на підприємстві характеризуються тенденцією до зростання, порівняно з базовим 20*1 роком. Розраховані ланцюгові темпи росту товарної продукції впродовж аналізованих років також характеризуються ознакою до зростання, окрім 20*4 року, де обсяг товарної продукції знизився порівняно з попереднім 20*3 роком на 0,2 %, що свідчить про певні виробничі труднощі вказаного періоду.

Наступним етапом аналізу виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг) є дослідження їх складу та структури шляхом розрахунку питомої ваги кожного виду продукції до загальної їх кількості та вивчення структурних змін (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Аналіз структури виробництва продукції

Види продукції	Обсяг виробництва продукції, тис. грн.		Питома вага, %		Відхилення, +/-	
	минулий рік	звітний рік	Минулий рік	звітний рік	тис. грн.	%
А	85230	91400	40,2	40,0	+6170	-0,2
Б	15850	22640	7,5	9,9	+6790	+2,4
В	24310	25990	11,5	11,4	+1680	-0,1
Г	18400	16310	8,7	7,1	-2090	-1,6
Д	68100	72200	32,1	31,6	+4100	-0,5
Всього	211890	228540	100,0	100,0	+16650	—

В результаті проведених розрахунків спостерігаємо, що найбільшу питому вагу у структурі виробництва на підприємстві займає продукція А і Д, відповідно найменшу частку становить продукція Б і Г. Щодо структурних зрушень, то найбільші зміни відбулися по продукції Б, яка у звітному році зросла на 2,4 %, що становить 6790 грн.

4.3. Аналіз випуску продукції за асортиментом)

В умовах гострої конкуренції сучасні підприємства змушені часто переглядати виробничо-збутову політику відповідно до існуючих на ринку. З метою повного забезпечення задоволення потреб споживачів, захоплення більшої частки на ринку та, відповідно, нарощення обсягів збуту господарюючі суб'єкти вдаються до розширення асортименту власної продукції (робіт, послуг).

Під асортиментом слід розуміти сукупність різних груп, видів і сортів товарів, які об'єднані за виробничою, споживчою або торговою ознакою. Зазвичай, асортимент розширюється за рахунок додавання до існуючих нових видів товарів та/або товарних груп.

Для оцінки асортименту випуску продукції на підприємстві розраховують коефіцієнт асортименту, який визначається як співвідношення сумарного показника, що зараховується у виконання завдань за асортиментом, до сумарного планового показника випуску продукції. Цей коефіцієнт визначається в абсолютному або відсотковому значенні (табл. 4.3).

Відповідно, коефіцієнт асортименту складе $(881 / 1048 = 0,84$ або 84%).

При загальному рівні невиконання випуску продукції на $7,1 \%$ по підприємству, завдання по випуску продукції за асортиментом виконані тільки по продукції А і В. Розрахований коефіцієнт асортименту становить помірну величину $(0,84)$, що характеризує недостатнє виконання плану виробництва продукції за асортиментом.

Таблиця 4.3

Аналіз випуску продукції підприємства за асортиментом

Вид продукції	Згідно з планом	Фактично	Зараховано у виконання асортименту	Відсоток виконання плану
А	325	380	325	116,9
Б	128	101	101	78,9
В	455	493	455	108,4
Г	140	–	–	–
Разом	1048	974	881	92,9

Причини недовиконання плану по асортименту продукції можуть бути зовнішні та внутрішні. До перших відносяться: співвідношення попиту і пропозиції на ринку, сезонність на окремі види продукції, зниження платоспроможності споживачів та ін. До внутрішніх причин відносяться: недоліки та збої в організації виробництва, незадовільний технічний стан обладнання, простої, аварії, відсутність електроенергії, недоліки матеріального стимулювання тощо.

На ряді підприємств з метою підвищення конкурентоспроможності продукції розширюють її сортність (табл. 4.4).

Аналіз впливу сортності продукції на обсяг її випуску проводиться в наступній послідовності:

– визначається середня планова і середня фактична ціна випуску продукції;

Аналіз сортності випуску продукції на підприємстві

Сорт продукції	Ціна за одиницю, грн.	Випуск продукції, (одиниць)		Вартість продукції, (грн.)	
		план	фактично	план	фактично
Вищий	225,00	160	220	36000	49500
1	214,50	300	300	64350	64350
2	202,10	250	220	50525	44462
Σ	–	710	740	150875	158312

– коефіцієнт сортності розраховується шляхом співвідношення середньої фактичної і середньої планової ціни виду продукції. Виражається в абсолютному або відсотковому значеннях. Якщо цей показник більший за 1 або за 100 %, то це означає, що підприємство за рахунок поліпшення сортності у вартісному вираженні забезпечує додатковий випуск продукції, якщо коефіцієнт менший за одиницю, то навпаки;

– відповідно, додатковий випуск продукції визначається шляхом множення різниці між середньо фактичною і середньо плановою ціною виду продукції, що виробляється, на фактичний випуск продукції в натуральному вираженні.

Ціна середня планова = $150875 : 710 = 212,50$ грн.

Ціна середня фактична = $158312 : 740 = 213,94$ грн.

Коефіцієнт сортності = $213,94 : 212,50 = 1,007$ або 100,7 %.

Додатковий випуск продукції = $(213,94 - 212,50) * 740 = 1062,00$ грн.

Внаслідок підвищення сортності на 0,7 відсотка, підприємство за звітний період забезпечило додатковий випуск продукції на 1062,00 грн.

4.4. Аналіз груп факторів, що мають вплив на випуск продукції

На обсяг виробництва продукції впливає ряд факторів. Умовно їх можна поділити на зовнішні та внутрішні. До перших відноситься політично-економічна ситуація в державі, посилення конкуренції на ринку, сезонність діяльності та ін.

До внутрішніх належать фактори, які можна згрупувати наступним чином:

- трудові ресурси (чисельність працюючих, питома вага робітників, ефективність використання їх праці, використання робочого часу);
- засоби праці (вартість основних засобів, кількість основних засобів на консервації, ефективність їх використання);
- предмети праці (вартість сировини і матеріалів, комплектуючих виробів, запчастин, палива та ін., ефективність їх використання).

Зрозуміло, за рівнем впливу управлінських рішень внутрішні фактори є більш релевантні, тому є більш вагомими під час проведення аналізу виробництва на підприємстві. У процесі розрахунку впливу груп факторів на випуск продукції постає завдання кількісно визначити вплив кожної з цих груп факторів на випуск продукції, який може бути як інтенсивним, так і, навпаки, екстенсивним (табл. 4.5).

Таблиця 4.5

Вихідні дані розрахунку впливу внутрішніх груп факторів на зміну обсягу випуску продукції

Показники	Минулий період	Звітний період	Відхилення
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Обсяг товарної продукції, грн.	898520	815490	-83030
Середньооблікова чисельність працюючих, чол.	15	18	+3
Середньорічна вартість основних засобів, грн.	622450	728940	+106490
Витрати предметів праці на виробництво продукції протягом звітного періоду, грн.	397230	368520	-28710
Середній виробіток в розрахунку на одного працівника, грн.	59901,33	45305,00	-14596,33
Фондовіддача, грн.	1,44	1,12	-0,32
Вихід продукції з 1 грн. предметів праці, грн.	2,26	2,21	-0,05

Виходячи з даних таблиці, проведемо розрахунок впливу наведених внутрішніх факторів підприємства на зміну обсягів його виробництва. Враховуючи особливості методу елімінування, для проведення розрахунків використаємо спосіб абсолютних різниць.

Як бачимо, обсяг товарної продукції у звітному періоді зменшився на 83030 грн. На вказану зміну вплинули наступні фактори трудової групи:

– зміна чисельності працюючих:

$$\Delta y_a = \Delta a * b_0 = (18 - 15) * 59901,33 = +179703,99 \text{ грн.}$$

– зміна продуктивності праці:

$$\Delta y_b = a_1 * \Delta b = 18 * (45305,00 - 59901,33) = -262733,94 \text{ грн.}$$

$$\text{Разом: } \Delta y = \Delta y_a + \Delta y_b = +179703,99 + (-262733,94) = -83029,95 \text{ грн.}$$

З розрахунків видно, випуск продукції на підприємстві у розмірі 83030 грн. забезпечений за рахунок збільшення чисельності працівників на 3 чол., що збільшило випуск на суму 179703,99 грн. Однак, за рахунок зниження продуктивності праці працюючих на підприємстві виробництво товарної продукції зменшилося на суму 262733,94 грн.

Відповідно розрахунок впливу засобів праці на зміну обсягу випуску продукції виглядає наступним чином:

– зміна товарної продукції за рахунок впливу вартості основних засобів:

$$\Delta y_a = \Delta a * b_0 = +106490 * 1,44 = +153345,60 \text{ грн.}$$

– зміна товарної продукції за рахунок впливу фондівіддачі:

$$\Delta y_b = a_1 * \Delta b = 728940 * (-0,32) = -233260,80 \text{ грн.}$$

$$\text{Разом: } \Delta y = \Delta y_a + \Delta y_b = +153345,60 + (-233260,80) = -79915,2 \text{ грн.}$$

(похибка, що виникла, є наслідком математичного заокруглення отриманих значень фондівіддачі (табл. 4.5), які лягли в основу факторного аналізу)

Проведені обчислення засвідчують, рівень випуску продукції на підприємстві забезпечується за рахунок зростання вартості основних засобів, що призвело зростання продукції на суму +153345,60 грн. та, одночасно, за рахунок зниження ефективності їх використання, тобто зменшення фондівіддачі на суму -233260,80 грн.

В свою чергу, розрахунок впливу предметів праці на зміну обсягу виробництва має вигляд:

– зміна товарної продукції за рахунок впливу витрат предметів праці:

$$\Delta y_a = \Delta a * b_0 = -28710 * 2,26 = -64884,60 \text{ грн.}$$

– зміна товарної продукції за рахунок впливу виходу продукції з 1 грн.

предметів праці:

$$\Delta y_b = a_1 * \Delta b = 397230 * (-0,05) = -19861,50 \text{ грн.}$$

Разом: $\Delta y = \Delta y_a + \Delta y_b = -64884,60 + (-19861,50) = -84746,10$ грн.

У даному випадку обсяг товарної продукції зменшився за рахунок збільшення використання предметів праці на -64884,60 грн. та зменшився на -19861,50 грн. за рахунок зменшення виходу продукції з 1 грн. предметів праці.

Фактори впливу на результативний показник з від'ємним значенням в факторному аналізі розглядаються резервами для зростання (табл. 4.6).

Таблиця 4.6

Резерви збільшення обсягів товарної продукції на підприємстві

Резерви	Значення
Підвищення продуктивності праці	262733,94
Підвищення рівня фондівддачі	233260,80
Зниження витрат предметів праці	64884,60
Збільшення виходу продукції з 1 грн. предметів праці	19861,50
Разом	580740,84

На основі проведеного факторного аналізу встановлено, що на дослідженому підприємстві є достатньо резервів для збільшення обсягів товарної продукції в наступному періоді, сумарна величина яких становить понад півмільйона гривень. З огляду на це, керівництву слід прийняти ряд ефективних і виважених управлінських рішень для покращення ситуації, що склалася. Так, для використання першого резерву, а саме підвищення продуктивності праці на підприємстві потрібно оптимізувати штатний розпис працівників, розглянути можливість запровадження прогресивних систем оплати праці, різних видів заохочень тощо. Для підвищення рівня фондівддачі слід перевірити технічно-віковий стан наявних основних засобів, списати непридатні засоби праці, тимчасово незадіяні в експлуатації поставити на консервацію, підсилити якість ремонтно-обслуговуючих робіт і т.д.

4.5. Аналіз відвантаження і реалізації продукції

Аналіз реалізації продукції тісно пов'язаний з рівнем виконання договірних зобов'язань з постачання сировини, матеріалів та інших цінностей. Недовиконання плану за договорами по постачанню обертається для підприємства зривом випуску продукції, зменшенням виручки, прибутку, штрафними санкціями. Крім того, в умовах гострої конкуренції підприємство може

втратити ринки збуту власної продукції, що у підсумку спричинить спад виробництва та зниження ділової активності цього ж підприємства.

Першим етапом аналізу відвантаження і реалізації продукції є проведення оцінки виконання договорів на відвантаження продукції покупцям. Для цього визначається відсоток виконання укладених договорів, розрахунок якого проводиться за наступною формулою:

$$\% \text{ виконання договірних зобов'язань} = \frac{\text{кількість виконаних договорів відвантаження}}{\text{кількість всього укладених договорів на збут}}$$

Зрозуміло, у випадку низького відсотка виконання договірних зобов'язань по збуту продукції керівництво підприємства виявляє причини невиконання укладених договорів на реалізацію, встановлює винних та запобігає появі таких подій у майбутньому.

Наступним етапом аналізу реалізації продукції на підприємстві є детальна оцінка пріоритетів. У цьому контексті важливим є оцінка *пріоритетів за товарами* у розрізі найважливіших їх видів.

Таблиця 4.7

Аналіз структури збуту продукції на підприємстві за асортиментом

Вид продукції	Обсяги продажу, тис. грн.	Структура збуту, %
А	45348,6	32,4
Б	13241,8	9,5
В	42797,3	30,6
Г	6379,5	4,6
Д	32163,9	23,0
Разом	139931,1	100,00

З таблиці видно, що вказане підприємство утримує свої позиції на ринку за рахунок реалізації продукції А, В і Д, оскільки їх питома вага є значуща.

Проте, для покращення ситуації керівництву необхідно вдосконалювати маркетингову стратегію щодо інших видів продукції.

Наступним етапом аналізу реалізації продукції на підприємстві є оцінка пріоритетів за ринками збуту власної продукції.

Аналіз структури збуту продукції на підприємстві за сегментами ринку

Сегменти ринку	Річний об'єм збуту, тис. грн.	Структура збуту, %
Східний регіон	28549,3	20,4
Північний регіон	39214,9	28,0
Західний регіон	42894,1	30,7
Південний регіон	29272,8	20,9
Разом	139931,1	100,00

З таблиці бачимо, що пріоритетним сегментом ринку являється західний регіон, оскільки тут знаходиться саме підприємство та добре налагоджена мережа дилерів.

Наступним етапом є аналіз пріоритетів реалізації за споживачами, де також оцінюється структура, динаміка змін та формуються відповідні висновки.

Практичні завдання до теми 4

Задача 4.1

Провести аналіз впливу сортності продукції на обсяг її випуску та скласти відповідні висновки.

Сорт продукції	Ціна за одиницю, грн.	Випуск продукції, (одиниць)		Вартість продукції, (грн.)	
		план	фактично	план	фактично
Вищий	815,80	530	605		
Перший	792,50	410	400		
Другий	750,10	390	342		
Разом					

Задача 4.2

Провести аналіз динаміки товарної продукції на підприємстві, охарактеризувати тенденції та скласти висновки

Роки	Товарна продукція в порівняльних цінах, грн.	Темпи росту, %	
		Базисні	Ланцюгові
20*1	945300		
20*2	896549		
20*3	1124300		
20*4	973650		
20*5	962800		

Задача 4.3

Розрахувати вплив факторів на зміну обсягу випуску продукції на підприємстві, виявити резерви та скласти відповідні висновки

Показники	Минулий період	Звітний період	Відхилення
Обсяг товарної продукції, грн.	645870	712540	
Середньооблікова чисельність працюючих, чол.	15	12	
Середньорічна вартість основних засобів, грн.	866450	805320	
Витрати предметів праці на виробництво продукції протягом звітного періоду, грн.	275670	299638	
Середній виробіток в розрахунку на одного працівника, грн.			
Фондовіддача, грн.			
Вихід продукції з 1 грн. предметів праці, грн.			

Тести контролю знань до теми 4

4.1. Співвідношення середньої фактичної і середньої планової ціни виду продукції дає можливість одержати:

- а) коефіцієнт по асортименту;
- б) коефіцієнт сортності;
- в) коефіцієнт ліквідності;
- г) коефіцієнт платоспроможності.

4.2. Для аналізу динаміки виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг) застосовують темпи росту або приросту, які розраховують:

- а) абсолютні, відносні;
- б) планові, фактичні;
- в) натуральні, умовно-натуральні, вартісні;
- г) базисні, ланцюгові.

4.3. До груп факторів, що мають вплив на випуск продукції відносять:

- а) машини та обладнання;
- б) робоча сила та продуктивність праці;
- в) трудові ресурси, засоби праці, предмети праці;
- г) правильні відповіді а) і б).

4.4. На рівень виконання завдань за укладеними договірними зобов'язаннями щодо реалізації продукції споживачам впливають фактори:

- а) зміна ціни на матеріали;
- б) зміна постійних витрат;
- в) зміна залишків готової продукції на складі на початок і на кінець звітного періоду, а також зміна обсягу випуску товарної продукції протягом звітного періоду;
- г) зміна змінних витрат.

4.5. Вартість усієї виробленої продукції і виконаних робіт у грошовому вираженні, включаючи незавершене виробництво – це:

- а) товарна продукція;
- б) валова продукція;
- в) готова продукція;
- г) реалізована продукція.

4.6. Джерелами для проведення аналізу виробництва і реалізації продукції на підприємстві є дані рахунків бухгалтерського обліку:

- а) 40, 43, 44 та 46;
- б) 36, 37, 60 та 63;
- в) 23, 26, 90 та 70;
- г) 22, 23, 30 та 44.

4.7. Коефіцієнт по асортименту розраховується відношенням:

- а) наявних матеріальних ресурсів на складі до наявності за обліковими даними;
- б) матеріальних ресурсів, зарахованих у виконання плану за асортиментом, до їх планової потреби;
- в) запасів звітного року до запасів минулого періоду;
- г) запасів на складі до запасів на виробництві.

4.8. Підвищення цін, якості продукції, пошук вигідніших ринків збуту, реалізація продукції в короткі строки є резервами збільшення:

- а) обсягу постачання сировини;
- б) обсягу використання товарно-матеріальних цінностей;
- в) обсягу продаж;
- г) обсягу нарахування і сплати податків.

4.9. Для аналізу виробництва і реалізації продукції використовують вимірники:

- а) абсолютні, відносні;*
- б) планові, фактичні;*
- в) натуральні, умовно-натуральні, вартісні;*
- г) базисні, ланцюгові.*

4.10. Співвідношенням сумарного показника, який зараховується у виконання графіку відвантаження продукції до сумарного показника відвантаження продукції за графіком, розраховується:

- а) коефіцієнт по асортименту;*
- б) коефіцієнт сортності;*
- в) коефіцієнт ліквідності;*
- г) коефіцієнт надійності.*

ТЕМА 5 АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ І ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

5.1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу ефективності використання трудових ресурсів

5.2. Аналіз чисельності, складу та руху робочої сили

5.3. Аналіз використання трудових ресурсів

5.4. Факторний аналіз продуктивності праці

5.5. Аналіз впливу факторів праці на обсяг виробництва продукції

5.1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу ефективності використання трудових ресурсів

Важливою умовою діяльності будь-якого підприємства є належний рівень забезпеченості його трудовими ресурсами та ефективне їх використання. Доведено, в сучасних умовах ведення бізнесу збільшення обсягів виробництва та нарощення масштабів діяльності господарюючого суб'єкта є можливим за рахунок раціональної організації трудових процесів та високого рівня продуктивності праці.

Під трудовими ресурсами розуміється працездатна частина населення, що має необхідні фізичні дані, знання і досвід роботи у відповідній галузі.

Основними завданнями аналізу трудових ресурсів на підприємстві є:

- оцінка забезпеченості підприємства та його структурних підрозділів трудовими ресурсами в цілому, а також за професіями і категоріями;
- вивчення рівня плинності складу кадрів та причин, що їх зумовлюють;
- аналіз рівня продуктивності праці та розрахунок впливу факторів на її зміну;
- виявлення резервів підвищення рівня продуктивності праці на підприємстві та розробка заходів щодо їх використання.

Джерелами інформації для аналізу трудових ресурсів на підприємстві є:

- бізнес-план економічного і соціального розвитку підприємства;
- статистична звітність по праці (відповідно до галузевої приналежності підприємства);

- дані табельного обліку (табелі обліку робочого часу, наряд на відрядну роботу, розрахунково-платіжні відомості, платіжні відомості) і відділу кадрів (накази про прийняття на роботу, договори, контракти та ін.);
- дані аналітичного бухгалтерського обліку (дані рахунків 23, 64, 65, 66) та ін.

5.2. Аналіз чисельності, складу та руху робочої сили

Аналіз трудових ресурсів зазвичай розпочинається з вивчення забезпеченості підприємства робочою силою шляхом порівняння наявної чисельності працівників за професіями і категоріями із виробничою потребою. Особлива увага приділяється аналізу забезпеченості підприємства кадрами найбільш важливих професій.

З метою вивчення складу робочої сили на підприємстві трудові ресурси поділяються на:

- виробничий персонал;
- адміністративний персонал.

Співвідношення вказаних видів персоналу залежить від виду діяльності підприємства та, вважається, позитивним, коли виробничий персонал переважає у структурі трудових ресурсів і має тенденцію до зростання. Під час аналізу адміністративно-управлінського апарату значна увага приділяється вивченню їх якісному складу, відповідності кожного адмінпрацівника займаній посаді, а також оцінюється рівень підбору кадрів, їх підготовки та підвищення кваліфікації.

Важливим етапом аналізу трудових ресурсів на підприємстві є оцінка руху робочої сили, яка ґрунтується на розрахунку наступних показників:

- 1) коефіцієнт обороту по прийому працівників – розраховується відношенням кількості прийнятого на роботу персоналу протягом аналізованого періоду до середньоспискової чисельності працівників;
- 2) коефіцієнт обороту по вибуттю працівників – визначається відношенням кількості працівників, що звільнилися протягом звітного періоду, до середньоспискової чисельності працівників;

3) коефіцієнт плинності кадрів розраховується як відношення кількості звільнених працівників за власним бажанням і за порушення трудової дисципліни до середньоспискової чисельності персоналу;

4) коефіцієнт постійності персоналу підприємства – визначається відношенням працівників, які відпрацювали весь період, до середньоспискової чисельності персоналу.

Розраховані показники руху робочої сили на підприємстві за звітний період порівнюють з даними минулих періодів і, таким чином, виявляють закономірності змін, пов'язаних з трудовими ресурсами (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Аналіз руху робочої сили на підприємстві

Показники	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення + / -
Чисельність працівників на початок періоду	42	37	-5
Прийнято – разом	3	5	+2
Вибуло – разом, з них:	8	4	-4
а) за власним бажанням	5	2	-3
б) за порушення трудової дисципліни	1	2	+1
Чисельність працівників на кінець періоду	37	38	+1
Кількість працівників, які працювали весь період	34	33	-1
Середньоспискова кількість працівників	40	38	-2
Коефіцієнт обороту по прийому	0,08	0,13	+0,05
Коефіцієнт обороту по вибуттю	0,20	0,11	-0,09
Коефіцієнт плинності кадрів	0,15	0,11	-0,04
Коефіцієнт постійності персоналу	0,86	0,88	+0,02

У ході проведення аналізу важливим є вивчення причин звільнення працівників за власним бажанням та за порушення трудової дисципліни. Одночасно, виходячи з виробничої програми підприємства та маркетингових досліджень, слід постійно здійснювати моніторинг потреби підприємства та його підрозділів у трудових ресурсах.

5.3. Аналіз використання трудових ресурсів

Проведення аналізу використання трудових ресурсів залежить від видів, форм та систем оплати праці, які організовані на

підприємстві. За таких обставин повноту використання трудових ресурсів оцінюють:

- за кількістю відпрацьованих днів і годин за аналізований період, а також за ступенем використання фонду робочого часу;
- за кількістю виконаної дорученої працівникам роботи, тобто за обсягом виготовленої продукції, наданих послуг тощо.

Під робочим часом розуміють відведений період часу, протягом якого працівник повинен виконати доручену йому роботу. У ході аналізу робочий час характеризується рівнем використання календарного, табельного та максимально-можливого фондів.

Календарний фонд робочого часу дорівнює сумі днів явок та неявок працівників на роботі.

Табельний фонд робочого часу визначається різницею між календарним фондом робочого часу та вихідними і святковими днями.

Максимально-можливий фонд робочого часу визначається різницею між табельним фондом робочого часу та черговими відпустками, які передбачені чинним законодавством.

В процесі аналізу рівень використання вказаних фондів робочого часу аналізують за допомогою коефіцієнтів шляхом відношення числа фактично відпрацьованих л/днів до відповідних фондів робочого часу. Зрозуміло, позитивним на дослідженому підприємстві вважається, коли розраховані показники є наближеними до 1 або 100 відсотків

На практиці, виходячи з виробничої необхідності та потреб ринку, окремі суб'єкти господарювання змушені організувати позмінний режим роботи, який окрім першої зміни передбачає застосування другої та/або третьої. За таких умов для аналізу використання робочого часу в режимі змінності визначають наступні показники (розраховано за даними табл. 5.2):

- коефіцієнт змінності – визначається діленням загального числа відпрацьованих л/днів в даному періоді до числа л/днів, відпрацьованих у найбільшій зміні.

- коефіцієнт використання змінного режиму – визначається діленням коефіцієнта змінності на кількість організованих змін на підприємстві.
- коефіцієнт безперервності – визначається відношенням кількості працівників, зайнятих у найбільш зайнятій зміні до числа робочих місць.

Таблиця 5.2

Аналіз використання змін на підприємстві

Дні тижня	Відпрацьовано л/днів за зміну			Разом
	1 зміна	2 зміна	3 зміна	
Понеділок	825	788	774	2387
Вівторок	836	795	728	2359
Середа	838	802	788	2428
Четвер	829	794	749	2372
П'ятниця	832	785	782	2399
Разом	4160	3964	3821	11945

$$\text{Коефіцієнт змінності} = 11945 / 4160 = 2,87$$

$$\text{Коефіцієнт використання змінного режиму} = 2,87 / 3 = 0,957 \text{ або } 95,7 \%$$

Як бачимо, розрахований коефіцієнт використання змінного режиму засвідчує, що на досліджуваному підприємстві належним рівнем організовано позмінний режим роботи, оскільки значення показника наближене до 100 відсотків.

5.4. Факторний аналіз продуктивності праці

В умовах організації відрядної форми оплати праці на підприємстві аналіз використання трудових ресурсів здійснюється шляхом розрахунку показників продуктивності праці. Продуктивність праці на виробничому підприємстві характеризується кількістю виробленої продукції, виконаних робіт чи наданих послуг. Виділяють такі показники продуктивності праці:

- кількість виготовленої продукції 1 працівником або за одиницю робочого часу;
- кількість затраченого робочого часу, що припадає на виготовлення одиниці продукції (робіт, послуг).

Дослідження рівня продуктивності праці на підприємстві розпочинають з оцінки її рівня та динаміки (табл. 5.3).

Аналіз продуктивності праці на підприємстві

№	Показники	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення, + / -
1	Середньоспиксова чисельність працівників	42	56	+14
	в т.ч. робітників	33	35	+2
2	Обсяг товарної продукції, грн.	885400	912260	+26860
3	Число відпрацьованих працівниками л/днів	9580	12096	+2516
4	Число відпрацьованих працівниками л/год.	65912	89659	+23747
5	Середня тривалість робочого дня, год.	6,88	7,41	+0,53
6	Середнє число днів роботи одного працівника	228,10	216,00	-12,10
7	Питома вага робітників в списку працюючих	0,79	0,63	-0,16
8	Середньорічний виробіток одного працюючого, грн.	21080,95	16290,36	-4790,60
9	Середньорічний виробіток одного робітника, грн.	26830,30	26064,57	-765,73
10	Середньоденний виробіток робітника, грн.	117,63	120,67	+3,04
11	Середньогодинний виробіток робітника, грн.	17,10	16,28	-0,82

Найбільш узагальнюючим показником продуктивності праці вважається середньорічний виробіток одним працюючим. Відомо, величина його залежить не тільки від виробітку робітників, але й від загальної чисельності останніх у структурі виробничо-промислового персоналу, а також від кількості відпрацьованих ними днів і тривалості трудового дня.

За таких умов середньорічний виробіток продукції одним працівником на виробничому підприємстві можна подати у вигляді добутку наступних факторів:

$$РВ = ПВ * Д * Т * СВ,$$

де РВ – середньорічний виробіток продукції одним працівником;

ПВ – питома вага (частка) робітників у загальній чисельності працівників;

Д – кількість відпрацьованих днів одним робітником за рік;

Т – середня тривалість робочого дня одного працівника;

СВ – середньогодинний виробіток продукції одним робітником.

Аналіз впливу факторів проводиться в таблиці. Розрахунок впливу цих факторів проведемо способом ланцюгових підстановок (табл. 5.4).

Розрахунок впливу факторів на зміну продуктивності праці

	ПВ	Д	Т	СВ	РВ	+ / -
Минулий рік	0,79	228,10	6,88	17,10	21080,95	
1 підстанова	0,63	228,10	6,88	17,10	16768,94	-4312,01
2 підстанова	0,63	216,00	6,88	17,10	15879,73	-889,21
3 підстанова	0,63	216,00	7,41	17,10	17107,88	1228,15
4 підстанова (звітний рік)	0,63	216,00	7,41	16,28	16290,36	-817,53
Разом						-4790,60

Внаслідок проведеного факторного аналізу встановлено, резервами підвищення рівня продуктивності праці на досліджуваному підприємстві є:

- збільшення питомої ваги робітників у структурі працюючих на підприємстві;
- збільшення кількості днів виходу працівниками на роботу;
- зростання середньогодинного виробітку продукції одним робітником.

Якщо вказані резерви у наступному році досягнути до рівня минулого, то це у підсумку забезпечить зростання рівня продуктивності праці одного працюючого на 6018,75 грн.

В процесі аналізу продуктивності праці важливим етапом є встановлення причинно-наслідкового зв'язку між показниками обсягу виробництва, середньосписковою чисельністю працюючих та рівнем їх продуктивності праці (табл. 5.5).

Розрахунок відносного вивільнення працюючих на підприємстві

№	Показники	Минулий рік	Звітний рік
1	Обсяг товарної продукції, грн.	947570	1225680
2	Середньоспискова чисельність працівників, чол.	22	24
3	Середньорічний виробіток 1 працівника, грн.	43071,36	51070,00
4	Середньорічна кількість працівників на обсяг виробництва по виробітку минулого року, чол.		28
5	Відносне вивільнення працівників, чол.		-4

Такий підхід аналізу дозволяє виявити на підприємстві відносне вивільнення працюючих, що виникає за рахунок зростання рівня продуктивності праці останніх.

З розрахунків видно, що на досліджуваному підприємстві за рахунок зростання рівня продуктивності праці у звітному році вдалося провести відносне вивільнення працівників у розмірі 4 чол.

5.5. Аналіз впливу факторів праці на обсяг виробництва продукції

Масштаби діяльності підприємства, зокрема виробництва продукції (робіт, послуг), залежать від багатьох чинників, однак найважливішими факторами праці першого порядку на обсяг виробництва продукції вважаються забезпечення підприємства трудовими ресурсами, рівень використання робочого часу та продуктивність праці одного працівника (табл. 5.6).

Таблиця 5.6

Розрахунок впливу факторів праці на зміну обсягу виробництва продукції

Показники	Минулий місяць	Звітний місяць	Відхилення
Обсяг товарної продукції, грн.	858430	794860	-63570
Середньоспискова чисельність працюючих, чол.	14	18	4
Продуктивність праці одного працівника, грн.	61316,43	44158,89	-17157,54

Загальне зменшення обсягу товарної продукції (-63570 грн.) відбулося під дією двох факторів:

– зміни чисельності працівників:

$$\Delta y_a = \Delta a * b_0 = 4 * 61316,43 = +245265,71 \text{ грн.}$$

– зміни продуктивності праці:

$$\Delta y_b = a_1 * \Delta b = 18 * (-17157,54) = -308835,71 \text{ грн.}$$

$$\text{Разом: } \Delta y = \Delta y_a + \Delta y_b = +245265,71 + (-308835,71) = -63570 \text{ грн.}$$

Проведений розрахунок впливу факторів свідчить, що резервами збільшення обсягу товарної продукції у наступному році є підвищення продуктивності праці на підприємстві. Якщо вказаний резерв використати на рівні минулого року, то це дозволить збільшити обсяг товарної продукції на 308835,71 грн. Дієвими заходами у вказаному напрямку є запровадження прогресивних форм оплати праці, переоснащення виробничого устаткування, покращення умов робочого місця і т.д.

Практичні завдання до теми 5

Задача 5.1

Провести аналіз руху робочої сили на підприємстві та скласти висновок.

№	Показники	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення + /-
1	2	3	4	5
1	Чисельність працівників на початок періоду	32	31	
1	2	3	4	5
2	Прийнято – разом	5	9	
3	Вибуло – разом, з них:	6	5	
	а) за власним бажанням	5	2	
	б) за порушення трудової дисципліни	1	3	
4	Чисельність працівників на кінець періоду			
5	Кількість працівників, які працювали весь період			
6	Середньоспискова кількість працівників			
7	Коефіцієнт обороту по прийому			
8	Коефіцієнт обороту по вибуттю			
9	Коефіцієнт плинності кадрів			
10	Коефіцієнт постійності персоналу			

Задача 5.2

Провести аналіз використання змін на підприємстві за допомогою коефіцієнта змінності і коефіцієнта використання змінного режиму та сформулювати висновок.

Дні тижня	Відпрацьовано л/днів за зміну			Разом
	1 зміна	2 зміна	3 зміна	
Понеділок	589	578	582	
Вівторок	608	596	588	
Середа	598	614	604	
Четвер	605	569	601	
П'ятниця	612	608	579	
Разом				

Задача 5.3

Провести аналіз продуктивності праці на підприємстві та розрахувати вплив факторів: зміни питомої ваги робітників у кількості працюючих; зміни кількості днів роботи робітника; зміни середньої тривалості робочого дня; зміни

середньогодинного виробітку одного робітника. Виявити резерви та скласти висновки.

№	Показники	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення, + / -
1	2	3	4	5
1	Обсяг товарної продукції, грн.	1245800	1249855	
2	Середньоспискова чисельність працівників	18	16	
	в т.ч. робітників	12	11	
3	Число відпрацьованих працівниками л/днів	4580	4096	
4	Число відпрацьованих працівниками л/год.	32088	30720	
5	Середня тривалість робочого дня, год.			
6	Середнє число днів роботи одного працівника			
7	Питома вага робітників в списку працюючих			
8	Середньорічний виробіток одного працюючого, грн.			
9	Середньорічний виробіток одного робітника, грн.			
10	Середньоденний виробіток робітника, грн.			
11	Середньогодинний виробіток робітника, грн.			

Тести контролю знань до теми 5

5.1. Джерелами для проведення аналізу трудових ресурсів є:

- а) розрахунково-платіжна відомість, таблиць обліку робочого часу;
- б) видатковий і прибутковий касовий ордер;
- в) звіт про наявність і рух основних засобів, інвентарні картки;
- г) виписка банку.

5.2. Відношенням кількості працівників, що звільнилися, до середньоспискової чисельності персоналу, розраховується:

- а) коефіцієнт обороту по прийому робітників;
- б) коефіцієнт плинності кадрів;
- в) коефіцієнт постійності персоналу підприємства;
- г) коефіцієнт обороту по вибуттю.

5.3. Відношенням працівників, які відпрацювали весь рік, до середньоспискової чисельності персоналу, розраховується:

- а) коефіцієнт обороту по прийому робітників;

- б) коефіцієнт плинності кадрів;
- в) коефіцієнт постійності персоналу підприємства;
- г) коефіцієнт обороту по вибуттю.

5.4. Відношенням кількості звільнених за власним бажанням і за порушення трудової дисципліни до середньостискової чисельності робітників, визначається:

- а) коефіцієнт обороту по прийому робітників;
- б) коефіцієнт плинності кадрів;
- в) коефіцієнт постійності персоналу підприємства;
- г) коефіцієнт обороту по вибуттю.

5.5. Фонд робочого часу залежить від:

- а) кількості наявних робочих місць, тривалості робочого дня та річної відпустки;
- б) кількості вакансій на підприємстві та бажаючих працювати;
- в) чисельності робітників, кількості відпрацьованих днів одним робітником у середньому за рік, і середньої тривалості робочого дня;
- г) тривалості робочого дня та робочої зміни.

5.6. Сумі днів явок та неявок на роботі дорівнює:

- а) табельний фонд робочого часу;
- б) календарний фонд робочого часу;
- в) максимально-можливий фонд робочого часу;
- г) мінімально-можливий фонд робочого часу.

5.7. Календарний фонд робочого часу «–» вихідні дні та святкові дорівнюють:

- а) табельний фонд робочого часу;
- б) календарний фонд робочого часу;
- в) максимально-можливий фонд робочого часу;
- г) мінімально-можливий фонд робочого часу.

5.8. Табельний фонд робочого часу «–» чергові відпустки, розраховується:

- а) табельний фонд робочого часу;
- б) календарний фонд робочого часу;
- в) максимально-можливий фонд робочого часу;
- г) мінімально-можливий фонд робочого часу.

5.9. Діленням загального числа відпрацьованих л/днів в даному періоді до числа л/днів, відпрацьованих у найбільшій зміні визначається?

- а) коефіцієнт безперервності;
- б) коефіцієнт змінності;

- в) коефіцієнт використання змінного режиму;
- г) коефіцієнт плинності кадрів.

5.10. Можливі причини перевитрачання фонду зарплати:

- а) збільшення обсягу виробництва продукції;
- б) зменшення трудомісткості праці;
- в) зниження рівня механізації;
- г) девальвація національної валюти.

ТЕМА 6 АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ЗАСОБІВ ПРАЦІ

- 6.1. Завдання та джерела проведення аналізу основних засобів підприємства
- 6.2. Аналіз наявності, структури та динаміки руху основних засобів підприємства
- 6.3. Аналіз ефективності використання основних фондів
- 6.4. Особливості аналізу наявності і використання нематеріальних активів підприємства

6.1. Завдання та джерела проведення аналізу основних засобів підприємства

Одним з найвагоміших факторів підвищення ефективності господарювання на промисловому підприємстві є забезпечення його основними засобами у необхідному асортименті та зростання рівня їх використання.

Під основними засобами слід розуміти засоби праці, які безпосередню використовуються у процесі виробництва матеріальних благ протягом одного і більше виробничих циклів.

Залежно від мети аналізу засоби праці на підприємстві класифікують за різними ознаками, зокрема:

- за формою існування: матеріальні і нематеріальні;
- за функціональним призначенням: виробничі і невиробничі;
- за ступенем використання: ті, що в експлуатації, та на консервації та ін.

У ході проведення аналізу основних засобів на підприємстві виділяють наступні їх вартості:

- первісна балансова вартість;
- амортизаційна вартість;
- залишкова вартість;
- ліквідаційна вартість;
- ринкова вартість основних засобів.

Основними завданнями аналізу основних засобів на підприємстві є:

- визначення потреби підприємства і його структурних підрозділів в кількості основних засобів відповідно до виду діяльності та галузевої приналежності;
- вивчення складу, структури та динаміки руху основних засобів підприємства;
- оцінка технічно-вікового стану обладнання;
- вивчення рівня використання виробничих потужностей підприємства та розрахунок впливу факторів на їх зміну;
- виявлення резервів підвищення ефективності використання наявних основних засобів.

Джерелами інформації для проведення аналізу основних засобів є:

- дані статистичної, бухгалтерської та оперативно-технічної звітностей;
- технічна документація на обладнання (техпаспорти, інструкції з експлуатації тощо);
- технологічні карти виробництва (план виробництва, план технічного розвитку, баланс виробництва і ін.);
- розрахунки виробничих потужностей для структурних підрозділів та підприємства в цілому.

6.2. Аналіз наявності, структури та динаміки руху основних засобів підприємства

Аналіз основних засобів на підприємстві, зазвичай, розпочинається з вивчення їх обсягу, динаміки і структури, та проводиться порівняння вказаних величин з метою виявлення змін, які відбулися по основних засобах.

З метою аналізу руху і технічного стану основних засобів на підприємстві розраховуються наступні показники:

– коефіцієнт відновлення (вводу) – визначається відношенням вартості основних засобів, що надійшли протягом року, до вартості основних засобів на кінець року;

– коефіцієнт вибуття (ліквідації) – визначається відношенням вартості вибулих (ліквідованих) основних засобів протягом року до вартості основних засобів на початок року;

– коефіцієнт заміни – визначається відношенням вартості вибулих основних засобів протягом звітного періоду до вартості основних засобів, які надійшли протягом звітного періоду;

– коефіцієнт розширення – розраховується шляхом різниці одиниці та коефіцієнту заміни;

– коефіцієнт зносу – визначається відношенням суми зносу основних засобів до вартості основних засобів (первісної) на відповідну дату;

– коефіцієнт придатності – розраховується шляхом різниці одиниці та коефіцієнта зносу.

Вказані показники розраховуються за звітний період, порівнюються з минулими роками і, таким чином вивчається динаміка змін наявних основних засобів на підприємстві (табл. 6.1).

Таблиця 6.1

Аналіз наявності і руху основних засобів на підприємстві

№	Показники	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення, +/-
1	Наявність основних засобів на початок року	236789	262425	+25636
2	Поступило основних засобів та введено в експлуатацію	41268	32900	-8368
3	Вибуло основних засобів в звітному році	15632	22300	+6668
4	Наявність основних засобів на кінець року	262425	273025	+10600
5	Знос основних засобів на кінець періоду	82520	88150	+5630
6	Коефіцієнт відновлення	0,16	0,12	-0,04
7	Коефіцієнт вибуття	0,07	0,08	+0,02
8	Коефіцієнт заміни	0,38	0,68	+0,30
9	Коефіцієнт зносу	0,31	0,32	+0,01
10	Коефіцієнт придатності	0,69	0,68	-0,01

Для проведення оцінки технічного рівня наявних основних засобів на підприємстві визначається частка активної частини основних засобів в загальній кількості та вартості (табл. 6.2).

Таблиця 6.2

Аналіз структури основних засобів підприємства

№	Склад основних засобів	Фактична наявність				Зміни за рік	
		Початок року		На кінець року		тис. грн.	%
		тис. грн.	%	тис. грн.	%		
1	Будівлі	22345	46,2	23411	51,6	+1066	+5,5
2	Споруди	8124	16,8	6542	14,4	-1582	-2,4
3	Машини та обладнання	11855	24,5	9860	21,8	-1995	-2,8
4	Транспортні засоби	3342	6,9	2984	6,6	-358	-0,3
5	Спецтехніка	1890	3,9	2012	4,4	+122	+0,5
6	Інструменти та інші основні засоби	812	1,7	518	1,1	-294	-0,5
7	Всього	48368	100	45327	100	-3041	–

Виходячи з даних таблиці, спостерігаємо погіршення структури основних засобів підприємства, оскільки їх активна частина (машини та обладнання і транспортні засоби) у кінці поточного року зменшується як в абсолютному, так і відсотковому вираженні.

У підсумку це може призвести до зменшення обсягу виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг), зростання собівартості та зменшення прибутку підприємства. За таких обставин керівництву підприємства слід терміново приймати виважені рішення у напрямку покращення структури наявних основних засобів.

Важливим етапом проведення аналізу наявних основних засобів на підприємстві є здійснення оцінки їх вікового складу і морального зносу (табл. 6.3). Для цього визначається середній вік обладнання та устаткування за наступною формулою:

$$v = \sum ig_c * pv$$

де v – середній вік наявного обладнання та устаткування;

ig_c – середній інтервал i -х груп обладнання;

pv – питома вага кожної групи в загальній кількості.

Аналіз вікового складу основних засобів підприємства

Вид обладнання та устаткування	Вікові групи, % до підсумку				Середній вік всього устаткув.
	до 5 р.	5-10 р.	10-20 р.	від 20 р.	
Транспортне	12,3	44,5	19,8	23,4	12,5
Ливарне	8,5	59,5	24,1	7,9	10,3
Металорізальне	18,3	53,7	28,0	-	8,7
Разом	12,9	52,6	23,9	10,6	10,5

З таблиці спостерігається, що середній вік всього наявного обладнання та устаткування на підприємстві становить в межах 10 років. За таких обставин керівництву підприємства слід впроваджувати політику поступового оновлення матеріально-технічної бази.

6.3. Аналіз ефективності використання основних фондів

Важливим етапом проведення аналізу основних засобів на підприємстві є оцінка рівня ефективності їх використання. Загальноприйнятими показниками у вказаному напрямку аналізу є:

- фондоддача – визначається відношенням обсягу виготовленої за звітний період продукції до середньорічної вартості основних виробничих фондів;
- фондомісткість – є оберненим показником, тобто відображає вартість основних засобів, що припадає на 1 грн. товарної продукції;
- фондоозброєність – розраховується співвідношенням середньорічної вартості основних засобів до середньооблікової чисельності працівників у звітному періоді;
- рентабельність виробничих основних засобів – визначається відношенням суми отриманого прибутку за звітний період до вартості основних виробничих фондів.

У процесі аналізу вивчається динаміка перерахованих показників за останні роки, порівнюються з плановими завданнями та, відповідно, формулюються висновки.

Відомо, рівень ефективності використання наявних основних засобів прямо пропорційно впливає на обсяг виробництва продукції. Тому у процесі здійснення аналітичних досліджень проводиться розрахунок впливу основних засобів та рівня їх використання на зміну обсягу виробництва продукції (табл. 6.4).

Таблиця 6.4

Аналіз впливу фондівдачі на зміну валової продукції

№	Показники	Минулий період	Звітний період	Відхилення, +/-
1	Валова продукція, грн.	859230	798450	-60780
2	Середньорічна вартість основних засобів, грн.	312585	355800	+43215
3	Фондовіддача, грн.	2,75	2,24	-0,50

Вплив вартості основних засобів на зміну обсягу валової продукції:

$$\Delta y_a = \Delta a * b_0 = +43215 * 2,75 = +118788,89 \text{ грн.}$$

Вплив фондівдачі на зміну обсягу валової продукції:

$$\Delta y_b = a_1 * \Delta b = 355800 * (-0,50) = -179568,89 \text{ грн.}$$

$$\text{Разом: } \Delta y = \Delta y_a + \Delta y_b = 118788,89 + (-179568,89) = -60780 \text{ грн.}$$

З розрахунків видно, що резервом збільшення обсягів валової продукції на підприємстві є підвищення рівня фондівдачі наявних основних засобів.

З метою деталізації впливу засобів праці на обсяги виробництва в процесі аналітичних досліджень виділяють фактори нижчого порядку. Так, серед останніх виділяють частку активної частини основних засобів та рівень їх фондівдачі (табл. 6.5).

Таблиця 6.5

Аналіз впливу фондівдачі активної частини основних засобів на зміну обсягу товарної продукції

№	Показники	Минулий рік	Звітний рік	+ / -
1	Обсяг товарної продукції, грн.	912530	918950	+6420
2	Середньорічна вартість основних засобів, грн.	150520	152060	+1540
	в т.ч. машини та обладнання, грн.	86100	81730	-4370
3	Питома вага активної частини основних засобів	0,572	0,537	-0,035
4	Фондовіддача всіх основних засобів	6,06	6,04	-0,02
5	Фондовіддача активної частини основних засобів	10,60	11,24	+0,65
6	Зміна обсягу продукції за рахунок:			+9336
	а) зміни середньорічної вартості основних засобів;			-55652
	б) питомої ваги активної частини основних засобів;			+52735
	в) фондівдачі активної частини основних засобів			

Для здійснення розрахунку впливу факторів на зміну товарної продукції проведемо математичне перетворення:

$$\text{Фондовіддача}_{\text{акт. част. ОЗ}} = \frac{\text{Валова продукція}}{\text{Активна частина основних засобів}}$$

Звідси

$$\text{Фондовіддача}_{\text{акт. част. ОЗ}} = \frac{\text{Валова продукція}}{\text{Основні засоби} \times \text{Питома вага}_{\text{акт. част. ОЗ}}}$$

Тоді

$$\text{Валова продукція} = \text{Основні засоби} \times \text{Питома вага}_{\text{акт. част. ОЗ}} \times \text{Фондовіддача}_{\text{акт. част. ОЗ}}$$

Таким чином, розрахунок впливу факторів проведемо способом ланцюгових підстановок:

	ОЗ	ПВ _{а.ч.ОЗ}	Ф/В _{а.ч.ОЗ}	ВП	+ / -
Минулий рік	150520	0,572	10,60	912530	
1 підстановка	152060	0,572	10,60	921866	+9336
2 підстановка	152060	0,537	10,60	866215	-55652
3 підстановка (звітний рік)	152060	0,537	11,24	918950	+52735
Разом					+6420

За результатами проведеного факторного аналізу встановлено, резервом зростання валової продукції на підприємстві є збільшення питомої ваги активної частини основних засобів шляхом придбання обладнання і устаткування, які безпосередньо використовуються у виробництві для виготовлення продукції (робіт, послуг).

Досить інформативним показником рівня ефективності використання основних засобів на підприємстві є рентабельність основних засобів. Відомо, на величину останньої впливають розмір одержаного прибутку за аналізований період та середньорічна вартість основних засобів (табл. 6.6).

Таблиця 6.6

Аналіз впливу факторів на зміну рентабельності основних засобів

Показники	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення, + / -
Прибуток, грн.	28345	25689	-2656
Середньорічна вартість основних засобів, грн.	825680	881200	55520
Рентабельність основних засобів, %	3,43	2,92	-0,52

Визначаємо вплив факторів методом ланцюгових підстановок:

$$P_0 = \Pi_0 / OZ_1 = 28345 / 825680 = 3,43 \%$$

$$P_{\text{умов}} = \Pi_1 / OZ_0 = 25689 / 825680 = 3,11 \%$$

$$P_1 = \Pi_1 / OZ_1 = 25689 / 881200 = 2,92 \%$$

Вплив факторів:

– зміна розміру прибутку підприємства:

$$P_{\text{умов}} - P_0 = 3,11 - 3,43 = -0,32 \%$$

– зміна середньорічної вартості основних засобів:

$$P_1 - P_{\text{умов}} = 2,92 - 3,11 = -0,20 \%$$

Загальний приріст рентабельності основних засобів: $-0,32 + (-0,20) = -0,52 \%$.

6.4. Особливості аналізу наявності і використання нематеріальних активів підприємства

В умовах загострення конкуренції як на глобальному, так і на локальному рівнях суб'єкти господарювання у ході своєї діяльності змушені вдаватися до застосування інноваційних підходів ведення бізнесу, які у підсумку виступають об'єктами інтелектуальної власності. За таких умов діяльність сучасного підприємства супроводжується придбанням (формуванням), утриманням і використанням різного роду нематеріальних активів (патенти, авторські свідоцтва, ліцензії тощо).

Відомо, нематеріальні активи характеризуються наступними властивостями:

- відсутність матеріальної форми;
- тривалий термін утримання та використання;
- здатність приносити економічні вигоди та ін.

Аналіз наявності, руху та використання нематеріальних активів на підприємстві передбачає наступні етапи:

- визначення складу та структури наявних нематеріальних активів;
- визначення динаміки руху нематеріальних активів з метою встановлення закономірностей їх поведінки;
- вивчення стану та рівня відновлення нематеріальних активів;

– аналіз ефективності використання наявних нематеріальних активів та пошук резервів підвищення їх використання.

Початковим етапом аналізу нематеріальних активів є дослідження їх за видами, функціональним призначенням, джерелами формування (придбання), термінами корисного використання та за рівнем ліквідності. З цією метою нематеріальні активи класифікують і групують за різними ознаками шляхом побудови аналітичної таблиці, що у підсумку дозволяє вивчити їх склад та структуру.

Важливим питанням аналізу наявності нематеріальних активів є визначення терміну їх окупності, який обчислюється за формулою:

$$\text{Термін окупності}_{\text{НМА}} = \frac{\text{Очікуваний щорічний дохід від використання НМА}}{\text{Сукупні витрати на утворення (придбання) НМА}}$$

Зрозуміло, позитивним для підприємства вважається, коли термін окупності наявних нематеріальних активів є незначним.

Для аналізу ефективності використання нематеріальних активів часто розраховують показники:

– фондівдача нематеріальних активів – визначається відношенням обсягу виготовленої продукції (виконаних робіт, наданих послуг) до середньорічної вартості нематеріальних активів;

– рентабельність нематеріальних активів – визначається відношенням величини одержаного прибутку за аналізований період до середньорічної вартості нематеріальних активів.

Вказані показники визначають за звітний період, порівнюють їх у динаміці з минулими роками, а також визначають можливості підвищення рівня ефективності використання нематеріальних активів.

Практичні завдання до теми 6

Задача 6.1

Провести аналіз наявності і руху основних засобів на підприємстві та сформулювати висновок

№	Показники	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення, +/-
1	2	3	4	5
1	Наявність основних засобів на початок року	898789	982325	
2	Поступило основних засобів та введено в експлуатацію	152268	88922	
3	Вибуло основних засобів в звітному році	68732	92330	
4	Наявність основних засобів на кінець року			
5	Знос основних засобів на кінець періоду	330520	389150	
6	Коефіцієнт відновлення			
7	Коефіцієнт вибуття			
8	Коефіцієнт заміни			
9	Коефіцієнт зносу			
10	Коефіцієнт придатності			

Задача 6.2

Провести аналіз впливу фондovіддачі активної частини основних засобів на зміну обсягу товарної продукції, виявити резерви та скласти висновок.

№	Показники	Минулий рік	Звітний рік	+ / -
1	Обсяг товарної продукції, грн.	1258530	1963950	
2	Середньорічна вартість основних засобів, грн.	550520	652060	
	в т.ч. машини та обладнання, грн.	386100	351730	
3	Питома вага активної частини основних засобів			
4	Фондовіддача всіх основних засобів			
5	Фондовіддача активної частини основних засобів			
6	Зміна обсягу продукції за рахунок:			
	а) зміни середньорічної вартості основних засобів;			
	б) питомої ваги активної частини основних засобів;			
	в) фондovіддачі активної частини основних засобів			

Задача 6.3

Провести аналіз впливу факторів на зміну рентабельності основних засобів, виявити резерви та скласти висновок.

Показники	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення, + / -
Прибуток, грн.	411345	325655	
Середньорічна вартість основних засобів, грн.	1385680	1281260	
Рентабельність основних засобів, %			

Тести контролю знань до теми 6

6.1. Джерелами для проведення аналізу основних засобів є:

- а) розрахунково-платіжна відомість, табель обліку робочого часу;
- б) видатковий і прибутковий касовий ордер;
- в) звіт про наявність і рух основних засобів, інвентарні картки;
- г) авансовий звіт, виписка банку.

6.2. Відношенням вартості основних засобів, що надійшли, до вартості основних засобів на кінець року, визначається:

- а) коефіцієнт заміни;
- б) коефіцієнт відновлення (вводу);
- в) коефіцієнт розширення;
- г) коефіцієнт придатності.

6.3. Відношенням суми зносу основних засобів до вартості основних засобів (первісної) на відповідну дату, визначається:

- а) коефіцієнт розширення;
- б) коефіцієнт придатності;
- в) коефіцієнт заміни;
- г) коефіцієнт зносу.

6.4. Відношенням залишкової вартості основних засобів до первісної вартості основних засобів визначається:

- а) коефіцієнт розширення;
- б) коефіцієнт придатності;
- в) коефіцієнт заміни;
- г) коефіцієнт зносу.

6.5. Відношенням вартості вибулих (ліквідованих) основних засобів до вартості основних засобів на початок року визначається?

- а) коефіцієнт вибуття;
- б) коефіцієнт придатності;
- в) коефіцієнт заміни;
- г) коефіцієнт зносу.

6.6. Відношенням суми отриманого прибутку за звітний період до вартості основних виробничих фондів, визначається:

- а) фондомісткість;
- б) фондодіддача;

- в) фондоозброєність;
- г) рентабельність виробничих основних засобів.

6.7. Кількістю календарних днів у звітному періоді, помножених на 24 години і на кількість одиниць встановленого обладнання є:

- а) режимний фонд часу роботи обладнання;
- б) плановий фонд роботи обладнання;
- в) календарний фонд часу роботи обладнання;
- г) фактичний фонд відпрацьованого часу роботи обладнання.

6.8. Множенням кількості одиниць встановленого обладнання на кількість робочих днів звітного періоду і на кількість годин щоденної роботи з урахуванням коефіцієнта змінності, розраховується:

- а) режимний фонд часу роботи обладнання;
- б) плановий фонд роботи обладнання;
- в) календарний фонд часу роботи обладнання;
- г) фактичний фонд відпрацьованого часу роботи обладнання.

6.9. 1 (одиниця) – коефіцієнт заміни дорівнює ?

- а) коефіцієнт розширення;
- б) коефіцієнт придатності;
- в) коефіцієнт заміни;
- г) коефіцієнт зносу.

6.10. Відношенням обсягу виготовленої за звітний період продукції до середньорічної вартості основних виробничих фондів, визначається:

- а) фондомісткість;
- б) фондovіддача;
- в) фондоозброєність;
- г) рентабельність виробничих основних засобів.

ТЕМА 7 АНАЛІЗ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

7.1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу використання матеріальних ресурсів

7.2. Аналіз матеріально-технічного забезпечення підприємства

7.3. Аналіз складських запасів матеріальних ресурсів підприємства

7.4. Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства

7.1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу використання матеріальних ресурсів

Важливою умовою виробництва продукції та безперебійності здійснення виробничих процесів є своєчасне і повне забезпечення підприємства сировиною і матеріалами необхідної якості і асортименту.

Надходження матеріальних ресурсів може відбуватись з джерел, які умовно поділяються на зовнішні та внутрішні. До перших слід віднести надходження виробничих запасів від постачальників, від вищестоящих організацій, в рамках безоплатної передачі та ін. До внутрішніх джерел надходження матеріальних ресурсів на підприємство відносяться напівфабрикати власного виробництва, внаслідок ліквідації основних засобів, у вигляді лишків під час проведення інвентаризації товарно-матеріальних цінностей та ін.

Задоволення зростаючої потреби підприємства в матеріальних ресурсах може бути здійснюватись:

- екстенсивним шляхом – шляхом придбання, виготовленням додаткової кількості матеріалів і сировини;
- інтенсивним шляхом – досягається шляхом економії матеріальних ресурсів, використання вторинної сировини, побічних відходів тощо.

Зрозуміло, для керівництва виробничого підприємства вважається більш прийнятним другий шлях задоволення зростаючої потреби в матеріальних ресурсах.

Виходячи з наведеного, завданнями аналізу матеріальних ресурсів та рівня їх використання є:

- оцінка процесу матеріально-технічного постачання, а саме визначення ступеня реальності виконання укладених договорів на постачання товарно-матеріальних цінностей за часом та асортиментом;
- визначення характеру складських запасів, оцінка руху та структури споживання матеріальних цінностей за певний період і в динаміці;
- визначення рівня ефективності використання матеріальних ресурсів та його впливу на обсяги виробництва, величину собівартості продукції та ін.;
- виявлення внутрігосподарських резервів економії матеріальних ресурсів і розробка конкретних заходів щодо їх використання.

До основних джерел інформації для аналізу матеріальних ресурсів слід віднести:

- план матеріально-технічного постачання;
- заявки на постачання матеріальних ресурсів та, відповідно, укладені договори;
- форми статистичної звітності про наявність матеріальних ресурсів;
- дані відділу матеріально-технічного постачання;
- аналітичні дані бухгалтерського обліку про надходження, використання і залишки матеріальних ресурсів.

7.2. Аналіз матеріально-технічного забезпечення підприємства

Під час аналізу матеріально-технічного забезпечення підприємства слід провести аналітичні розрахунки у розрізі наступних етапів:

- вивчити рівень забезпеченості потреби підприємства матеріальними ресурсами укладеними договорами;
- оцінити рівень виконання укладених договорів на постачання сировини і матеріалів та дотримання всіх договірних зобов'язань;

– проаналізувати забезпеченість підприємства та його структурних підрозділів матеріальними ресурсами за асортиментом, тобто за найважливішими їх видами;

– оцінити ритмічність матеріально-технічного постачання на підприємстві, тобто вивчити процес надходження товарно-матеріальних запасів у часі.

З метою забезпечення безперервного виробництва керівництво підприємства намагається процес постачання основних видів сировини і матеріалів оформити договорами на постачання, що укладаються на взаємовигідних умовах з постачальниками (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

**Аналіз забезпеченості підприємства укладеними договорами
на постачання матеріальних запасів**

Матеріальні ресурси	Потреба підприємства	Укладено договорів	Відхилення від плану		Коефіцієнт забезпеченості
			більше	менше	
Арматура	8250	6980	–	1270	84,6
Труба	3160	3880	720	–	122,8
Кутник	4830	4510	–	320	93,4
Разом	16240	15370	720	1590	94,6

Наступним етапом аналізу матеріально-технічного постачання є оцінка виконання укладених договорів на постачання, тобто вивчення фактичного надходження матеріалів у розрізі найважливіших їх видів (табл. 7.2).

Таблиця 7.2

Аналіз фактичної забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами

Матеріальні ресурси	Потреба підприємства	Фактичне надходження	Відхилення від плану		Коефіцієнт забезпеченості
			більше	менше	
Арматура	8250	7240	–	1010	87,8
Труба	3160	3160	–	–	100,0
Кутник	4830	4910	80	–	101,7
Разом	16240	15310	80	1010	94,3

Під час аналізу кількісних обсягів постачання також детально вивчається якість отриманих матеріалів і сировини від постачальників, їх відповідність

технічним умовам, стандартам, умовам договору, а також їх надходження по асортименту.

В умовах певних виробничих ситуацій важливим етапом аналізу матеріально-технічного постачання є вивчення надходження матеріалів та сировини за асортиментом (табл. 7.3).

Таблиця 7.3

Аналіз матеріально-технічного постачання за асортиментом

Матеріальні ресурси	Потреба підприємства	Фактичне надходження	Зарахування у план за асортиментом
Арматура	8250	7240	7240
Труба	3160	3160	3160
Кутник	4830	4910	4830
Профіль	2260	3210	2260
Разом	18500	18520	17490

Коефіцієнт за асортиментом = $17490 / 18500 = 0,945$ або 94,5 %.

Велике значення під час аналізу матеріально-технічного постачання приділяється оцінці виконанню плану по терміну постачання (ритмічність постачань). Адже відомо, порушення термінів постачань веде до зриву замовлень, простоїв виробництва і, відповідно, невиконанню умов реалізації продукції (робіт, послуг). Для оцінки ритмічності постачань використовується коефіцієнт ритмічності (табл. 7.4).

Таблиця 7.4

Аналіз матеріально-технічного постачання в часі

Декади місяця	Планове постачання	Фактичне надходження	Зарахування у виконання плану
I	12560	12100	12100
II	12940	13220	12940
III	11890	11710	11710
Разом	37390	37030	36750

Коефіцієнт ритмічності = $36750 / 37390 = 0,983$ або 98,3 %.

Як правило, причинами порушення ритмічності постачання матеріальних ресурсів на підприємство можуть бути:

- несвоєчасне укладання договорів з постачальниками;
- порушення постачальниками умов поставок матеріальних ресурсів та ін.

7.3. Аналіз складських запасів матеріальних ресурсів підприємства.

З метою забезпечення безперервного процесу виробництва на підприємствах повинен бути створений певний запас необхідних матеріальних ресурсів. Для належної організації складських запасів матеріальних ресурсів на підприємстві останні поділяються на:

- поточні;
- сезонні;
- страхові.

Поточні виробничі запаси на підприємстві формуються для забезпечення безперервного процесу виробництва між черговими партіями надходження матеріальних ресурсів. Величина поточного запасу матеріальних ресурсів залежить від інтервалу постачання, визначеного у днях, та середньодобової витрати певного виду матеріалу на виробничі потреби. Тобто розрахунок величини запасів можна визначити за формулою:

Величина поточних запасів = інтервал між постачанням • витрата запасів

Запас *сезонних* виробничих запасів формують на підприємствах, яким властивий сезонний характер виробництва. Тобто величина таких запасів коливатиметься впродовж часу в залежності від сезонності виробництва.

Страхові виробничі запаси підприємства створюються на випадок настання надзвичайних подій. Часто вказаний вид запасів формується на підприємствах галузі сільського господарства у вигляді страхового насінєвого фонду, страхових резервів кормів та ін.

Для забезпечення нормального функціонування підприємства виробничі запаси формуються в межах затверджених нормативів, які визначаються в днях і натуральних одиницях виміру. В окремих випадках такі нормативи розробляються не за видами матеріальних запасів, а в розрізі балансових статей.

Такий підхід дозволяє перекривати одні види матеріальних запасів іншими. При цьому нормативи по кожному виду матеріальних запасів зазначаються в даних складського обліку, де відображається їх мінімальний та максимальний запас.

Аналіз складських запасів матеріальних ресурсів підприємства передбачає систематичне порівняння фактичного залишку запасів з величиною поточних виробничих запасів, які є затвердженими на підприємстві по основних їх видах.

Для цього після кожного відпуску матеріальних ресурсів зі складу у виробництво, в картках складського обліку і лімітно-забірних картках виводиться їх залишок і здійснюється порівняння з визначеним нормативом. У випадку перевищення нормативу використання матеріальних ресурсів видача зі складу матеріальних ресурсів у виробництво припиняється до рішення керівництва про їх додаткове витрачання на виробничі потреби.

7.4. Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства

Для аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві розраховують наступні показники:

– матеріаловіддача – визначається відношенням вартості виробленої продукції до суми понесених матеріальних витрат. Характеризує віддачу матеріалів на одну гривню виробленої продукції;

– матеріаломісткість – є оберненим показником та визначається відношенням суми понесених матеріальних витрат до обсягу виробленої продукції. Показує скільки матеріальних витрат припадає на виробництво одиниці продукції;

– коефіцієнт співвідношення темпів росту обсягів виробництва валової чи товарної продукції до темпів росту матеріальних витрат – визначається відповідно до своєї назви та характеризує у відносному вираженні динаміку матеріаловіддачі і одночасно показує фактори їхнього росту.

Вказані показники розраховуються за звітний період, порівнюються з минулими роками і, цим самим, визначається динаміка їх змін та закономірності поведінки (табл. 7.5).

Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів

№	Показники	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення	
				+ / -	%
1	Обсяг товарної продукції, грн.	832560	985410	152850	118,36
2	Матеріальні витрати, грн.	445830	495220	49390	111,08
3	Матеріаловіддача, грн.	1,87	1,99	0,12	106,55
4	Матеріаломісткість, грн.	0,54	0,50	-0,03	93,85
5	Коефіцієнт співвідношення темпів росту обсягу виробництва і матеріальних витрат	–	–	–	1,07

Як бачимо з таблиці 7.5, матеріаломісткість також, як і матеріаловіддача, залежить від обсягу товарної продукції і суми матеріальних витрат на їх виробництво. У свою чергу, товарна продукція у вартісному вираженні може змінитися за рахунок кількості виробленої продукції, її структури і рівня відпускних цін. Також сума матеріальних витрат залежить від ряду чинників:

- обсягу виробленої продукції,
- її структури,
- витрати матеріалів на одиницю продукції,
- вартості матеріалів.

Розрахований коефіцієнт співвідношення темпів росту обсягу виробництва і матеріальних витрат становить більше одиниці, що свідчить про позитивну характеристику для досліджуваного підприємства. Іншими словами, зростання понесених матеріальних витрат на 1 відсоток забезпечує збільшення обсягів товарної продукції на 1,07 відсотка, тобто така залежність засвідчує привабливість нарощення обсягів вказаного виду виробництва. У процесі аналізу рівня використання матеріальних ресурсів значну увагу приділяють оцінці впливу останніх на величину вартості продукції, що виготовляється (табл. 7.6).

Таблиця 7.6

Оцінка впливу норми витрат матеріалів та їх ціни на зміну вартості виробу

Назва виробу	Норма витрати матеріалів, м.кв.		Ціна, грн.		Вартість, грн.		Відхилення, + / -
	Минулий рік	Звітний рік	Минулий рік	Звітний рік	Минулий рік	Звітний рік	
А	5,3	5,1	45,26	49,84	239,88	254,18	+14,30

Вартість виробу А збільшилася на 14,30 грн. Це відбулося під впливом наступних факторів:

а) за рахунок зміни норми витрат матеріалів

$$\Delta y_a = \Delta a * b_0 = (5,1 - 5,3) * 45,26 = -9,05 \text{ грн.}$$

б) за рахунок зміни ціни

$$\Delta y_b = a_1 * \Delta b = 5,1 * (49,84 - 45,26) = +23,35 \text{ грн.}$$

$$\text{Разом: } \Delta y = \Delta y_a + \Delta y_b = -9,05 + 23,35 = +14,30 \text{ грн.}$$

Вартість витрачених матеріалів на виробництво виробу зросла на 14,30 грн. Зниження норм вплинуло позитивно і дало економію матеріалів на 9,05 грн. по кожному виробу. Зростання цін негативно вплинуло на вартість матеріалів, що призвело до перевитрат на 23,35 грн.

У процесі аналізу рівня ефективності використання матеріальних ресурсів також визначають можливість використання відходів у виробничому процесі. Відомо, відходи від виробництва продукції поділяють на повернені та неповернені. За таких умов детально аналізують кількісні та якісні можливості переробки повернених матеріальних відходів.

Практичні завдання до теми 7

Задача 7.1

Провести аналіз виконання плану матеріально-технічного постачання та за допомогою коефіцієнта по асортименту скласти висновок.

Матеріальні ресурси	Потреба підприємства	Фактичне надходження	Зарахування у план за асортиментом
1	2	3	4
А	3254	3150	
Б	9568	9845	
В	123	125	
Г	5451	2025	
Д	3120	3405	
Е	829	795	
Разом:			

Задача 7.2

Провести аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів, охарактеризувати виявлені зміни та скласти висновок.

№	Показники	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення	
				+ / -	%
1	Обсяг товарної продукції, грн.	1236855	1153230		
2	Матеріальні витрати, грн.	845830	895220		
3	Матеріаловіддача, грн.				
4	Матеріаломісткість, грн.				
5	Коефіцієнт співвідношення темпів росту обсягу виробництва і матеріальних витрат				

Задача 7.3

Розрахувати вплив норми витрат і ціни на вартість виробу та скласти висновок.

Назва виробу	Норма витрати матеріалів, од.		Ціна, грн.		Вартість, грн.		Відхилення, + / -
	Минулий рік	Звітний рік	Минулий рік	Звітний рік	Минулий рік	Звітний рік	
А	108	96	325,95	349,98			

Тести контролю знань до теми 7

7.1. До джерел для проведення аналізу матеріальних ресурсів відносять:

- а) розрахунково-платіжна відомість, таблиць обліку робочого часу;
- б) видатковий і прибутковий касовий ордер;
- в) звіт про наявність і рух основних засобів, інвентарні картки;
- г) план матеріально-технічного постачання.

7.2. Коефіцієнт по асортименту розраховується відношенням:

- а) наявних матеріальних ресурсів на складі до наявності за обліковими даними;
- б) матеріальних ресурсів, зарахованих у виконання плану за асортиментом, до їх планової потреби;
- в) запасів звітнього року до запасів минулого періоду;
- г) запасів на складі до запасів на виробництві.

7.3. Коефіцієнт ритмічності постачання розраховується відношенням:

- а) наявних матеріальних ресурсів на складі до наявності за обліковими даними;
- б) матеріальних ресурсів, зарахованих у виконання плану в часі, до їх планової потреби;
- в) запасів звітнього року до запасів минулого періоду;
- г) матеріальних ресурсів, зарахованих у виконання плану в часі, до їх фактичного надходження.

7.4. Виробничі запаси підприємства поділяються на:

- а) теперішні, минулі, майбутні;
- б) поточні, сезонні, страхові;
- в) поточні, короткострокові, довгострокові;
- г) свіжі, несвіжі.

7.5. Відношенням вартості виробленої продукції до суми матеріальних витрат, розраховується?

- а) матеріаловіддача;
- б) матеріаломісткість;
- в) питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції;
- г) коефіцієнт матеріальних витрат.

7.6. Відношенням вартості матеріальних витрат до суми виробленої продукції, визначається:

- а) питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції;
- б) матеріаломісткість;
- в) матеріаловіддача;
- г) коефіцієнт матеріальних витрат.

7.7. Кількістю календарних днів у звітному періоді, помножених на 24 години і на кількість одиниць встановленого обладнання є:

- а) наявність запасів на складі та їх асортимент;
- б) перевитрати сировини і матеріалів, зміни ціни на сировину і послуги, заміна одних матеріалів іншими;
- в) виявлені лишки та нестачі під час проведення інвентаризації;
- г) зміна матеріально-відповідальної особи.

7.8. Оберненим показником матеріаломісткості є:

- а) питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції;
- б) матеріаловіддача;
- в) коефіцієнт матеріальних витрат;
- г) фондвіддача.

7.9. Величина поточного запасу залежить від:

- а) грошових коштів в касі та на рахунку в банку;
- б) можливостей складських приміщень та умов зберігання;
- в) інтервалу постачання і середньодобової витрати 1-го матеріалу;
- г) відстані перевезень та величини транспортно-заготівельних витрат.

7.10. Які фактори не впливають на зміну матеріальних витрат на одиницю продукції?

- а) зміна обсягу продукції;
- б) зміна кількості витрачених матеріалів;
- в) зміна витрат на оплату праці;
- г) зміна ціни на матеріали.

ТЕМА 8 АНАЛІЗ ВИТРАТ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

- 8.1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу витрат підприємства
- 8.2. Аналіз динаміки і структури понесених витрат підприємства
- 8.3. Особливості маржинального аналізу з метою прийняття рішень
- 8.4. Аналіз собівартості окремих виробів

8.1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу витрат підприємства

Будь-яке підприємство незалежно від галузевої приналежності у процесі своєї діяльності змушене з початку понести відповідні витрати, які згодом очікується компенсувати отриманими доходами та, у підсумку, одержати позитивний фінансовий результат від господарювання. Таким чином, з метою ефективного управління підприємством є постійна необхідність правильного ведення обліку витрат діяльності, а також своєчасне та достовірне проведення аналізу вказаних величин і визначення впливу факторів, що їх зумовили.

Згідно діючого П(С)БО 16 під витратами слід розуміти зменшення економічних вигод у вигляді вибуття або амортизації активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками).

З метою обліку, аналізу та контролю понесених витрат в економічній літературі налічується різноманітна класифікація їх видів, виходячи з поставленої мети та досягнення цілей. Однак, найбільш відомими ознаками класифікації витрат вважаються наступні:

- за видами діяльності витрати поділяються на: витрати основної діяльності, витрати іншої операційної діяльності, витрати фінансової діяльності, витрати інвестиційної діяльності;

- за економічними елементами витрати групуються на: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація, інші витрати;

- за економічним змістом витрати поділяються на: основні витрати, накладні витрати;
- за способом віднесення до собівартості витрати бувають: прямі витрати, непрямі витрати;
- залежно від обсягів виробництва витрати класифікуються на: постійні витрати, змінні витрати;
- від характеру прийняття управлінських рішень витрати поділяються на: релевантні витрати, не релевантні витрати та ін.

Існуюча в літературних джерелах багатогранна класифікація витрат діяльності засвідчує про їх важливість як об'єкта аналітичних досліджень та, водночас, дозволяє більш детально вивчити і проаналізувати склад, структуру та динаміку поведінки понесених витрат за звітний період.

Виходячи з наведеного, основними завданнями аналізу понесених витрат діяльності підприємства є:

- оцінка динаміки понесених витрат протягом аналізованого періоду з метою виявлення основних тенденцій їх поведінки;
- дослідження складу і структури витрат підприємства та вивчення їх структурних зрушень;
- аналіз впливу факторів на зміну величини понесених витрат та виявлення резервів їх зниження;
- розробка заходів щодо використання виявлених резервів та забезпечення ефективного управління витратами підприємства.

Для проведення аналізу понесених витрат підприємства основними джерелами інформації є:

- бізнес-план підприємства;
- фінансова звітність (а саме ф. № 2, Звіт про фінансові результати);
- дані бухгалтерського та оперативного-технічного обліку (дані рахунків 23, 8 і 9 класів);
- планові та звітні калькуляції та ін.

8.2. Аналіз динаміки і структури понесених витрат підприємства

Аналіз витрат діяльності підприємства починається з вивчення обсягу понесених витрат за звітний період, їхньої динаміки, складу і структури, та проводиться порівняння їх з плановими даними, з даними минулих років, а також, якщо можливо, з аналогічними показниками підприємств-конкурентів.

Оцінка понесених витрат підприємства у динаміці, тобто за останні роки передбачає визначення темпів росту і приросту вказаних величин та порівняння їх з базовим періодом. Такий підхід дозволяє виявити тенденцію понесених витрат на досліджуваному підприємстві та вивчити закономірності їх поведінки.

Таблиця 8.1

Оцінка динаміки понесених витрат підприємства

Роки	Понесені витрати підприємства, тис. грн.	Темпи росту, %	
		Базисні	Ланцюгові
20..1	824250	100	100
20..2	845800	102,6	102,6
20..3	891900	108,2	105,5
20..4	863100	104,7	96,8
20..5	889800	108,0	103,1

Виходячи з таблиці, видно, що отримані базисні темпи росту свідчать про стабільне зростання витрат підприємства за період 20..1-20..5 роки. Вважаємо, вагомий вплив на таку тенденцію витрат могли мати дві причини: перша, нарощення обсягів діяльності і, відповідно, зростання витрат; друга, присутність високих темпів інфляції, які є характерними для вітчизняної економіки. Розраховані ланцюгові темпи росту показують аналогічну ситуацію, окрім 20..4 року, де відбулося зменшення суми понесених витрат.

Оцінка витрат за складом та структурою здійснюється в залежності від поставленої мети аналізу та прийнятої класифікації витрат на підприємстві (за економічними елементами та ін.).

Аналіз структури витрат підприємства

Елементи витрат	Величина, грн.		Частка, %		Відхилення (+,-)	
	минулий рік	звітний рік	минулий рік	звітний рік	грн.	%
Матеріальні витрати	405230	439140	47,0	49,4	+33910	+2,4
Витрати на оплату праці	303598	322205	35,2	36,2	+18607	+1,0
Відрахування на соціальні заходи	64310	69505	7,5	7,8	+5195	+0,4
Амортизація	28400	36310	3,3	4,1	+7910	+0,8
Інші витрати	61562	22640	7,1	2,5	-38922	-4,6
Всього витрат	863100	889800	100	100	26700	–

Як видно із даних таблиці, в звітному періоді відбулися позитивні зміни в структурі витрат. Так, зменшилась частка інших витрат на 4,6 відсотка, де часто «криються» необґрунтовані витрати та потребують вирішення щодо їх доцільності.

8.3. Особливості маржинального аналізу з метою прийняття рішень

Для прийняття виважених управлінських рішень щодо понесених витрат, отриманих доходів, обсягу і структури реалізації продукції (робіт, послуг) та формування відпускної ціни у зарубіжній і вітчизняній практиці широкого застосування набув маржинальний аналіз (аналіз «витрати – обсяг збуту – прибуток»). Основним завданням вказаного аналізу є визначення *точки безбитковості*, під якою приймається умова, де всі отримані доходи покривають всі понесені витрати.

Для визначення точки безбитковості використовуються три способи:

- графічний спосіб;
- спосіб рівнянь;
- спосіб маржинального доходу.

Досить поширеним є графічний спосіб, який полягає в побудові графіку, де наводяться витрати і доходи досліджуваного підприємства та на перетині яких наглядно відображається точка безбитковості (рис 8.1).

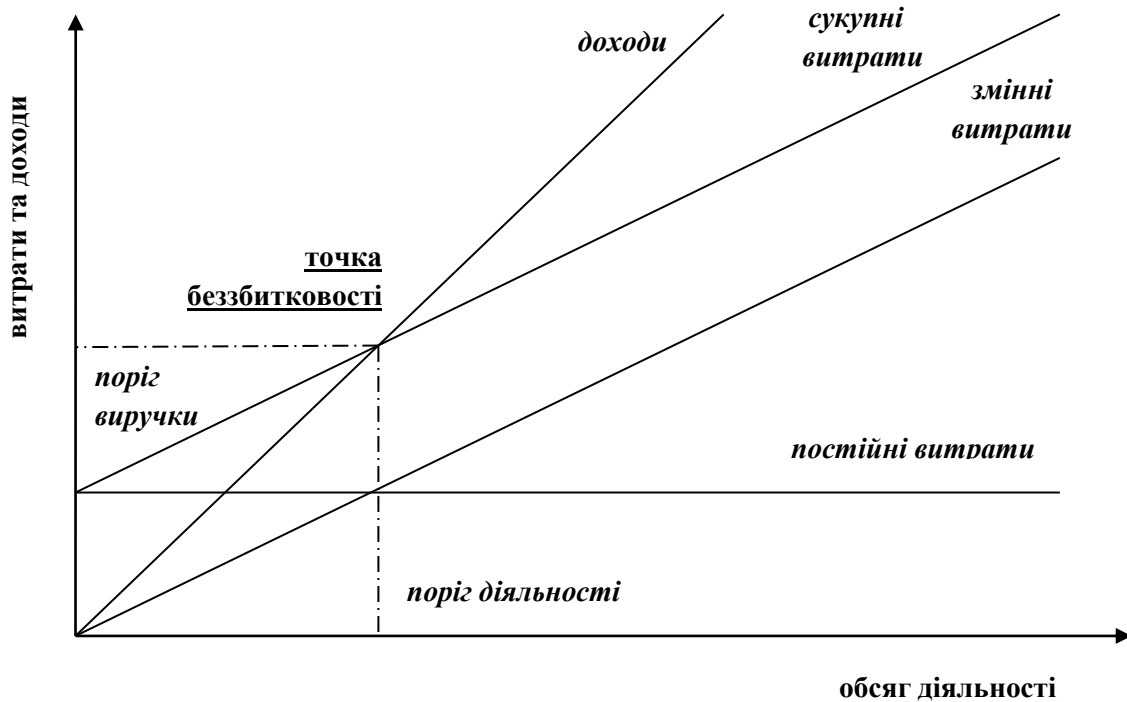

Рис. 8.1. Графік взаємозв'язку витрат, доходів та рівня беззбитковості

Для визначення точки беззбитковості за допомогою способу рівнянь складають рівняння:

$$\text{Виручка від реалізації} - \text{Витрати} = \text{Прибуток}$$

$$\text{Виручка від реалізації} - \text{Змінні витрати} - \text{Постійні витрати} = \text{Прибуток}$$

Шляхом перетворення буде наступний детальний вигляд:

$$(Ц * ОП) - (ЗВ_{од} * ОП) - ПВ = П$$

$Ц$ – відпускна ціна на продукцію, грн.;

$ОП$ – обсяг продукції (робіт, послуг) в натуральному вираженні;

$ЗВ_{од}$ – змінні витрати на одиницю, грн.;

$ПВ$ – постійні витрати, грн.;

$П$ – прибуток, грн.

Для прикладу проведемо розрахунок точки беззбитковості за допомогою способу рівнянь для роздрібного магазину «Світ меблів», який характеризується наступними показниками діяльності (табл. 8.3):

Таблиця 8.3

Показники діяльності роздрібного магазину «Світ меблів»

№	Показники	Значення
1	Відпускна ціна одного комплекту меблів, грн.	12600
2	Витрати на оплату праці продавців, грн.	9650
3	Витрати на комунальні послуги, грн.	1120
4	Витрати на оренду торгівельної площі, грн.	4500
5	Витрати на монтаж одного комплекту меблів, грн.	550
6	Ціна придбання одного комплекту меблів, грн.	8800

Вихідне рівняння для визначення точки беззбитковості має наступний вигляд:

$$12600x - 9350x - 15270 = 0$$

$$3250x = 15270$$

$$x = 4,7 \text{ або } 5 \text{ комплектів меблів.}$$

Таким чином, точка беззбитковості діяльності мебельного магазину досягається за умови продажу 5 комплектів меблів. Також це можна перевести у вартісний вимірник, тобто:

$$5 * 12600 = 63000 \text{ грн.}$$

Визначення точки беззбитковості за допомогою способу маржинального доходу має свої особливості, тобто характеризується розрахунком наступних показників:

1. визначається величина маржинального доходу:

$$\text{Маржинальний дохід} = \text{Виручка від реалізації} - \text{Змінні витрати}$$

2. визначається коефіцієнт виручки:

$$\text{Коефіцієнт виручки} = \text{Маржинальний дохід} / \text{Виручка від реалізації}$$

3. визначається поріг (точка) беззбитковості:

$$\text{Точка беззбитковості} = \text{Постійні витрати} / \text{Коефіцієнт виручки}$$

4. визначається запас фінансової міцності:

у грошовому вираженні:

Виручка від реалізації – Точка беззбитковості

у відсотках:

*(Виручка від реалізації – Точка беззбитковості) / Виручка від реалізації * 100*

Для прикладу проведемо розрахунок точки беззбитковості за допомогою способу маржинального доходу для приватного підприємства «Калина», який займається виробництвом дерев'яних виробів та за звітний період характеризується наступними показниками діяльності (табл. 8.4).

Таблиця 8.4

Показники діяльності приватного підприємства «Калина»

№	Показники	Вироби, що виготовляються			Разом
		Вікна дерев'яні	Двері дерев'яні	Паливні тирсобрикети	
1	Виручка від реалізації, грн.	86450	112590	32810	231850
2	Постійні витрати, грн.	15640	21360	5850	42850
3	Змінні витрати, грн.	44120	68300	19320	131740
4	Прибуток, грн.	26690	22930	7640	57260

Визначення точки беззбитковості та, відповідно, запасу фінансової міцності проведемо на основі способу маржинального доходу у вищенаведеній послідовності:

1. визначаємо величину маржинального доходу (МД):

$$МД \text{ вікна} = 86450 - 44120 = 42330$$

$$МД \text{ двері} = 112590 - 68300 = 44290$$

$$МД \text{ тирсобрикети} = 32810 - 19320 = 13490$$

$$МД \text{ по підприємству} = 231850 - 131740 = 100110$$

2. визначаємо коефіцієнт виручки ($K_{вир}$):

$$K_{вир} \text{ вікна} = 42330 / 86450 = 0,49$$

$$K_{вир} \text{ двері} = 44290 / 112590 = 0,39$$

$$K_{вир} \text{ тирсобрикети} = 13490 / 32810 = 0,41$$

$$K_{вир} \text{ по підприємству} = 100110 / 231850 = 0,43$$

3. визначаємо точку (поріг) беззбитковості (ТБ):

$$ТБ \text{ вікна} = 15640 / 0,49 = 31941$$

$$TB \text{ двери} = 21360 / 0,39 = 54299$$

$$TB \text{ тирсобрикету} = 5850 / 0,41 = 14228$$

$$TB \text{ по підприємству} = 42850 / 0,43 = 99239$$

4. визначаємо запас фінансової міцності (ЗФМ):

у грошовому вираженні:

$$ЗФМ \text{ вікна} = 86450 - 31941 = 54509$$

$$ЗФМ \text{ двери} = 112590 - 54299 = 58291$$

$$ЗФМ \text{ тирсобрикету} = 32810 - 14228 = 18582$$

$$ЗФМ \text{ по підприємству} = 231850 - 99239 = 132611$$

у відсотках:

$$ЗФМ \text{ вікна} = (86450 - 31941) / 86450 = 63,1$$

$$ЗФМ \text{ двери} = (112590 - 54299) / 112590 = 51,8$$

$$ЗФМ \text{ тирсобрикету} = (32810 - 14228) / 32810 = 56,6$$

$$ЗФМ \text{ по підприємству} = (231850 - 99239) / 231850 = 57,2$$

Отже, отримане значення запасу фінансової міцності по підприємству 57,2 % засвідчує, що обсяг реалізації продукції може зменшуватися до вказаної величини і при цьому досліджуване підприємство залишатиметься прибутковим.

8.4. Аналіз собівартості окремих виробів

З метою пошуку та виявлення шляхів подальшого зменшення собівартості продукції (робіт чи послуг) досягається за допомогою детального вивчення собівартості одиниці продукції, що виготовляється на підприємстві.

На підприємстві важливе місце займає калькулювання собівартості окремих виробів (робіт чи послуг), яке потрібне для вирішення ряду важливих завдань, зокрема визначення відпускних цін на продукцію, розрахунку рентабельності виробництва та діяльності підприємства, визначення економічної доцільності та ефективності різних організаційно-технічних заходів на підприємстві.

З таких міркувань на підприємствах, як правило, складають планові, проектно-кошторисні та фактичні калькуляції, порівняння даних яких дозволяють встановити

ступінь виконання завдань дотримання запланованого рівня витрат діяльності та, за можливості, виявити ймовірні резерви їх зниження.

Відомо, на зміну собівартості одиниці продукції впливають ряд чинників, проте до факторів першого порядку слід віднести:

- зміну обсягу виробництва продукції;
- зміну суми постійних витрат;
- зміну суми змінних витрат.

Таблиця 8.5

Аналіз собівартості одиниці виробу на підприємстві

Показники	Минулий період	Звітний період	Відхилення, + / –
Обсяг виробництва, шт.	218	194	-24
Сума постійних витрат, грн.	22400	23450	1050
Змінні витрати на одиницю продукції, грн.	365	382	17
Собівартість одиниці виробу, грн.	467,75	502,88	35,12

Для визначення собівартості одиниці виробу використано формулу наступного вигляду:

$$C_{\text{од.виробу}} = (\text{ПВ} / \text{ОВ}) + 3\text{В}_{\text{од.}}$$

$C_{\text{од.виробу}}$ – собівартість одиниці виробу;

ПВ – постійні витрати;

ОВ – обсяг виробництва;

$3\text{В}_{\text{од.}}$ – змінні витрати.

Розрахунок впливу факторів на зміну собівартості одиниці продукції проведемо методом ланцюгових підстановок (табл. 8.6).

Таблиця 8.6

Розрахунок впливу факторів на зміну собівартості одиниці продукції

	ПВ	ОВ	$3\text{В}_{\text{од.}}$	$C_{\text{од.виробу}}$	+ / –
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Минулий період	22400	218	365	467,75	
1 підстановка	23450	218	365	472,57	+4,82
2 підстановка	23450	194	365	485,88	+13,31
3 підстановка	23450	194	382	502,88	+17,00
Разом					+35,12

Загальне збільшення собівартості одиниці продукції (+35,12 грн.) відбулося за рахунок зміни:

- 1) суми постійних витрат:
+4,82 грн.
- 2) обсягу виробництва продукції:
+13,31 грн.;
- 3) суми зміни витрат:
+17,00 грн.

Разом це становить: +35,12 грн.

Отже, в результаті аналізу собівартості одиниці продукції встановлено перевитрату витрат, які включаються в собівартість продукції (змінних і постійних витрат).

Практичні завдання до теми 8

Задача 8.1

Провести розрахунок точки безбитковості для ПП «Комп'ютер плюс», який характеризується наступними показниками діяльності, та скласти висновок.

Показники діяльності приватного підприємства «Комп'ютер плюс»

№	Показники	Значення
1	2	3
1	Вартість комплектуючих для збирання одного комп'ютера, грн.	4400
2	Витрати на оплату праці збирання одного комп'ютера, грн.	460
3	Витрати на оплату праці продавців, грн.	10650
4	Витрати на комунальні послуги, грн.	920
5	Витрати на оренду приміщення, грн.	4000
6	Вартість встановлення програмного забезпечення на комп'ютер, грн.	550
7	Відпускна середня ціна одного комп'ютера, грн.	6800

Задача 8.2

На основі даних провести розрахунок точки беззбитковості для приватного підприємства «Смерічка», який займається виробництвом і збутом меблевих комплектів та скласти висновок.

Показники діяльності приватного підприємства «Смерічка»

№	Показники	Комплекти меблів, що виготовляються				Разом
		Меблі «Калина»	Меблі «Весна»	Меблі «Сакура»	Меблі «Барон»	
1	Виручка від реалізації, грн.	205640	144900	312980	188600	
2	Постійні витрати, грн.	42310	51200	89520	31080	
3	Змінні витрати, грн.	98750	56340	102650	79540	
4	Прибуток, грн.					

Задача 8.3

Провести розрахунок впливу факторів на зміну собівартості одиниці продукції, виявити резерви її зниження та скласти висновок.

Показники	Минулий період	Звітний період	Відхилення, + / -
Обсяг виробництва, шт.	98	64	
Сума постійних витрат, грн.	44320	42180	
Змінні витрати на одиницю продукції, грн.	2230	2410	
Собівартість одиниці виробу, грн.			

Тести контролю знань до теми 8

8.1. До виробничої собівартості продукції входять:

- а) витрати на зв'язок (пошта, телеграф, телефон, телекс, факс тощо);
- б) витрати на рекламу і дослідження ринку (маркетинг);
- в) заробітна плата керівника цеху;
- г) заробітна плата робітників виробництва.

8.2. Залежно від обсягів виробництва розрізняють витрати:

- а) прості та комплексні;
- б) прямі і непрямі;
- в) змінні постійні;

г) основні і накладні.

8.3. *Витрати, пов'язані з виробництвом декількох видів продукції та які відносяться до об'єкта калькуляції шляхом розподілу пропорційно відповідній базі, – це:*

- а) постійні витрати;
- б) накладні;
- в) обчислення собівартості реалізованої продукції;
- г) всі відповіді правильні.

8.4. *Як визначається рівень витрат на 1 грн. товарної продукції?*

- а) відношенням обсягу товарної продукції до її собівартості;
- б) відношенням матеріальних витрат до обсягу товарної продукції в оптових цінах;
- в) відношенням обсягу товарної продукції до матеріальних витрат;
- г) відношенням собівартості товарної продукції до її обсягу в оптових цінах.

8.5. *Які фактори впливають на показник витрат на 1 грн. товарної продукції?*

- а) зміна структури асортименту випуску продукції;
- б) зміна цін, рівня витрат;
- в) зміна цін на готову продукцію;
- г) всі відповіді правильні.

8.6. *Як розрахувати собівартість одиниці продукції?:*

- а) постійні витрати / обсяг виробництва + змінні витрати;
- б) змінні витрати / постійні витрати + обсяг виробництва;
- в) обсяг виробництва / постійні витрати + змінні витрати;
- г) обсяг виробництва / змінні витрати + постійні витрати.

8.7. *Які фактори не впливають на зміну собівартості одиниці продукції:*

- а) зміна структури випуску;
- б) зміна обсягу виробництва;
- в) зміна суми постійних витрат;
- г) зміна змінних витрат.

8.8. *Які фактори не впливають на зміну матеріальних витрат на одиницю продукції?*

- а) зміна обсягу продукції;
- б) зміна кількості витрачених матеріалів;

- в) зміна витрат на оплату праці;
- г) зміна ціни на матеріали.

8.9. В залежності від обсягів виробництва загальновиробничі витрати мають бути:

- а) основні і накладні;
- б) прості і комплексні;
- в) умовно-змінні й умовно-постійні;
- г) прямі та непрямі.

8.10. До виробничої собівартості продукції включаються?

- а) витрати тканини на виготовлення продукції;
- б) витрати на проведення зборів акціонерного товариства у кінці року;
- в) витрати на аудиторську перевірку діяльності акціонерного товариства;
- г) витрати на службове відрядження головного бухгалтера акціонерного товариства.

РОЗДІЛ 3 ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ

ТЕМА 9 Аналіз фінансового стану підприємства

ТЕМА 10 Аналіз фінансової стабільності та стійкості підприємства

ТЕМА 11 Аналіз кредитоспроможності підприємства

ТЕМА 12 Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства

ТЕМА 9 АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

9.1. Загальна оцінка фінансового стану підприємства

9.2. Аналіз основного капіталу підприємства

9.3. Аналіз оборотного капіталу підприємства

9.4. Аналіз джерел формування капіталу підприємства

9.1. Загальна оцінка фінансового стану підприємства

Результативність фінансово-господарської діяльності будь-якого підприємства залежить від безпосередньої наявності чи потенційної можливості використання капітальних, матеріальних, нематеріальних та грошових ресурсів (активів), а також раціональності їх структури та ефективності використання у виробничо-комерційній та фінансово-інвестиційній діяльності. Основним показником якісної результативності господарювання є систематичний приріст величини ресурсів контрольованих підприємством у результаті минулих подій чи отримання інших економічних вигод у вигляді зменшення зобов'язань. Ключовим поняттям у розумінні змісту ресурсного забезпечення фінансово-господарської діяльності підприємства є – контроль активів, чи потенційна можливість їх використання.

Суть у тому, що значна частина активів, які підприємство використовує для забезпечення статутних цілей і завдань не є його власністю, а лише тимчасово використовується на умовах виконання певних зобов'язань. Причому, виконання таких зобов'язань у майбутньому призведе до зменшення ресурсів підприємства, які втілюють у собі економічні вигоди.

Нераціональне використання активів призводить до зниження економічних вигод аж до втрати частини ресурсів. У підприємства знижується платоспроможність, що приводить до зниження можливостей матеріального забезпечення запланованих обсягів виробництва й реалізації продукції, що у свою чергу негативно впливає на виконання плану по дохідності та послаблює спроможність підприємства забезпечувати власну господарську діяльність. Іншою

стороною нерационального розміщення та використання активів є зниження кредитоспроможності (кредитного рейтингу підприємства) і як наслідок: втрата потенційної можливості додаткового залучення позикових джерел коштів; збільшення фінансових витрат у вигляді зростання відсоткових ставок за банківськими кредитами; зростання економічних санкцій як наслідок невиконання господарських чи фінансових зобов'язань. Тому фінансова політика має бути спрямована на забезпечення систематичного надходження та ефективного використання ресурсів, забезпечення розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, стійкості фінансового та забезпечення сталого рівня ефективності функціонування підприємства.

Отже фінансовий стан підприємства залежить від результату взаємодії всіх елементів системи фінансово-господарських відносин підприємства, визначається сукупністю об'єктивних та суб'єктивних чинників і визначається через систему інформаційних показників, які відображують наявність, склад, структуру та ефективність використання капітальних, матеріальних, нематеріальних, грошових ресурсів та джерел їх формування. Фінансовий стан характеризує спроможність підприємства фінансувати власну господарську діяльність та формується за рахунок забезпеченості активами; ефективності їх розміщення та використання; наявності стійких фінансово-господарських взаємовідносин з іншими суб'єктами господарювання, платоспроможністю та фінансовою стійкістю.

На фінансовий стан підприємства впливає рівень збалансованості окремих структурних елементів активів і джерел їх формування, а також рівень ефективності їх використання.

Аналіз фінансового стану підприємства показує, на які конкретно елементи господарського процесу потрібно звертати увагу управлінському персоналу, дає можливість виявити найважливіші аспекти та найслабкіші позиції у фінансовому забезпеченні конкретного підприємства. Результати аналізу фінансового стану дають уявлення про зміну фінансового стану конкретного підприємства в конкретний період його діяльності, а тому фінансовий стан конкретного підприємства є об'єктом фінансового аналізу.

Отже, фінансовий стан – це одна з найважливіших характеристик діяльності кожного підприємства. Метою оцінки фінансового стану підприємства є пошук резервів підвищення рентабельності виробництва і зміцнення комерційного розрахунку як основи стабільної роботи підприємства і виконання ним зобов'язань перед бюджетом, банком та іншими установами.

Основними завданнями аналізу фінансового стану є: дослідження та об'єктивна оцінка динаміки, структури та ефективності використання майна (капіталу), джерел капіталу підприємства; ефективності його використання; стану ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства; дослідження рівня забезпеченості підприємства власними оборотними коштами; ділової активності підприємства; кредитоспроможності та потенційної можливості доступу до фінансових ресурсів.

Аналіз фінансового стану підприємства проводиться з використанням певних прийомів і методів дослідження зокрема: горизонтальний (часовий) аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом; вертикальний (структурний) аналіз – визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат; трендовий аналіз – порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників, очищеної від впливу індивідуальних особливостей окремих періодів; аналіз відносних показників (коефіцієнтів) – розрахунок відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників; порівняльний аналіз – внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками самого підприємства чи його конкурентів по сегменту ринку; факторний аналіз – визначення впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. Важливим етапом аналізу фінансового стану підприємства є загальна оцінка фінансового стану, проведення якої є фундаментальною інформаційною базою систематичного та усестороннього аналізу господарської діяльності підприємства, з метою підвищення її результативності за рахунок зростання самоокупності, самофінансування та

поліпшення використання фінансових ресурсів. Також, вона сприяє пошуку резервів зміцнення фінансової стійкості та стабільності господарювання, розробці планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємства.

Джерелом інформації для проведення загальної оцінки фінансового стану є окремі форми фінансової звітності – Баланс (Звіт про фінансовий стан) (форма № 1) та Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупні доходи) (форма № 2), які підготовлені підприємством згідно вимоги, складу і принципів визначених Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженим наказом Мінфіну України від 07.02.2013 р № 73.

Для загальної оцінки фінансового стану складаються агреговані (спрощені) баланс та звіт про фінансові результати шляхом змістового укрупнення та зменшення кількості статей, що підвищує їх загальну інформативність, наочність і полегшує аналіз. В таблиці 9.1 наведено спосіб агрегування статей балансу та приклад використання окремих прийомів і методів дослідження в дескриптивній моделі аналізу фінансового стану.

Отримані результати загальної оцінки фінансового стану свідчать, що в аналізованому періоді величина загального капіталу підприємства зросла на 17,14 %, що в абсолютному виразі складає 16 495 тис. грн. приросту. Такий приріст на 148,74 % відбувся за рахунок приросту оборотних активів підприємства на 24 534 тис. грн. Рівень негативного впливу зменшення темпів приросту величини необоротних активів (-8 038 тис. грн.) на темп приросту майна склав – 48,73 %.

Сумарний вплив обох факторів забезпечив не тільки приріст контрольованих підприємством ресурсів, але і зумовив певні структурні зрушення на користь збільшення питомої ваги оборотних активів у складі майна на 10,1 % та зменшення необоротних активів на цю ж величину. В аналізованому періоді питома вага ресурсів залучених в оборот склала 89,81 % від їх загальної величини, що на 12,67 % $\left(\frac{10,1\%}{79,71\%} \cdot 100\%\right)$ більше ніж на початок року.

Загальна оцінка фінансового стану за показниками агрегованого балансу підприємства

Назва статті	Абсолютні величини		Питома вага, %		Зміни (+/-)			
	на початок звітного періоду (тис. грн.)	на кінець звітного періоду (тис. грн.)	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	в абсолютних величинах (гр. 3 – гр. 2)	у питомій вазі (гр. 5 – гр. 4)	у % на початок періоду (гр. 6 / гр. 2 × 100)	у % до зміни підсумку балансу (гр. 6 / ∑ гр. 6 × 100)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Активи								
Необоротні активи	19 531,00	11 493,00	20,29	10,19	-8 038,00	-10,10	-41,16	-48,73
Оборотні активи	76 716,00	101 250,00	79,71	89,81	+24 534,00	+10,10	+31,98	+148,74
- запаси	41 436,00	11 156,00	43,05	9,89	-30 280,00	-33,16	-73,08	-183,57
- дебіторська заборгованість	34 126,00	87 984,00	35,46	78,04	+53 858,00	+42,58	+157,82	+326,51
- грошові кошти	676,00	979,00	0,70	0,87	+303,00	+0,17	+44,82	+1,84
- інші оборотні активи	478,00	1 131,00	0,50	1,00	+653,00	+0,51	+136,61	+3,96
Інші активи	2,00	1,00	0,00	0,00	-1,00	0,00	-50,00	-0,01
Баланс	96 249,00	112 744,00	100,00	100,00	+16 495,00	0,00	+17,14	+100,00
Пасиви								
Власний капітал	14 948,00	15 106,00	15,53	13,40	+158,00	-2,13	+1,06	+0,96
Довгострокові зобов'язання та забезпечення	24 610,00	24 260,00	25,57	21,52	-350,00	-4,05	-1,42	-2,12
Поточні зобов'язання	56 689,00	73 376,00	58,90	65,08	+16 687,00	+6,18	+29,44	+101,16
- короткострокові кредити банків	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- кредиторська заборгованість	56 620,00	73 298,00	58,83	65,01	+16 678,00	+6,18	+29,46	+101,11
- інші поточні зобов'язання	69,00	78,00	0,07	0,07	+9,00	0,00	+13,04	+0,05
Інші пасиви	2,00	2,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Баланс	96 249,00	112 744,00	100,00	100,00	+16 495,00	0,00	+17,14	+100,00

Таблиця 9.2

Загальна оцінка фінансового стану за показниками агрегованого звіту підприємства про фінансові результати

Назва статті	Абсолютні величини		Питома вага, %		Зміни (+/-)			
	на початок звітного періоду (тис. грн.)	на кінець звітного періоду (тис. грн.)	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	в абсолютних величинах (гр. 3 – гр. 2)	у питомій вазі (гр. 5 – гр. 4)	у % на початок періоду (гр. 6 / гр. 2 × 100)	у % до зміни підсумку балансу (гр. 6 / ∑ гр. 6 × 100)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Доходи								
Виручка (без урахування непрямих податків)	82 686,00	69 786,00	63,53	95,14	-12 900,00	+31,61	-15,60	+22,71
Інші операційні доходи	47 428,00	3 548,00	36,44	4,84	-43 880,00	-31,60	-92,52	+77,26
Фінансові доходи	7,00	4,00	0,01	0,01	-3,00	+0,00	-42,86	+0,01
Інші доходи	31,00	16,00	0,02	0,02	-15,00	0,00	-48,39	+0,03
Разом	130 152,00	73 354,00	100,00	100,00	-56 798,00	0,00	-43,64	+100,00
Витрати								
ПДВ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Собівартість продукції	63 484,00	53 541,00	48,85	72,59	-9 943,00	+23,74	-15,66	+17,69
Операційні витрати	62 927,00	19 752,00	48,42	26,78	-43 175,00	-21,64	-68,61	+76,82
Фінансові витрати	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Інші витрати	3 505,00	469,00	2,70	0,64	-3 036,00	-2,06	-86,62	+5,40
Податок на прибуток	50,00	0,00	0,04	0,00	-50,00	-0,04	-100,00	+0,09
Разом	129 966,00	73 762,00	100,00	100,00	-56 204,00	0,00	-43,25	+100,00
Прибуток								
	186,00	-406	×	×	-592	×	-318,28	×
Елементи операційних витрат								
Матеріальні затрати	58 197,00	49 848,00	73,26	67,21	-8 349,00	-6,06	-14,35	+158,58
Витрати на оплату праці	12 231,00	12 316,00	15,40	16,61	+85,00	+1,21	+0,69	-1,61
Відрахування на соціальні заходи	4 550,00	4 582,00	5,73	6,18	+32,00	+0,45	+0,70	-0,61
Амортизація	2 116,00	1 541,00	2,66	2,08	-575,00	-0,59	-27,17	+10,92
Інші операційні витрати	2 340,00	5 882,00	2,95	7,93	+3 542,00	+4,98	+151,37	-67,27
Разом	79 434,00	74 169,00	100,00	100,00	-5 265,00	0,00	-6,63	+100,00

Дебіторська заборгованість підприємства зросла більш, як у 1,5 рази на 157,82 % і склала на кінець року 86,9 % $((87984 \text{ тис.грн})/(101250 \text{ тис.грн}) \cdot 100 \%)$ від величини оборотних активів. Такий приріст, на фоні збереження величини грошових коштів нижче 10 % $((979 \text{ тис.грн.})/(101250 \text{ тис.грн.}) \cdot 100 \%)$ від суми оборотних активів свідчить про нераціональне використання наявних оборотних ресурсів, що потребує приросту додаткового залучення позикового капіталу. За джерелами формування капіталу приріст величини ресурсів контрольованих підприємством в аналізованому періоді на 101,16 % відбувся за рахунок приросту поточних зобов'язань на 16 687 тис. грн., або 29,44 %, і лише на 0,96 % – за рахунок приросту власного капіталу на 158,0 тис. грн. Фактично, приріст ресурсів підприємства відбувся в аналізованому періоді переважно за рахунок збільшення короткострокових зобов'язань (кредиторської заборгованості) питома вага яких, в структурі джерел коштів, зросла на 6,18 %. Оцінка фінансового стану за показниками агрегованого звіту підприємства про фінансові результати (Income Statement) має свої особливості. Зокрема ключовими показниками даної форми є доходи (Revenues), витрати (Expenses), прибуток (Profit). Прибуток визначається як алгебраїчна сума доходів та витрат, відповідно і показники звітності групуються за цим групами. Результатами розрахунків наведених в табл. 9.2 свідчать про втрату частини власного капіталу за аналізований період на суму в 406 тис. грн. збитків. Чистий фінансовий результат за у порівнянні з аналогічним звітнім періодом попереднього року зменшився у 3,18 рази або на 318,28 %. Загальна оцінка фінансового стану за показниками агрегованої фінансової звітності свідчить про критичне зниження спроможності забезпечення виробничо-господарської діяльності підприємства та необхідність застосування радикальних управлінських рішень спрямованих на його оздоровлення. його оздоровлення.

9.2. Аналіз основного капіталу підприємства

В результаті використання майна, яке знаходиться в розпорядженні підприємства, незалежно від повноти права власності

(право володіння, право користування і право розпорядження) підприємство здійснює привласнення економічних вигод, отриманих від його використання.

До складу активів включаються основні засоби, що складаються з будівель, споруд, машин, обладнання та інших засобів праці, які беруть участь у процесі виробництва, є найголовнішою основою діяльності будь-якого підприємства і формують основний склад необоротного капіталу підприємства. Основні засоби через свою переважно виробничу функцію з метою аналізу фінансового стану часто розглядають як основний капітал підприємства. Проте, поняття основного капіталу є ширшим і окрім основних засобів включає також сукупність усіх майнових прав, які належать даному суб'єкту господарювання, у тому числі, капітальні вкладення, фінансові інвестиції нематеріальні активи та розрахунки. Аналіз основного капіталу проводиться за даними першого розділу активу балансу (табл. 9.3).

Таблиця 9.3

Аналіз динаміки зміни вартості, складу та структури основного капіталу

(тис. грн.)

Назва статті	На початок року		На кінець року		Зміни (+/-)		Зміна структури (гр. 5 – гр. 3)
	абсолютна величина	питома вага, %	абсолютна величина	питома вага, %	в абсолютних величинах (гр. 4 – гр. 2)	у % на початок періоду (гр. 6 / гр. 2 × 100)	
1	2	3	4	5	6	7	8
Первісна вартість нематеріальних активів	733	×	733	×	0	0,00	×
Накопичена амортизація	(179)	×	(129)	×	-50	-27,93	×
Балансова вартість нематеріальних активів	554	0,79	604	1,12	+50	+9,03	+0,33
Первісна вартість основних засобів	66 779	×	59 307	×	-7472	-11,19	×
Знос	(14 122)	×	(13 957)	×	-165	-1,17	×
Балансова вартість основних засобів	52 657	75,17	45 350	84,00	-7307	-13,88	+8,83
Довгострокові капітальні вкладення	4 938	7,06	3 361	6,23	-1577	-31,94	-0,83
Довгострокові фінансові вкладення	5 983	8,54	-	-	-5983	-100	-8,54
Основний капітал у розрахунках у т.ч. гудвіл та відстрочені податкові активи	-	-	4 667	8,65	+4667	-	+8,65
Довгострокові біологічні активи, інвестиційна нерухомість та інші основний капітал	5 915	8,44	-	-	-5915	-100	-8,44
Усього основний капітал	70 047	100	53 982	100	-16 065	-5,74	0

Як свідчать дані таблиці 9.3, вартість основного капіталу на кінець року знизилась на 5,74 % і становить 16 065 тис. грн. $45,48 \% \left(\frac{-7307 \text{ тис.грн.}}{-16065 \text{ тис.грн}} \cdot 100 \% \right)$ зменшення темпу приросту основного капіталу одержали за рахунок зниження балансової вартості основних засобів на 13,88 % тис. грн. Зниження рівня ділової активності на 47,06 % $\left(\frac{-1577 \text{ тис.грн.} + (-5983 \text{ тис.грн.})}{-16065 \text{ тис.грн}} \cdot 100 \% \right)$ вплинуло на зниження розміру основного капіталу. Попри збільшення питомої ваги основних засобів на 8,83 %, до рівня 84,00 % їх балансова вартість знизилась на 7307 тис. грн. Це відбулось через від'ємну динаміку приросту первісної вартості основних засобів на рівні 11,19 %.

Зазвичай, в процесі аналізу основного капіталу суб'єкта господарювання ключовим параметром оцінки рівня фінансового стану є показники сукупності засобів виробництва у формі реальних активів, які забезпечують ефективне функціонування усіх структурних підрозділів підприємства. До таких засобів виробництва, згідно національних стандартів обліку, відносяться основні засоби. З метою аналізу фінансового стану та оцінки динаміки наявності, складу, структури основних засобів, їх поділяють на виробничі та невиробничі основні засоби. Виробничі – забезпечують виробничо-господарські процеси, невиробничі – соціально-господарський процес на підприємстві. У свою чергу виробничі основні засоби поділяють на активну та пасивну частини. В залежності від сфери економічної діяльності підприємства до активної частини можуть відноситись машини та устаткування, прилади, інвентар, автоматизовані системи управління, обчислювальна техніка, автомобільний транспорт та інші засоби праці. Будівлі та споруди, традиційно, відносять до пасивної частини основних засобів.

Джерелами інформації для аналізу змін у наявності основних засобів є типові форми фінансової та статистичної звітності (ф. № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан); ф. № 11-ОЗ (річна) «Звіт про наявність і рух основних засобів, амортизацію»; ф. № 2-інвестиції (річна) «Капітальні інвестиції, вибуття й амортизація активів») а також – підсумкові документи за результатами інвентаризації основних засобів в яких наведені дані про наявність невстановленого, зайвого та незадіяного устаткування.

Проводячи аналіз основного капіталу необхідно акцентувати увагу на активній частині основних виробничих фондів та повноту використання виробничого устаткування, оскільки саме ці показники визначають виробничі можливості підприємства, ефективність використання основного капіталу та забезпечують відповідний рівень фінансового стану. Активною частиною основних виробничих фондів прийнято вважати сукупність засобів, що безпосередньо впливають на предмет праці (машини, устаткування, обладнання, виробничий інструмент тощо).

До узагальнюючих показників ефективності використання основних фондів відносяться три основні показники:

– рентабельність основних фондів ($P_{оф}$), як відношення чистого фінансового результату ($Ч_{фр}$) до середньої вартості основних фондів ($C_{воф}$) яке характеризує розмір прибутку отриманого на одиницю середньої вартості основних фондів;

– фондівіддача ($\Phi_{оф}$), як відношення обсягу випуску (O_v) до середньої вартості основних фондів ($C_{воф}$) яке характеризує вартість товарної продукції, випущеної в аналізованому періоді що припадає на одиницю середньої вартості основних фондів;

– фондомісткість ($\Phi_{моф}$), як відношення середньої вартості основних фондів ($C_{воф}$) до обсягу випуску (O_v) яке характеризує вартість основних фондів використаних в аналізованому періоді що припадає на одиницю товарної продукції, випущеної за цей же період.

Інформаційним джерелом для визначення обсягу випуску на промисловому підприємстві є форма статистичної звітності № 1П-НПП «Звіт про виробництво та реалізацію промислової продукції». Аналізуючи діяльність інших підприємств цей показник можна отримати з відомостей обліку випущеної продукції або скористатись показником обсягу реалізації продукції (O_p) з форми № 2 «Звіт про фінансові результати». У свою чергу середню вартість основних фондів можна обчислити за середньоарифметичною вартістю основних фондів на початок і кінець аналізованого періоду, скориставшись формою № 1 «Баланс».

В залежності від виду діяльності, виробничої програми чи організаційного рівня розвитку підприємства активна частина основних виробничих фондів може мати різну питому вагу в їх загальному складі. В результаті чого, прослідковується взаємозв'язок між ефективність використання основних фондів та їх активної частини. Формалізовано такий взаємозв'язок можна подати в наступному вигляді:

$$\Phi_{оф} = \Pi_{аоф} \times \Phi_{аоф},$$

де $\Pi_{аоф}$ – питома вага активної частини основних виробничих фондів;

$\Phi_{аоф}$ – фондovіддача активної частини основних виробничих фондів.

Приклад систематизації даних для проведення аналізу ефективності використання основних фондів наведено в таблиці 9.4.

Таблиця 9.4

Аналіз ефективності використання основних фондів підприємства

(тис. грн.)

Показники	Базовий період	Звітний період	Відхилення
Обсяг реалізації продукції (O_p)	68345	72109	+3764
Середня вартості основних фондів ($C_{воф}$)	126037	131100	+5063
Середня вартості активної частини основних фондів ($C_{ваоф}$)	93487	95781	+2294
Питома вага активної частини основних виробничих фондів ($\Pi_{аоф}$)	0,7417	0,7306	-0,0111
Фондовіддача активної частини основних виробничих фондів (грн.) ($\Phi_{аоф}$)	0,7311	0,7529	+0,0218
Фондовіддача основних виробничих фондів (грн.) ($\Phi_{оф}$)	0,5422	0,5500	+0,0078

Як свідчать дані таблиці 9.4 через зміну питомої ваги активної частини основних фондів фондovіддача усіх виробничих фондів знизилась на 0,81 коп., Проте, за рахунок підвищення ефективності використання їх активної частини фондovіддача зросла на 1,59 коп. Сумарно вплив обох факторів забезпечив приріст фондovіддачі на рівні 0,78 коп. на кожній гривні середньої вартості основних виробничих фондів:

$$-0,0111 \times 0,7311 = -0,0081;$$

$$+0,0218 \times 0,7306 = 0,0159;$$

$$-0,0081 + 0,0159 = +0,0078.$$

Таким чином, резервом підвищення ефективності використання основних виробничих фондів є збільшення питомої ваги їх активної частини на 1,11 % при збереженні ефективності їх використання на рівні аналізованого періоду. Аналогічно можна провести аналіз показників рентабельності та фондомісткості.

Аналіз характеру динаміки зміни основних фондів проводять за такими коефіцієнтами:

1. Коефіцієнт введення основних фондів:

$$K_B = \frac{B_{\text{воф}}}{B_{\text{кін}}},$$

де $B_{\text{воф}}$ – вартість введених в експлуатацію за звітній період основних фондів;

$B_{\text{кін}}$ – вартість основних фондів на кінець звітнього періоду

2. Коефіцієнт оновлення основних фондів:

$$K_{\text{он}} = \frac{B_{\text{ноф}}}{B_{\text{кін}}},$$

де $B_{\text{ноф}}$ – вартість нових основних фондів введених в експлуатацію за звітній період;

3. Коефіцієнт вибуття основних фондів:

$$K_{\text{виб}} = \frac{B_{\text{вибоф}}}{B_{\text{поч}}},$$

де $B_{\text{вибоф}}$ – вартість виведених з експлуатації за звітній період основних фондів;

$B_{\text{поч}}$ – вартість основних фондів на початок звітнього періоду

4. Коефіцієнт ліквідації основних фондів:

$$K_{\text{виб}} = \frac{B_{\text{лоф}}}{B_{\text{поч}}},$$

де $B_{\text{лоф}}$ – вартість ліквідованих за звітній період основних фондів;

$B_{\text{поч}}$ – вартість основних фондів на початок звітнього періоду

5. Коефіцієнт приросту основних фондів:

$$K_{\text{прир}} = \frac{B_{\text{воф}} - B_{\text{вибоф}}}{B_{\text{поч}}},$$

6. Коефіцієнт компенсації основних фондів:

$$K_{\text{комп}} = \frac{B_{\text{воф}}}{B_{\text{вибоф}}},$$

7. Коефіцієнт інтенсивності заміни непридатних основних фондів:

$$K_{із} = \frac{B_{ноф}}{B_{лоф}}$$

Аналізуючи згадані показники суб'єкти фінансового аналізу можуть зробити висновки про те, яку частку наявних на початок аналізованого періоду засобів виведено з експлуатації за рік, яку частку засобів що залишились на кінець року уведено за звітній період, яку частка руху основних фондів складають нові об'єкти, яку частку вибуття складають об'єкти повністю зношені та наскільки основні фонди що вводяться покривають виведені засоби.

Ще одним важливим показником є коефіцієнт зношення, який досить активно використовується для аналізу технічного стану основних засобів і розраховується як відношення суми накопиченого зносу з урахуванням звітнього періоду до первісної вартості основних засобів на кінець аналізованого року і показує на скільки відсотків амортизовані основні фонди. Проте, фактичний технічний стан окремих об'єктів може суттєво відрізнитись від розрахованого таким способом показника. Різні підприємства можуть обирати різні методи амортизації, встановлювати різні строки корисної експлуатації та різний розмір ліквідаційної вартості, через це, подібні об'єкти на різних підприємствах можуть мати значну різницю в сумі накопиченого зносу. Тому, даний показник слід інтерпретувати з урахуванням інформації отриманої в результаті підсумкової інвентаризації, де має бути розкрита інформація про фактичний технічний стан об'єктів основних засобів, їх умови експлуатації та рівень збереженості.

9.3. Аналіз оборотного капіталу підприємства

Першим етапом аналізу оборотного капіталу підприємства є встановлення його складу, структури та динаміки через дослідження темпів приросту окремих складових оборотного капіталу та рівня структурних зрушень. Аналіз проводиться за даними другого розділу активу балансу шляхом агрегування його показників (табл. 9.5).

Таблиця 9.5

Аналіз динаміки зміни вартості, складу та структури оборотного капіталу

(тис. грн.)

Показники	На початок року		Звітний період		Відхилення (+/-)	
	тис. грн.	у %	тис. грн.	у %	тис. грн.	у %
Поточні активи:	76 718	100,00	101 250	100	+24 532	0,00
- запаси	41 436	54,01	11 156	11,02	-30 282	-42,99
- дебіторська заборгованість	34 126	44,48	87 984	86,89	+53 858	+42,41
- грошові кошти	678	0,88	979	0,97	+301	+0,09
- інші оборотні активи	480	0,63	1 131	1,12	+651	+0,49

Як показує числовий приклад наведений в таблиці 9.5, загальна величина поточних активів підприємства зросла на 24 532 тис. грн. При цьому, найбільший вплив на зростання оборотного капіталу мав приріст усіх видів дебіторської заборгованості на +53 858 тис. грн. на фоні зниження залишків запасів на 30 282 тис. грн. Аналізуючи зміни в структурі розміщення оборотних коштів необхідно звернути увагу на збільшення частки дебіторської заборгованості на 42,41 % (з 44,48 до 86,89 %) та назначений приріст питомої ваги залишків грошових коштів, що може свідчити про зміну маркетингової політики підприємства в аналізованому періоді (надання відстрочи по платежах покупцям і замовникам, і як наслідок, збільшення обсягів реалізації товарних запасів).

Важливим показником в аналізі поточних активів є показник інтенсивності їх використання. Прискорення оборотності обігових коштів зменшує потребу в них та дозволяє підприємству вивільняти частину обігових коштів або для капіталізації та розширення корпоративних прав (абсолютне вивільнення), або для додаткового випуску продукції (відносне вивільнення). Оборотом вважається повний операційний цикл, або період часу, за який вхідний ресурс пройшовши всі стадії виробництва та обігу набуває первісної натурально-речової форми (грошові кошти з поточного рахунку використовуються на придбання запасів; запаси списуються на виробництво; з виробництва отримуємо готову продукцію; готову продукцію відвантажуюмо покупцям, які погашають дебіторську заборгованість грошовими коштами на поточний рахунок підприємства).

В результаті прискорення обороту вивільняються окремі елементи обігових коштів, знижується потреба у запасах а отже, вивільняються і грошові ресурси, раніше вкладені в ці запаси. Вивільнені платіжні засоби накопичуються на поточних

рахунках підприємства, внаслідок чого покращується їх платоспроможність та зміцнюється фінансовий стан.

Швидкість обороту засобів – це синтетичний показник, який свідчить про якісний рівень організаційно-технічного забезпечення виробничо-господарської діяльності підприємства. Збільшення числа оборотів може досягатись за рахунок покращення логістики запасів, скорочення часу виробництва чи зменшення обсягів реалізації продукції на умовах післяплати. Час виробництва залежить від технології, продуктивності праці і продуктивності основних виробничих засобів. Щоб його скоротити потрібно удосконалювати технологію, провести якісну механізацію праці, автоматизацію управління та переглянути маркетингову стратегію.

Загальна оборотність усіх обігових коштів складається з часткової оборотності окремих елементів поточних активів. Швидкість як загальної оборотності, так і часткової оборотності окремих елементів характеризується наступними показниками:

1. Коефіцієнт оборотності оборотних активів:

$$K_{об} = \frac{V_p}{C_{рвоа}},$$

де V_p – виручка від реалізації товарів, робіт чи послуг;

$C_{рвоа}$ – середньорічна вартість оборотних активів.

2. Коефіцієнт тривалості обороту оборотних активів:

$$K_{т об} = \frac{T}{K_{об}} \text{ або } K_{т об} = \frac{C_{рвоа} \times T}{V_p},$$

де T – виручка від реалізації товарів, робіт чи послуг.

3. Коефіцієнт закріплення оборотних активів:

$$K_{об} = \frac{C_{рвоа}}{V_p}$$

Аналогічно робиться розрахунок оборотності окремих елементів або груп обігових коштів. Замість величини всіх поточних активів у формули підставляється величина їх окремого елементу. Часткова оборотність окремих елементів або груп обігових коштів називається складовою, якщо вона розраховується по виручці від реалізації. Сукупність складових приватних показників по усіх видах (групах) оборотних активів дасть в результаті загальний показник оборотності усіх оборотних коштів. Проте, загальна тривалості обороту обігових коштів як сума

тривалості обороту по окремих елементах (видах) поточних активів правильна лише в найзагальнішому вигляді. Реальний оборот окремих елементів характеризує не загальна величина виручки від реалізації, а оборот цього елемента (наприклад, для виробничих запасів – їх витрата на виробництво, для незавершеного виробництва – випуск готових виробів, для залишків готових виробів на складах – відвантаження продукції, для товарів відвантажених і дебіторської заборгованості – надходження грошей на розрахунковий рахунок). А тому інтерпретацію показників інтенсивності використання окремих елементів оборотних активів необхідно робити з огляду на обороти по «кредиту» відповідного бухгалтерського рахунка.

Для визначення суми економії оборотних коштів внаслідок прискорення їх оборотності встановлюють планову потребу в оборотних засобах за звітний період, виходячи з фактичної виручки від усієї реалізації за цей час і швидкості обороту за попередній період. Різниця між цією умовною сумою оборотних активів і сумою поточного капіталу, що фактично бере участь в обороті, складе економію оборотних коштів. Якщо оборотність уповільнена, то у результаті отримають суму коштів, додатково залучених в оборот.

Для розрахунку економії (ΔE) або перевитрати (ΔP) оборотних активів в порівнянні з планом використовується нормативна модель аналізу:

$$\Delta E(\Delta P) = C_{рвоа}^{факт} - \frac{V_p^{факт} \times C_{рвоа}^{план}}{V_p^{план}},$$

де $C_{рвоа}^{факт}$ та $C_{рвоа}^{план}$ – фактична та планова величина середнього залишку оборотних активів за аналізований період;

$V_p^{факт}$ та $V_p^{план}$ – фактичний та плановий обсяг реалізації за аналізований період.

Економія або перевитрата оборотних коштів можуть бути визначені як похідні суми односторонньої реалізації і різниці в днях оборотності звітного і базисного (планового) періодів:

$$\Delta E(\Delta P) = \frac{V_p^{факт}}{T} \left(\frac{C_{рвоа}^{факт} \times T}{V_p^{факт}} - \frac{C_{рвоа}^{план} \times T}{V_p^{план}} \right),$$

де T – тривалість аналізованого періоду;

Джерелом інформації для аналізу інтенсивності та ефективності використання оборотних активів є форми фінансової звітності № 1 «Баланс» та № 2 «Звіт про фінансові результати». Для визначення середнього залишку поточних активів використовують дані бухгалтерських рахунків на кінець кожного місяця та за формулою:

$$C_{\text{рвоа факт}} = \frac{\frac{1}{2}z_1 + z_2 + z_3 + \dots + z_n + \frac{1}{2}z_n}{n-1},$$

де z_n – величина залишку оборотних активів на кінець n-го місяця в аналізованому періоді.

Приклад аналізу інтенсивності використання оборотного капіталу підприємства наведено в таблиці 9.6.

Таблиця 9.6

Аналіз ефективності використання основних фондів підприємства

(тис. грн.)

Показники	Базовий період	Звітний період	Відхилення
Виручка від реалізації продукції (B_p)	68345	72109	+3764
Середня вартості оборотного капіталу ($C_{\text{рвоа}}$)	126037	131100	+5063
Тривалість днів в аналізованому періоді (Т)			
Коефіцієнт оборотності ($K_{\text{об}}$)			
Коефіцієнт тривалості обороту ($K_{\text{т об}}$)			
Економія (перевитрата) оборотного капіталу ($\Delta E(\Delta П)$)			

Ефективність використання поточних активів полягає не лише в прискоренні їх оборотності, але і в зниженні собівартості продукції за рахунок економії матеріальних елементів оборотних фондів і витрат обігу. Оскільки узагальнюючими показниками ефективності роботи промислових підприємств є величина прибутку і рівень загальної рентабельності, слід визначити вплив використання оборотних активів на ці показники.

Основними чинниками, що впливають на величину і швидкість обороту оборотного капіталу підприємства, є:

масштаб діяльності підприємства (малий бізнес, середній, великий);

– характер господарської діяльності та галузева приналежність підприємства (торгівля, промисловість, будівництво, та інше);

– тривалість виробничого циклу (кількість і тривалість технологічних операцій по виробництву продукції, наданню послуг, робіт);

- кількість і різноманітність видів ресурсів споживання;
- географія покупців та замовників і географія постачальників та підрядників;
- система розрахунків за товари, роботи, послуги;
- платоспроможність клієнтів;
- якість банківського обслуговування;
- темпи зростання виробництва і реалізації продукції;
- питома вага доданої вартості в ціні продукту;
- облікова політика підприємства;
- кваліфікація управлінського персоналу;
- інфляція.

Аналіз впливу чинників завершує оцінку інтенсивності використання капіталу підприємства.

9.4. Аналіз джерел формування капіталу підприємства

В основі діяльності будь-якого суб'єкта господарювання знаходиться капітал, як головна якісна та кількісна характеристика права власності на майно (активи). Наявність у підприємства капіталу вказує на можливість контролювати ресурси у розмірі тотожному величині капіталу (пасиви). Отже, капітал господарюючого суб'єкта – це вартісна величина права володіння ресурсами у результаті певних подій у минулому та контролю їх використання задля збільшення таких прав. Капітал одночасно вказує на джерело утворення майнових ресурсів та засвідчує їх власника. При створенні підприємства, його загальний капітал характеризується балансовою рівністю між ресурсами та джерелом цих ресурсів – капіталом розміщеним засновниками. У процесі наступної діяльності підприємство вступає у господарсько-правові взаємини з іншими контрагентами, унаслідок чого виникають зобов'язання за отримані у розпорядження активи.

Тому, для належної оцінки капіталу необхідно зважати на його структуру у розрізі джерел формування. Господарські ресурси підприємства формуються як за рахунок власних так і за рахунок позикових джерел коштів – позикового капіталу.

Причому, в залежності від потреб підприємства у фінансових ресурсах та вартості їх залучення частка позикового капіталу в структурі пасивів може складати 50% і більше. Крім того наявність у підприємства зобов'язань об'єктивно зумовлено існуванням у міжнародній практиці організації бухгалтерського обліку принципів нарахування та періодичності, які означають, що організація обліку доходів і витрати відображається виходячи з періоду, в якому вони були нараховані, тобто зроблені чи здійснені, незалежно від того, коли фактично було отримано чи сплачено гроші. Зобов'язання – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди.

Інформаційним джерелом для формування аналітичних таблиць з аналізу джерел формування капіталу є з баланс підприємства. Основним завданням аналізу джерел коштів є визначення наявності, динаміки та структури пасивів підприємства.

Наступним важливим завданням аналізу джерел формування капіталу є визначення впливу структури джерел коштів на такі ключові показники, як:

- рівень фінансової стійкості;
- рівень фінансової автономії;
- рівень фінансового ризику;
- рівень прибутковості власного капіталу;
- оборотність власного капіталу
- маневреність власного капіталу
- напрями розміщення та ефективність використання усіх джерел коштів;
- чисту реалізаційну вартість капіталу та інші.

Згадані показники прямо впливають на фінансовий стан та результативність господарської діяльності за звітній період. Тому, провівши аналіз динаміки і структури пасивів балансу, потрібно провести аналіз частки інтенсивних і екстенсивних чинників у збільшенні виручки від реалізації продукції, тобто кількісне визначення того, наскільки це збільшення зумовлене збільшенням розміру майна, а наскільки його кращим використанням (табл. 9.7). Для цього до розрахунків необхідно використати інформацію отриману зі звіту про фінансові

результати підприємства, де вказано динаміку зміни виручки від реалізації товарів, робіт і послуг за однакові проміжки часу.

Таблиця 9.7.

Частки інтенсивних та екстенсивних чинників у збільшенні виручки від реалізації продукції у 2013 році*

№ п/п	Показник	Період			
		попередній		звітний	
		Ум. зн.	Факт.	Ум. зн.	Факт.
1	Середньорічна валюта балансу, тис. грн.	B_1	172716,3	B_2	186618,5
2	Виручка від реалізації, тис. грн.	P_1	80860,0	P_2	83366,0
3	Ресурсовіддача (р.2/р.1)	p/v_1	0,46817	p/v_2	0,44672

*Розраховано за даними офіційної фінансової звітності ТЗОВ «ПЕРСПЕКТИВА»

Подамо алгоритм розрахунку впливу факторів (спосіб абсолютних різниць):

екстенсивного – $(B_2 - B_1) \times p_{v1}$

інтенсивного – $(p_{v2} - p_{v1}) \times B_2$.

Розраховують результат зміни виручки від реалізації, внесок екстенсивного чинника і внесок інтенсивного, визначаючи, наскільки підприємство збільшувало обсяги реалізації переважно завдяки збільшенню активів (майна).

За фактичними даними підприємства:

$$\Delta\Phi_{екст} = (186618,5 - 172716,3) \times 0,46817 = 6508,59 \text{ тис.грн.};$$

$$\Delta\Phi_{інт} = (0,44672 - 0,46817) \times 186618,5 = -4002,59 \text{ тис.грн.};$$

$$\Sigma\Delta\Phi_{екст} = 6508,59 + (-4002,97) = 2506 \text{ тис.грн.};$$

$$\Delta\Phi = 83366 - 80860 = 2506 \text{ тис.грн.},$$

де $\Delta\Phi_{екст}$ – вплив інтенсивного фактора;

$\Delta\Phi_{інт}$ – вплив екстенсивного фактора;

$\Delta\Phi$ – абсолютне відхилення виручки від реалізації.

Таким чином, з отриманих даних видно, що приріст обсягу реалізації на 2506 тис.грн. відбувся в основному за рахунок збільшення валюти балансу, яке забезпечило приріст у 6508,59 тис.грн. У той же час, зниження ресурсовіддачі зумовило негативний вплив на приріст виручки реалізації на рівні -4002,59 тис.грн. за такого приросту ресурсовіддачі резервом підвищення виручки від реалізації у наступному звітному періоді може стати зниження необґрунтовано завищених

залишків оборотних активів накопичених у попередніх звітних періодах.

Практичні завдання до теми 9

Задача 9.1.

На початок року на підприємстві машинобудування вартість основних фондів становила 780 тис. грн. З 1 червня введено в експлуатацію основних виробничих активів на суму 171 тис. грн. З 1 травня поточного року здійснено ліквідацію активів у результаті їх повного фізичного зносу на суму 115 тис. грн. Визначити середньорічну вартість, коефіцієнт введення та коефіцієнт приросту основних фондів цього підприємства, дати коротку характеристику цих показників.

Задача 9.2.

Заповнити таблицю та виявити вплив факторів зміни обсягів виробництва та вартості основних коштів на показник фондівіддачі.

Показники	2007 р	2008р.	Відхилення	
			Абсолютне грн.	Відносне %
Обсяг виробництва продукції, тис. грн.	1469	1746		
Середньорічна вартість основних коштів, тис. грн.	652	683		
Фондовіддача, грн.				

Задача 9.3.

Заповнити таблицю та провести аналіз складу, динаміки та структури основних фондів.

Категорії основних фондів	2007 р.		2008 р.		Зміна значень			
	сума тис. грн.	питома вага %	сума тис. грн.	питома вага %	Абсолютна тис. грн.	Темп приросту %	У структурі %	% до підсумку
1. Активні ОФ:	2888,8		1900,5					
1.1. машини і устаткування	2833,4		1848,5					
1.2. інструменти і пристрої	55,4		52					
2. Пасивні ОФ:	3216,1		2950,5					
2.2. будинки і споруди	3202,2		2934					
2.3. транспортні засоби	13,9		16,5					
Усього ОФ								

Тести контролю знань до теми 9

9.1. Система зовнішньої підтримки фінансової діяльності підприємства

включає:

- а) державне правове регулювання фінансової діяльності підприємств
- б) кредитування підприємства
- в) ринковий механізм регулювання фінансової діяльності підприємства
- г) діяльність асоціацій

9.2. У складі активу балансу відображаються показники розділу:

- а) забезпечення майбутніх витрат і платежів
- б) доходи майбутніх періодів
- в) витрати майбутніх періодів
- г) власний капітал

9.3. Розділ «Власний капітал» відображено у:

- а) активі
- б) пасиві
- в) активі і пасиві
- г) не відображено

9.4. Горизонтальний фінансовий аналіз базується на:

- а) вивчення динаміки певних фінансових показників
- б) розрахунку співвідношення певних абсолютних показників фінансової діяльності підприємства
- в) структурному аналізу певних показників фінансової звітності
- г) факторному аналізу

9.5. Структурний аналіз капіталу виконується у процесі:

- а) проведення горизонтального фінансового аналізу
- б) проведення порівняльного фінансового аналізу
- в) проведення факторного фінансового аналізу
- г) проведення вертикального фінансового аналізу

9.6. Співвідношення всіх форм власних та позикових фінансових ресурсів, що використовуються підприємством у процесі його господарської діяльності для фінансування активів – це:

- а) капітал
- б) структура активів
- в) активи
- г) структура капіталу

9.7. Оптимізація структури капіталу направлена на:

- а) отримання прибутку
- б) оптимізацію ринкової вартості
- в) збільшення доходів власників підприємства
- г) збільшення доходів акціонерів

9.8. Оптимальна структура капіталу – це структура, яка забезпечує найбільш ефективну пропорційність між коефіцієнтом фінансової стійкості підприємства та:

- а) коефіцієнтом рентабельності власних коштів
- б) фінансовим левериджем
- в) коефіцієнтом фінансової рентабельності
- г) коефіцієнтом платоспроможності

9.9. В активі балансу відображається:

- а) виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) заборгованість підприємства перед іншими фізичними та юридичними особами;
- в) склад працівників підприємства;
- г) склад і структура майна підприємства;

9.10. В пасиві балансу відображається:

- а) заборгованість інших фізичних і юридичних осіб перед підприємством;
- б) вартість залучених основних фондів;
- в) склад і структура джерел формування майна підприємства;
- г) склад і структура майна підприємства.

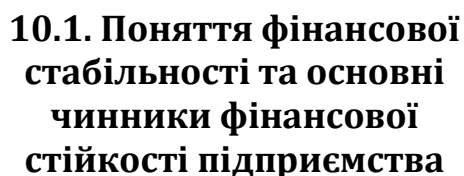
ТЕМА 10 АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ТА СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

10.1. Поняття фінансової стабільності та основні чинники фінансової стійкості підприємства

10.2. Аналіз абсолютних показників фінансової стійкості

10.3. Аналіз відносних показників фінансової стійкості

10.4. Аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства

10.1. Поняття фінансової стабільності та основні чинники фінансової стійкості підприємства

Кожен суб'єкт господарювання має прагнути максимізації приросту вкладеного капіталу, який за своєю структурою є неоднорідним як за рівнем прибутковості так і за рівнем впливу на фінансову незалежність підприємства.

Звичайно, наявність в активах підприємства високої питомої ваги позикового капіталу знижує рівень самостійності у прийнятті рішень, щодо його використання та призводить до певних обмежень в оперативному маневруванні усіма наявними ресурсами. Проте, використання позикового капіталу в умовах перевищення рентабельності використання активів над відсотковою ставкою за користування позиками збільшує прибутковість кожної гривні власних коштів. Фактично стійкість фінансового стану можна охарактеризувати, як певну точку рівноваги між прийнятним рівнем фінансової залежності та бажаним рівнем приросту власного капіталу в окремий звітний період.

Зміна величини приросту власного капіталу підприємства впливає на його фінансову стійкість. Іншими словами змінюється стабільність діяльності підприємства, пов'язана із загальною фінансовою структурою підприємства. Фінансова стійкість характеризує ступінь фінансової незалежності підприємства щодо володіння своїм майном і його використання. Як ступінь незалежності, фінансову стійкість, можна оцінювати за різними критеріями та на основі абсолютних і відносних показників:

- за рівнем покриття матеріальних обігових коштів (запасів) стабільними джерелами фінансування (абсолютні показники фінансової стійкості);
- платоспроможністю підприємства (його потенційною спроможністю покрити термінові зобов'язання мобільними активами);
- часткою власних або стабільних джерел у сукупних джерелах фінансування (абсолютні показники фінансової стійкості).

Отже, фінансова стійкість – це рівноважний стан фінансової структури підприємства, який забезпечує достатній рівень фінансової незалежності у довгостроковій перспективі при постійному збільшенні темпу приросту власного капіталу. При цьому, кожне підприємство самостійно підходить до питання межі врівноваженого стану фінансової структури джерел формування ресурсів враховуючи, організаційно-галузеву специфіку діяльності підприємства, стадією життєвого циклу та вплив макроекономічних чинників. Відповідно будь-які граничні параметри рівня фінансової стійкості є лише загальним орієнтиром для менеджменту підприємства.

Менеджмент підприємства має визначити три ключові параметри за якими проводиться оцінка фінансової стійкості:

- збереження платоспроможність в часі;
- збереження фінансової рівноваги між власним і позиковим капіталом;
- забезпечення прийняттого приросту власного капіталу при збереженні платоспроможності та фінансової рівноваги.

Відповідно, для здійснення моніторингу параметрі фінансової стійкості використовують ряд абсолютних та відносних показників фінансової стійкості.

10.2. Аналіз абсолютних показників фінансової стійкості

З метою визначення абсолютних показників фінансової стійкості доцільно розглянути багаторівневу схему покриття запасів і витрат. Для характеристики ступеня забезпеченості запасів і витрат необхідно визначити наявність джерел їх формування.

1. Наявність власних обігових коштів підприємства (*ВОК*):

$$BOK = BK - HA,$$

де BK – власний капітал; HA – необоротні активи.

2. Показник наявності власних і довгострокових позикових коштів ($ВДПК$):

$$ВДПК = BOK + ДЗ - HA,$$

де $ДЗ$ - довгострокові зобов'язання.

3. Загальний розмір основних джерел формування запасів і витрат (OK).

$$OK = BOK + ДЗ + КЗ - HA,$$

де $КЗ$ - короткострокові кредити й позикові кошти.

Кожен з наведених показників наявності джерел формування запасів і витрат має бути зменшений на суму іммобілізації оборотних коштів у складі інших дебіторів та оборотних активів.

Трьом показникам наявності джерел формування запасів і витрат відповідають три показники забезпеченості запасів джерелами їх формування.

1. Надлишок (+) або нестача (–) власних обігових коштів:

$$\pm \Delta BOK = BOK - ЗВ,$$

де $ЗВ$ – запаси і витрати;

2. Надлишок (+) або нестача (–) власних обігових коштів і довгострокових джерел формування запасів:

$$\pm \Delta ВДПК = ВДПК - ЗВ;$$

3. Надлишок (+) або нестача (–) загального розміру основних джерел формування запасів і витрат:

$$\pm \Delta OK = OK - ЗВ.$$

За допомогою показників забезпеченості запасів і витрат джерелами їх формування визначають фінансову ситуацію за ступенем стійкості. Виділяють чотири типи фінансової стійкості:

Абсолютна стійкість фінансового стану (для забезпечення запасів достатньо власних обігових коштів; платоспроможність підприємства гарантована), задається такими умовами:

$$\begin{cases} \Delta BOK \geq 0; \\ \DeltaВДПК \geq 0; \\ \Delta OK \geq 0. \end{cases}$$

Тримірний показник визначається як – (S - 1,1,1).

Нормальна стійкість – для забезпечення запасів крім власних обігових коштів залучаються довгострокові кредити та позики; платоспроможність гарантована.

$$\begin{cases} \Delta BOK < 0; \\ \DeltaВДПК \geq 0; \\ \Delta OK \geq 0. \end{cases}$$

Тримірний показник – (S - 0,1,1).

Нестійкий фінансовий стан – для забезпечення запасів крім власних обігових коштів та довгострокових кредитів і позик залучаються короткострокові кредити та позики; платоспроможність порушена, але є можливість її відновити.

$$\begin{cases} \Delta BOK < 0; \\ \DeltaВДПК < 0; \\ \Delta OK \geq 0. \end{cases}$$

Тримірний показник – (S - 0, 0, 1).

Кризовий фінансовий стан – для забезпечення запасів не вистачає «нормальних» джерел їх формування; підприємству загрожує банкрутство.

$$\begin{cases} \Delta BOK < 0; \\ \DeltaВДПК < 0; \\ \Delta OK < 0. \end{cases}$$

Тримірний показник – (S - 0,0,0)

Значення тривимірного показника (1, 1, 1) свідчить про абсолютну фінансову стійкість підприємства, але цей факт у практиці буває рідко і може свідчити також про невміння керівництва підприємства притягувати і використовувати позикові кошти для зростання рентабельності власного капіталу.

З даних таблиці 10.1 видно, що підприємство гостро відчуває нестачу власних позикових джерел фінансування залучених на довгострокових умовах.

Аналіз абсолютних показників фінансової стійкості

№ п/п	Показники	На кін. базового року, тис. грн.	На кін. звітнього року, тис. грн.	Абсолютне відхилення тис. грн.
1	Власний капітал	15106	14698	-408
2	Необоротні активи	11493	10802	-691
3	Власні обігові кошти (р.1-р.2)	3613	3896	+283
4	Довгострокові зобов'язання	24260	22541	-1719
5	Наявність власних і довгострокових джерел покриття запасів (р. 3 + р. 4)	27873	26437	-1436
6	Короткострокові кредити та позики	70778	43525	-27253
7	Загальний розмір основних джерел покриття запасів (р. 5 + р. 6)	98651	69962	-28690
8	Запаси	11136	38175	+27039
9	Надлишок (+) або нестача (-) власних обігових коштів (р. 3 - р. 8)	-7523	-34279	-26756
10	Надлишок (+) або нестача (-) власних коштів і довгострокових кредитів і позик (р. 5 - р. 8)	+16732	-11738	-28470
11	Надлишок (+) або нестача (-) основних джерел покриття запасів (р. 7 - р. 8)	+87515	+31787	-55728
12	Запас стійкості фінансового стану, днів (р.11×360/ усі джерела)	$\frac{7523 \times 360}{87515} = 30,9$	$\frac{11738 \times 360}{31787} = 132,9$	102
13	Надлишок (+) або нестача (-) основних джерел покриття на 1грн. запасів (р.11/р. 8)	$\frac{87515}{11136} = 7,9$	$\frac{31787}{38175} = 0,8$	-7,1
Показники типу фінансової стійкості				
14	Тривимірний показник (S)	0,1,1	0,0,1	×
15	Тип фінансової стійкості (S)	Нормальна стійкість фінансового стану	Нестійкий фінансовий стан	×

Так загальна їх нестача зросла з +16732 тис. грн. на кінець 2013 р. до -11738 тис. грн. на кінець 2014 р., а темп приросту ($\frac{-28470}{16732} \times 100$) склав -170,15 %.

Основними негативними факторами, які впливали на зниження рівня фінансової стійкості в аналізованому періоді є зниження темпу приросту власного капіталу ($\frac{-408}{15106} \times 100$) на -2,70 % та довгострокового залученого ($\frac{-1719}{24260} \times 100$) - на -7,08 %, а

також, збільшення приросту обсягів залучення запасів і витрат ($\frac{27039}{11136} \times 100$) на 242,81 %.

Тривимірний показник ($S\ 0,0,1$) свідчить про нестійкий фінансовий стан і нестачу власних джерел фінансування. У 2013 році, досліджуване підприємство мало нестачу власних джерел коштів впродовж 30,9 дні в обсязі 7,9 грн. на кожную гривню використовуваних пасів. Покривали таку нестачу оборотних коштів за рахунок кредиторської заборгованості. Стійкість фінансового стану різко погіршилась до кінця 2014 року – нестачу власних джерел коштів та довгострокових зобов'язань складала 0,8 гривні, на кожную гривню використовуваних пасів проте впродовж 132,9 дні.

Оскільки, забезпеченість запасів джерелами формування є сутністю фінансової стійкості, її зовнішнім проявом, а платоспроможність (ліквідність) є її наслідком, такі результати аналізу потребують більш детальної оцінки рівня стійкості з використанням відносних показників фінансової стійкості.

10.3. Аналіз відносних показників фінансової стійкості

Аналіз відносних показників фінансової стабільності підприємства зводиться до аналізу показників капіталізації, що характеризують фінансовий стан підприємства з позиції структури джерел засобів, і показників покриття, які характеризують фінансову стабільність з позиції витрат на обслуговування зовнішніх джерел залучених засобів. Такий аналіз здійснюється за балансом підприємства шляхом порівняння показників з рекомендованими і порівняння їх відхилень у динаміці.

Одним з основних показників фінансової стійкості є коефіцієнт автономії (K_a) який визначається як відношення власного капіталу підприємства (ВК) до підсумку валюти балансу (ЗК). Фінансова автономія є однією з найважливіших характеристик фінансової стійкості підприємства, рівень забезпеченості його активів власними джерелами коштів та вказує на рівень фінансової незалежності.

$$K_a = \frac{BK}{ЗК}$$

Граничне значення коефіцієнта автономії оцінюється на рівні не менше 0,5.

Оберненим до коефіцієнта автономії є показник концентрації позикового капіталу або фінансової залежності (K_3) який не має перевищувати 0,5.

Іншим ключовим показником є – коефіцієнт фінансової стійкості. Він розраховується шляхом ділення суми власного і довгострокового позикового капіталу на величину усіх джерел коштів:

$$K_a = \frac{BK+DK}{ЗК},$$

де ДК – довгострокові зобов'язання підприємства. Граничне значення коефіцієнта фінансової стійкості оцінюється на рівні не менше 0,6.

Одним з найважливіших показників фінансової стійкості є коефіцієнт фінансового ризику ($K_{фр}$). Його ще називають плече фінансового важеля та використовують для визначення рівня приросту прибутковості власного капіталу через залучення додаткових обсягів позикових джерел коштів (фінансовий леверидж). Даний показник розраховується як відношення позикового капіталу до власного і інтерпретується як обсяг запозичень у розрахунку на одну гривню власних коштів. Коефіцієнт фінансового ризику визначає рівень ризикованості структури джерел коштів. Із наближенням його значення до одиниці зростає ризик втрати фінансової стійкості, а перевищення одиниці свідчить про кризовий стан фінансової стійкості та реальну загрозу втрати фінансової незалежності. Такий взаємозв'язок формалізовано можна описати наступним чином:

$$K_{фр} = \frac{1}{K_a} - 1$$

Розрахунок згаданих показників за даними балансу підприємства не складає будь-яких труднощів, тому в таблиці 10.2 ми наводимо лише синтетичне значення для прикладу аналітичної інтерпретації їх суті.

Таблиця 10.2

Аналіз відносних показників ринкової стійкості

<i>№ з/п</i>	<i>Показники</i>	<i>На кін. базового року, тис. грн.</i>	<i>На кін. звітнього року, тис. грн.</i>	<i>Відхилення (+/-)</i>
1	Коефіцієнт фінансової автономії	0,13	0,17	+0,04
2	Коефіцієнт фінансової стійкості	0,35	0,43	+0,08
3	Коефіцієнт фінансової залежності	0,87	0,83	-0,04
4	Коефіцієнт фінансового ризику	6,46	4,84	-1,62

Як свідчать дані проведених розрахунків (табл. 10.2), частка власного капіталу має схильність до зростання. За звітний період вона зросла на 4 %, хоча і залишається надзвичайно низькою у порівнянні з оптимальним її значенням $\geq 0,5$. Причиною збільшення частки власних джерел фінансування є зниження темпів приросту позикового капіталу у порівнянні із зниженням темпу власних коштів ($\frac{-408}{15106} \times 100$) на $-2,70$ %. На тлі негативного рівня показника фінансової стійкості, знизився рівень фінансового ризику. Так на кінець звітного року на кожну гривню власного капіталу аналізоване підприємство зменшило величину позикових коштів на 1,62 грн. Показник фінансового ризику на рівні 4,84 фактично свідчить, що лише кожна п'ята гривня у вартості активів не обмежена строком використання та не приносить додаткові витрати у вигляді сплати за користування позиками. Усе це впливає на зниження ринкової стійкості та підвищення ризику втрати платоспроможності та стабільності.

10.4. Аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства

Існує кілька визначень поняття ліквідності підприємства, які в принципі схожі за своєю суттю. Наведемо найуживаніші з них:

Ліквідність підприємства – це здатність розраховуватись за своїми поточними зобов'язаннями шляхом перетворення активів на гроші;

Ліквідність підприємства – це здатність перетворювати активи на гроші для покриття всіх необхідних платежів у міру настання їх строку та швидкість здійснення цього;

Ліквідність підприємства – це наявність у нього оборотних коштів, теоретично достатніх для погашення короткострокових зобов'язань, навіть з порушенням строків погашення, які передбачені господарськими угодами;

Ліквідність підприємства – це спроможність у найкоротші терміни перетворити частину активів на грошові кошти в обсягах достатніх для покриття прострочених зобов'язань та зобов'язань строк платежу за якими настає негайно.

Виходячи з вищенаведеного можна зробити висновок, що основною ознакою ліквідності підприємства є формальне перевищення у вартісній оцінці оборотних активів над короткостроковими пасивами.

Проте, якщо говорити про ліквідність як явище господарського процесу то можна визначити дві ознаки ліквідності:

- наявність активу який теоретично можна перетворити на платіжні засоби;
- час за який можна перетворити наявний актив у платіжні засоби.

Накопичення активів, які можна в найкоротший проміжок часу перетворювати у платіжні засоби свідчить про схильність підприємства до ліквідності балансу.

Ліквідність балансу визначається ступенем покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких у кошти відповідає терміну погашення зобов'язань.

Фактично визначення ліквідності балансу здійснюється шляхом порівняння статей активу зі статтями пасиву. Для цього статті активу за ступенем ліквідності групуються у три групи:

- ліквідні кошти, які перебувають у негайній готовності до реалізації (грошові кошти, високоліквідні цінні папери) (A1);
- ліквідні кошти, які перебувають у розпорядженні підприємства (зобов'язання покупців, запаси товарно-матеріальних цінностей) (A2);
- неліквідні кошти (сумнівна дебіторська заборгованість, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів) (A3).

У свою чергу, у складі короткострокових пасивів виділяють три групи зобов'язань різного ступеня строковості:

- прострочені зобов'язання та зобов'язання, строк платежу за якими настає негайно (П1);
- зобов'язання, строк платежу за якими настає найближчим часом (протягом місяця) (П2);
- зобов'язання, строк платежу за якими віддалені на більш тривалий час (П3).

При порівнянні підсумків кожної групи активів і пасивів має виконуватись умова:

$$A1 \geq П1 \rightarrow A2 \geq П2 \rightarrow A3 \geq П3,$$

Такий баланс є абсолютно ліквідним. Недотримання будь-якої з трьох нерівностей означає, що ліквідність балансу більшою або меншою мірою відрізняється від абсолютної.

До основних коефіцієнтів ліквідності відносяться:

1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($K_{ал}$). Визначається відношенням найбільш ліквідних активів (ГК) до короткострокових пасивів (КП). До складу найбільш ліквідних активів слід відносити грошові кошти на рахунках в банку, готівка та еквіваленти грошових коштів у вигляді високоліквідних цінних паперів. Граничне значення 0,2; 0,35, а це означає, що на 20 – 35% підприємство в поточний момент може покрити короткострокові борги.

$$K_{ал} = \frac{ГК}{КП}$$

Цей коефіцієнт є найбільш жорстким. Він показує яку частину короткострокової заборгованості може погасити підприємство в поточний момент або найближчим часом. Виходячи з вищенаведеного цей показник можна вважати головною ознакою платоспроможності.

2. Коефіцієнт швидкої ліквідності ($K_{шл}$). Обчислюється відношенням суми грошових коштів (ГК), короткострокових фінансових вкладень (ФІ) і дебіторської заборгованості (ДЗ) до короткострокових пасивів. Граничне значення 1 – 2.

$$K_{шл} = \frac{ГК+ФІ+ДЗ}{КП}$$

Даний коефіцієнт показує яку частину поточних зобов'язань можна погасити акумулювавши наявні грошові кошти та високоліквідні активи, шляхом реалізації цінних паперів та стягнення заборгованості з покупців і замовників.

3. Коефіцієнт критичної ліквідності ($K_{кл}$). Розраховується відношенням поточних активів (ПА) за мінусом виробничих запасів (ВЗ) і затрат до короткострокових пасивів. Граничне значення 0,9 – 0,8.

$$K_{кл} = \frac{ПА-ВЗ}{КП}$$

Логіка даного показника полягає в тому, що виробничі запаси можна реалізувати за справедливою (ринковою вартістю). Така вартість, в більшості випадків, не відповідає балансовій вартості виробничих запасів бо не враховує

транспортно-заготівельні та інші витрати що включаються до первісної (балансової) вартості запасів підприємством. Тому такі активи можуть мати нижчий рівень ліквідності через неможливість вилучити повну облікову вартість від їх продажу.

4. Коефіцієнт поточної ліквідності ($K_{пл}$), який ще називають коефіцієнтом загальної ліквідності, коефіцієнтом покриття чи коефіцієнт загальної платоспроможності розраховується відношенням поточних активів (ПА) до короткострокових пасивів. Граничне значення 1,5 – 2,5.

Платоспроможність підприємства також характеризується двома ознаками:

- наявність грошових коштів на рахунках та готівки;
- відсутність прострочених зобов'язань.

Причому, підприємство вважається платоспроможним, якщо не має прострочені зобов'язання, навіть при відсутності готівки і грошових коштів на рахунках на дату проведення оцінки платоспроможності.

Тут слід зазначити, що усі відносні показники платоспроможності та ліквідності актуальні на дату проведення розрахунку, оскільки вони мають виключно статичний характер інформації і не відображають стан платоспроможності підприємства ні за аналізований періоді ні, тим більше, наступний період. Тому необхідно провести аналіз ймовірності відновлення чи втрати платоспроможності з використанням такої формули:

$$K_{вп} = \frac{K_{пл}^{кін} + \frac{6(3)}{n}(K_{пл}^{кін} - K_{пл}^{поч})}{K_{пл}^{н}},$$

де $K_{пл}^{кін}$ – коефіцієнт загальної платоспроможності на кінець звітного періоду;

$K_{пл}^{поч}$ – коефіцієнт загальної платоспроможності на початок звітного періоду;

$K_{пл}^{норм}$ – нормативне значення коефіцієнта загальної платоспроможності;

$\frac{6(3)}{n}$ – ваговий коефіцієнт, який визначає частку звітного періоду необхідну для відновлення чи втрати платоспроможності.

Прийнято вважати, що для відновлення платоспроможності необхідно 6 місяців, для втрати достатньо - 3 місяці. Якщо, коефіцієнт поточної ліквідності не перевищує нормативне значення, а $K_{вп} \geq 1$, то підприємство протягом 6 місяців спроможне вийти на нормативний рівень коефіцієнта поточної ліквідності та

відновити свою платоспроможність. Якщо $K_{\text{вп}} < 1$, то підприємство не зможе відновити платоспроможність. І навпаки, якщо коефіцієнт поточної ліквідності перевищує нормативне значення, а $K_{\text{вп}} < 1$, то підприємство найближчим часом не зможе виконувати свої зобов'язання перед кредиторами. Якщо $K_{\text{вп}} < 1$, буде більшим за 1, то підприємство залишиться платоспроможним упродовж усього наступного року.

Практичні завдання до теми 10

Задача 10.1.

Згрупувати кошти та поточні пасиви підприємства за ступенем ліквідності, та ступенем строковості. Провести попередній порівняльний аналіз та оцінити рівень ліквідності майна підприємства.

Показники грн.:

- сумнівна дебіторська заборгованість – 7500;
- грошові кошти – 41000;
- заборгованість перед постачальниками за отримані товари, послуги, виконану роботу, – 51600;
- короткострокові позики банків – 68000;
- виробничі запаси – 88000;
- дебіторська заборгованість за товари, роботу, послуги – 27500;
- довгострокові позики банків – 105000;
- незавершене виробництво – 206600.

Задача 10.2.

Розмір власного капіталу на підприємстві на кінець звітного періоду становить – 457000 грн. Короткострокові пасиви склали 263000 грн. Оборотні активи – 303000 грн., в т. ч.:

- виробничі запаси – 103000 грн.;
- готова продукція – 62000 грн.;

- незавершене виробництво – 102000 грн.;
- грошові кошти 57000 грн.

Визначити розмір власних оборотних коштів. Привести оцінку рівня ліквідності та платоспроможності майна підприємства.

Задача 10.3.

Визначити розмір власних оборотних коштів. Привести оцінку рівня фінансової стійкості підприємства. Дати коротку характеристику отриманих результатів.

Показники	На початок року тис. грн.	На кінець року тис. грн.	Зміна
1. Власний капітал	450	438	
2. Забезпечення наступних витрат і платежів	35	22	
3. Необоротні активи	250	265	
4. Наявність власних оборотних коштів			
5. Довгострокові зобов'язання	48	16	
7. Наявність власних і довгострокових коштів для формування запасів і витрат			
5. Загальна величина запасів і витрат	248	182	
6. Надлишок (брак) власних оборотних коштів			

Тести контролю знань до теми 9

10.1 Ліквідність балансу характеризує:

- а) наявність кредиторської заборгованості;
- б) здатність підприємства погашати довгострокові кредити;
- в) спроможність підприємства забезпечувати фінансову незалежність;
- г) швидкість перетворення активів у готівку.

10.2. Назвіть швидко ліквідні активи:

- а) грошові кошти та їх еквіваленти;
- б) короткострокові фінансові вкладення;
- в) виробничі запаси;
- г) основні засоби.

10.3. Назвіть абсолютно ліквідні активи:

- а) виробничі запаси;

- б) грошові кошти та їх еквіваленти;
- в) дебіторська заборгованість;
- г) короткострокові фінансові вкладення;

10.4. До показників фінансової стійкості відносять:

- а) коефіцієнт поточної ліквідності;
- б) коефіцієнт оборотності активів;
- в) коефіцієнт автономії;
- г) коефіцієнт прибутковості активів.

10.5. Відношення позикового капіталу до власного – це:

- а) коефіцієнт маневреності власного капіталу;
- б) коефіцієнт автономії;
- в) коефіцієнт фінансової стійкості.
- г) коефіцієнт фінансового ризику;

10.6. Фінансовий стан підприємства вважають сталим за умови:

- а) перевищення частки основного капіталу у загальній вартості майна;
- б) перевищення частки оборотного капіталу у загальній вартості майна;
- в) оптимальне співвідношення основного і оборотного капіталу
- г) оптимальне співвідношення власного і позикового капіталу

10.7. Сума власних обігових коштів визначається як

- а) сума чистого доходу іо середньорічної залишкової вартості основного капіталу
- б) різниця прибутку від реалізації і середньорічної вартості власного капіталу
- в) сума чистого прибутку і середньорічної вартості активів
- г) різниця суми власного капіталу та довгострокових зобов'язань і позаоборотних активів

10.8. Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами визначається як:

- а) відношення чистого доходу до середньорічної залишкової вартості основного капіталу
- б) відношенням власних обігових коштів до оборотних активів
- в) відношення чистого прибутку до до власних обігових коштів
- г) відношення чистого прибутку до середньорічної вартості власного капіталу

10.9. Коефіцієнт маневрування визначається як

- а) відношення власних обігових коштів до середньорічної залишкової вартості основного капіталу
- б) відношенням власних обігових коштів до оборотних активів
- в) відношення чистого прибутку до до власних обігових коштів
- г) відношення власних обігових коштів до величини власного капіталу

10.10. Коефіцієнт фінансової стабільності визначається як

- а) відношення власних обігових коштів до позикових джерел коштів
- б) відношенням власних обігових коштів до оборотних активів
- в) відношення чистого прибутку до до власних обігових коштів
- г) відношення власних обігових коштів до величини власного капіталу

ТЕМА 11 АНАЛІЗ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

11.1. Способи оцінки кредитоспроможності

11.2. Класифікація позичальника на основі оцінки фінансового стану

11.3. Аналіз ділової активності підприємства

11.1. Способи оцінки кредитоспроможності

Кредитоспроможність підприємства

характеризує рівень фінансової залежності і є елементом оцінки фінансової стійкості. Окремі аналітики ототожнюють кредитоспроможність та платоспроможність, однак показники платоспроможності більшою мірою відображають можливості підприємства розплачуватися за своїми зобов'язаннями за рахунок реалізації всіх своїх ліквідних активів, тоді як кредитоспроможність відображає погашення боргів за рахунок найбільш ліквідних активів. Погашення зобов'язань за допомогою низько ліквідних активів: транспорт, обладнання і т.д. може підірвати стійкість виробництва і, як наслідок, фінансову стійкість в довгостроковій перспективі.

Метою оцінки кредитоспроможності підприємства є визначення рівня ризику банкрутства позичальника. Такий аналіз переважно проводиться зовнішніми користувачами аналітичної інформації – контрагентами, партнерами, комерційними банками та інші фінансово-кредитними установами. Рівень кредитоспроможності підприємства визначає розмір процентної ставки за позиковим капіталом в стук турі джерел коштів підприємства, чим вище кредитоспроможність тим нижча вартість позикового капіталу для підприємства. Висока кредитоспроможність позичальника знижує ризикованість кредитного портфелю, тому нема необхідності підвищувати відсоткові ставки на страхування ризиків.

Аналіз кредитоспроможності позичальника згідно з положенням Національного Банку України передбачає дослідження наступних показників:

- обсягу реалізації продукції;
- собівартості;
- прибутків та збитків;

- рентабельності;
- платоспроможності;
- фінансової стійкості;
- складу та динаміки дебіторсько-кредиторської заборгованості.

Крім того, комерційним банкам рекомендується враховувати такі суб'єктивні показники, як:

- ефективність управління підприємством;
- ринкова позиція позичальника та його залежність від циклічних і структурних змін в економіці та в галузі;
- наявність державних замовлень і державної підтримки позичальника;
- професіоналізм керівництва та його ділова репутація.

Кожен з перелічених елементів фінансового аналізу відображає різні фінансово-господарські аспекти функціонування підприємства, і тільки комплексний аналіз дозволяє оцінити кредитоспроможність підприємства. У світовій практиці при оцінці кредитоспроможності на основі системи фінансових коефіцієнтів застосовуються в основному наступні п'ять груп коефіцієнтів: ліквідності, оборотності, фінансового важеля, прибутковості, обслуговування боргу.

Окремим методом оцінки кредитоспроможності є аналіз діяльності підприємства з використанням скоррингових моделей. Прогнозні моделі одержуються за допомогою статистичних методів та використовуються для оцінки якості потенційних позичальників. При множинному дискримінантному аналізі використовується дискримінантна функція (Z), що враховує деякі параметри (коефіцієнти регресії) і фактори, що характеризують фінансовий стан позичальника (у тому числі фінансові коефіцієнти). Коефіцієнти регресії розраховуються в результаті статистичної обробки даних по вибірці фірм, які або збанкрутували, або вижили протягом певного часу. Якщо Z -оцінка фірми знаходиться ближче до показника середньої фірми-банкрута, то за умови подальшого погіршення її становища вона збанкрутує. Якщо менеджери фірми і банк докладуть зусиль для усунення фінансових труднощів, то банкрутство, можливо, не відбудеться. Таким чином, Z -оцінка є сигналом для запобігання банкрутства фірми.

Для проведення експрес оцінки ймовірності банкрутства підприємства використовують статистичні моделі. Поширеними на практиці є моделі: Альтмана, Бівера, Ліса, Таффлера, Савицької, Кадирова, Жданова та ін. Дані моделі дають оцінку класу кредитоспроможності залежно від рівня ризику неповернення боргів. Розглянемо найбільш популярну модель Альтмана, за результатами використання якої з'явився індекс кредитоспроможності (Index of Creditworthiness). Модель Е. Альтмана розраховується за такою формулою:

$$Z_a = 1,2 \cdot K_1 + 1,4 \cdot K_2 + 3,3 \cdot K_3 + 0,6 \cdot K_4 + K_5,$$

де Z_a – інтегральний показник ступеня кредитоспроможності підприємства

K_1 – власні оборотні кошти / сума активів;

K_2 – чистий прибуток / сума активів;

K_3 – прибуток до оподаткування і виплати відсотків / сума активів;

K_4 – ринкова вартість акцій / позиковий капітал;

K_5 – виручка / сума активів.

Після розрахунку показника кредитоспроможності його значення зіставляється з рівнями ризику банкрутства. У таблиці нижче представлена характеристика класу підприємства в залежності від показника Альтмана.

Показник Альтмана (Z_a)	Кредитоспроможність підприємства	Ризик банкрутства
$1,8 <$	Вкрай низька	Вкрай високий
від $1,81$ до $2,7$	Низька	Високий
від $2,8-2,9$	Помірна	Помірний
$> 2,99$	Висока	Низький

П'ятифакторна модель Альтмана заснована на застосуванні мультидискримінантного аналізу для прогнозування ймовірності банкрутства і дозволяє дати досить точний прогноз банкрутства на два-три роки вперед.

Отже, аналіз кредитоспроможності підприємства є фінансовою оцінкою ефективності діяльності підприємства: оцінку ліквідності, рентабельності, оборотності і фінансової стійкості. Крім цього необхідно оцінити підприємство за існуючими скоринговими моделям кредитоспроможності, які дозволяють класифікувати підприємство за рівнем ризику банкрутства.

11.2. Класифікація позичальника на основі оцінки фінансового стану

Як уже зазначалось, аналіз кредитоспроможності проводиться, зазвичай, на вимогу зовнішніх користувачів. В Україні окремі фінансово-кредитні установи і комерційні банки самостійно визначають критерії оцінки фінансового стану підприємства-позичальника. Проте, менеджменту підприємства необхідно знати ключові параметри оцінки рівня кредитоспроможності, які є спільними для усіх методик, це:

- фінансові коефіцієнти;
- показники руху грошових коштів;
- показники ділової активності та ділового середовища підприємства.

Широковживаною методикою оцінки кредитоспроможності позичальників з урахуванням корпоративних інтересів банку є рейтинговий розподіл позичальника у відповідності до трьох груп оціночних показників: коефіцієнти ліквідності ($K_{ал}, K_{шл}, K_{пл}$); коефіцієнт співвідношення власних і позичкових коштів ($K_{вп}$); показник оборотності та рентабельності ($K_{вк}$). В таблиці 3.3 наведено примірний алгоритм розподілу позичальників за результатами розрахованих коефіцієнтів

Коефіцієнти	I категорія	II категорія	III категорія	Ваговий коефіцієнт значущості	Значення показника з урахуванням вагового коефіцієнта
$K_{ал}$	0,2 і більше	0,15 - 0,2	менше 0,15	0,11	
$K_{шл}$	0,8 і більше	0,5 - 0,8	менше 0,5	0,05	
$K_{пл}$	2,0 і більше	1,0 - 2,0	менше 1,0	0,42	
$K_{вп}$	1,0 і більше	0,7 - 1,0	менше 0,7	0,21	
$K_{вк}$	0,15 і більше	менше 0,15	нерентабельні	0,21	
<i>Рейтинг позичальника</i>					
Клас позичальника	Безсумнівне кредитування			$S \geq 1,15$	Сума балів за фінансовими показниками «S»
	Зважене кредитування			$0,61 < S < 1,05$	
	Ризикове кредитування			$S \leq 0,61$	
	Неплатоспроможний позичальник			$S < 0,25$	

За результатами оцінки рівня фінансового стану підприємства банки проводять класифікацію позичальників з урахуванням рівня забезпеченості зобов'язань.

Клас «А» - фінансова діяльність дуже добра (прибуткова та рівень рентабельності вищий, ніж середньогалузевий, якщо такий визначається), що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями, зокрема погашення основної суми боргу та відсотків за ним відповідно до умов кредитної угоди; економічні показники в межах установлених значень (відповідно до методики оцінки фінансового стану позичальника, затвердженої внутрішніми документами банку); вище керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; кредитна історія позичальника - бездоганна. Забезпечення за кредитною операцією має бути першокласним. Немає жодних свідчень можливих затримок з поверненням основної суми боргу та/або зі сплатою відсотків. Одночасно можна зробити висновок, що фінансова діяльність і надалі проводитиметься на такому ж високому рівні.

Клас «Б» - фінансова діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу «А» (тобто фінансова діяльність добра або дуже добра, рентабельність на середньогалузевому рівні, якщо такий визначається, окремі економічні показники погіршились або мають незначні відхилення від мінімально прийнятних значень), але ймовірність підтримування її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою. Позичальники (контрагенти банку), які віднесені до цього класу, потребують більшої уваги через потенційні недоліки, що ставлять під загрозу достатність надходжень коштів для обслуговування боргу та стабільність одержання позитивного фінансового результату їх діяльності. Забезпечення кредитної операції не має викликати жодних сумнівів (щодо оцінки його вартості, правильності оформлення угод про забезпечення кредитних операцій тощо). Аналіз коефіцієнтів фінансового стану позичальника може вказувати на негативні тенденції в діяльності позичальника. Недоліки в діяльності позичальників, які віднесені до класу «Б», мають бути лише потенційними. За наявності реальних недоліків клас позичальника потрібно знизити.

Клас «В» - фінансова діяльність задовільна (рентабельність нижча, ніж середньогалузевий рівень, якщо такий визначається, деякі економічні показники не відповідають мінімально прийнятним значенням) і потребує більш детального контролю. Надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчать про

ймовірність несвоєчасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі і в строки, передбачені договором, якщо недоліки не будуть усунені. Проблеми можуть стосуватися стану забезпечення за кредитними операціями, необхідної документації, що свідчить про наявність і ліквідність застави, тощо. Одночасно спостерігається можливість виправлення ситуації і покращення фінансового стану позичальника.

Клас «Г» - фінансова діяльність незадовільна (економічні показники не відповідають установленим значенням) і спостерігається її нестабільність протягом року; є високий ризик значних збитків; ймовірність повного погашення кредитної заборгованості та відсотків за нею є низькою. При проведенні наступної класифікації, якщо немає безсумнівних підтверджень покращити протягом одного місяця фінансовий стан позичальника або рівень забезпечення за кредитною операцією, позичальника потрібно класифікувати на клас нижче (клас «Д»). Позичальника, якому видано кредит під сумнівне забезпечення або без забезпечення та якого віднесено до цього класу на підставі оцінки його фінансового стану, потрібно класифікувати на клас нижче (клас «Д»). У разі відсутності достовірної фінансової звітності, що підтверджує оцінку фінансового стану позичальника, а також належним чином оформлених документів, на підставі яких здійснювалася кредитна операція, такі позичальники мають класифікуватися не вище класу Г

Клас «Д» - фінансова діяльність незадовільна, є збитки; кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою (або безумовною гарантією), показники не відповідають встановленим значенням, ймовірність виконання зобов'язань з боку позичальника-контрагента банку практично відсутня. За результатами оцінки фінансового стану позичальник відноситься до відповідного класу. Якщо рівень забезпечення за окремою кредитною операцією не відповідає умовам визначеного класу, то позичальника слід віднести на клас нижче, а якщо забезпечення є першокласним, то клас позичальника можна підвищити.

Методика визначення класу кредитоспроможності підприємства не завжди може однозначно визначити рівень платоспроможності підприємства. Лише комплексний підхід на основі рейтингової оцінки позичальників з урахуванням кількісної оцінки фінансових коефіцієнтів та якісної оцінки організаційно-

результативних наслідків господарської діяльності підприємства може наблизити аналіз кредитоспроможності до абсолютної точності.

11.3. Аналіз ділової активності підприємства

Ділова активність характеризується цілим рядом показників фінансово-господарського стану та є основною ознакою фінансової стабільності підприємства. Аналіз ділової активності дозволяє проаналізувати ефективність основної діяльності підприємства, що характеризується швидкістю обертання фінансових ресурсів підприємства.

Досліджуючи динаміку абсолютних показників, необхідно виявити, на скільки вона відповідає їх оптимальному співвідношенню, яке дістало назву «золоте правило економіки підприємства»:

$$T_{рп} > T_{рв} > T_{ра} > 100\%,$$

де $T_{рп}$, $T_{рв}$, $T_{ра}$ — темп зростання відповідно прибутку, виручки від реалізації, активів.

Перше співвідношення показує, що випередження темпу зростання прибутку в порівнянні з темпом зростання обсягу реалізації свідчить про зниження собівартості продукції, як основного чинника збільшення прибутку.

Якщо темпи зростання прибутку і обсягу продажів більші темпів зростання активів, то це свідчить про ефективність використання останніх.

Аналіз ділової активності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких відносних показників (коефіцієнтів): коефіцієнта оборотності активів, коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості, коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості, тривалості обертів дебіторської та кредиторської заборгованостей, коефіцієнта оборотності матеріальних запасів, коефіцієнта оборотності основних засобів (фондовіддачі) та коефіцієнта оборотності власного капіталу.

Коефіцієнт оборотності активів обчислюється як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньої величини підсумку балансу

підприємства і характеризує ефективність використання підприємством усіх наявних ресурсів, незалежно від джерел їхнього залучення.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини дебіторської заборгованості і показує швидкість обертання дебіторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємством.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини кредиторської заборгованості і показує швидкість обертання кредиторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємству.

Строк погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей розраховується як відношення тривалості звітного періоду до коефіцієнта оборотності дебіторської або кредиторської заборгованості і показує середній період погашення дебіторської або кредиторської заборгованостей підприємства.

Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів розраховується як відношення собівартості реалізованої продукції до середньорічної вартості матеріальних запасів і характеризує швидкість реалізації товарно-матеріальних запасів підприємства.

Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача) розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної вартості основних засобів. Він показує ефективність використання основних засобів підприємства.

Коефіцієнт оборотності власного капіталу розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини власного капіталу підприємства і показує ефективність використання власного капіталу підприємства.

Розраховані коефіцієнти заносяться до таблиці за з урахуванням вимоги порівнянності значень в динаміці за кілька звітних періодів та інтерпретуються відповідно до економіко-змістового навантаження використовуваних коефіцієнтів.

Оцінку ділової активності можна проводити на якісному рівні як результат порівняння діяльності даної компанії з подібними компаніями за галуззю та статутними засадами. До якісних критеріїв аналізу ділової активності можна віднести:

- широта ринків збуту продукції;
- наявність продукції, що експортується;
- наявність унікальної продукції, техніко-економічні параметри якої перевищують світові аналоги або відповідають їм;
- репутація підприємства;
- стійкість зв'язків з клієнтами, партнерами тощо.

Практичні завдання до теми 11

Задача 11.1.

За даними таблиці дослідити динаміку абсолютних показників ділової активності та дати оцінку співвідношенню, яке дістало назву «золоте правило економіки підприємства»:

Показники	2011 рік тис. грн.	2012 рік тис. грн.	2013 рік тис. грн.	Абсолютний приріст суми, тис. грн.		Темп росту, %	
				2011-2012	2012-2013	2011-2012	2012-2013
Прибуток	2137	2463	2207				
Виручка від реалізації	42679	50147	58910				
Активи	28989	32677	32262				

Задача 11.2.

За даними таблиці дослідити динаміку відносних показників та провести аналіз ділової активності підприємства.

Показники	2012 рік тис. грн.	2013 рік тис. грн.	Абсолютний приріст суми, тис. грн.	Темп росту, %
Чистий прибуток	2463	2207		
Виручка від реалізації	50147	58910		
Середня величина активів	32677	32262		
Середня величина оборотних активів	14785	15991		
Середня величина дебіторської заборгованості	9007	12132		

Середня величина кредиторської заборгованості	8765	13905		
Середня величина власного капіталу	13441	14009		
Коефіцієнт оборотності активів				
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів				
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості				
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості				
Коефіцієнт оборотності власного капіталу				

Задача 11.3.

За даними таблиці провести аналіз кредитоспроможності використавши модель Е. Альтмана.

Показники	2012 рік тис. грн.	2013 рік тис. грн.	Абсолютний приріст суми, тис. грн.	Темп росту, %
Прибуток до оподаткування і виплати відсотків	3478	3601		
Чистий прибуток	2463	2207		
Виручка від реалізації	50147	58910		
Середня величина активів	32677	32262		
Середня величина оборотних активів	14785	15991		
Середня поточних зобов'язань	14331	14905		
Середня величина власного капіталу	13441	14009		
Ринкова вартість акцій	13567	15744		
K1				
K2				
K3				
K4				
K5				

Тести контролю знань до теми 11

11.1. Середньою величиною активів є:

- а) середня арифметична проста;
- б) середня арифметична зважена;
- в) середній рівень динамічного ряду;
- г) всі відповіді правильні.

11.2. Що з переліченого нижче не відносять до складу оборотних активів:

- а) кошти у розрахунках;
- б) кредиторська заборгованість;

- в) грошові кошти та їх еквіваленти;
- г) запаси.

11.3. Різниця між оборотними активами підприємства та його короткостроковими зобов'язаннями має назву:

- а) робочий капітал;
- б) власний капітал;
- в) власний оборотний капітал;
- г) позиковий капітал.

11.4. Який із розділів „Балансу» містить грошові кошти та їх еквіваленти:

- а) необоротні активи;
- б) власний капітал;
- в) оборотні активи;
- г) поточні зобов'язання.

11.5. До екзогенних факторів виникнення фінансової кризи відносяться:

- а) низький рівень менеджменту;
- б) високий рівень поточних зобов'язань;
- в) податковий тиск;
- г) дисбаланс у співвідношенні власного і позикового капіталу.

11.6. Фінансовий стан підприємства вважають сталим за умови:

- а) перевищення частки основного капіталу у загальній вартості майна;
- б) перевищення частки оборотного капіталу у загальній вартості майна;
- в) оптимальне співвідношення основного і оборотного капіталу
- г) оптимальне співвідношення власного і позикового капіталу

11.7. Якщо Z-фактор за n'ятифакторною моделлю Альтмана дорівнює 1.9,

можна зробити такий висновок:

- а) кредитоспроможність підприємства вкрай низька;
- б) кредитоспроможність підприємства низька;
- в) кредитоспроможність підприємства помірна
- г) кредитоспроможність підприємства висока.

11.8. Якщо Z-фактор за n'ятифакторною моделлю Альтмана дорівнює 2.2,

можна зробити такий висновок:

- а) кредитоспроможність підприємства вкрай низька;
- б) кредитоспроможність підприємства низька;
- в) кредитоспроможність підприємства помірна;
- г) кредитоспроможність підприємства висока.

11.9. Перевищення суми дебіторської заборгованості підприємства над кредиторською може свідчити про:

- а) надлишок власного капіталу на підприємстві;*
- б) неспроможність підприємства розрахуватися за своїми зобов'язаннями;*
- в) іммобілізацію власного капіталу в дебіторську заборгованість,*
- г) недостатність власного капіталу для фінансування діяльності.*

11.10. Інтенсивність використання капіталу, ділову активність підприємства характеризують показники:

- а) ліквідності;*
- б) оборотності;*
- в) матеріаломісткості;*
- г) платоспроможності.*

ТЕМА 12 АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

12.1. Аналіз прибутку підприємства

12.2. Аналіз специфічних чинників формування прибутку

12.3. Аналіз показників рентабельності

12.4. Аналіз резервів збільшення прибутку

12.1. Аналіз прибутку підприємства

Основною метою аналізу фінансових результатів є отримання невеликого числа ключових параметрів, що дають об'єктивну і точну картину зміни фінансового стану підприємства за окремий звітний період. Менеджмент підприємства має володіти об'єктивною інформацією про прибутки чи збитки за результатами змін в структурі активів і пасивів, у розрахунках з дебіторами і кредиторами за відображеними в бухгалтерському обліку доходами та витратами. При цьому аналітики і менеджери мають цікавитися як поточним фінансовими результатами підприємства, так і їх проекцією на найближчу або більш віддалену перспективу, тобто очікувані фінансові результати що впливають на параметри фінансового стану.

Фінансові результати діяльності підприємства знаходять своє відображення в системі показників. Існування великої кількості показників, що характеризують фінансові результати діяльності підприємства створює методичні труднощі їх системного розгляду. Відмінності в призначенні показників ускладнюють вибір користувачами аналітичної інформації тих з них, які найбільшою мірою задовольняють його потреби в інформації про реальний стан даного підприємства. Так, менеджмент підприємства цікавлять розмір отриманого прибутку і його структура, чинники, що впливають на його величину. Органи державного фінансового контролю зацікавлені в отриманні достовірної інформації про всі складові балансового прибутку, зокрема: прибутку від реалізації продукції, прибутку від реалізації майна, позареалізаційних результатах діяльності підприємства та ін. Аналіз кожної складової прибутку підприємства має конкретний характер та дозволяє власнику капіталу вибрати значимі напрямки активізації

діяльності підприємства. Іншим учасникам ринкових відносин аналіз прибутку дозволяє виробити необхідну стратегію поведінки, спрямовану на мінімізацію втрат і фінансового ризику від фінансової чи господарської співпраці з даним підприємством. Проте аналіз фінансових результатів діяльності підприємства незалежно від запиту користувачів інформації має включати наступні обов'язкові елементи дослідження:

- зміну кожного показника за поточний аналізований період;
- структуру відповідних показників і їх змін;
- динаміку змін показників фінансових результатів за кілька звітних періодів (хоча б в самому узагальненому вигляді).

Основними джерелом інформації для аналізу прибутку підприємства є форма № 2 Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід). В даному документі закладено основний алгоритм формування фінансових результатів підприємства – прибутку чи збитків.

На першому етапі визначаємо валовий прибуток (ВП) розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за вирахуванням наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, та податків і зборів (ЧДР) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) (СРП):

$$\text{ВП} = \text{ЧДР} - \text{СРП}$$

На другому етапі визначається прибуток (збиток) (ОП) від операційної діяльності як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку) (ВП), іншого операційного доходу (ІОД), адміністративних витрат (АВ), витрат на збут (ВЗ) та інших операційних витрат (ІОВ) з урахуванням сум, які наводять у додаткових статтях різногалузеві підприємств:

$$\text{ОП} = \text{ВП} + \text{ІОД} - \text{АВ} - \text{ВЗ} - \text{ІОВ}$$

На третьому етапі визначається прибуток (збиток) до оподаткування (ПДО) як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від операційної діяльності (ОП), фінансових та інших доходів (прибутків) (ФІД), фінансових та інших витрат (збитків) (ФІВ) з урахуванням сум, які наведені у додаткових статтях що враховують специфіку господарювання:

$$\text{ПДО} = \text{ОП} + \text{ФІД} - \text{ФІВ}$$

На четвертому етапі розраховується чистий прибуток (збиток) (ЧП) як різниця прибутку (збитку) до оподаткування (ПДО) та податку на прибуток (ПП):

$$\text{ЧП} = \text{ПДО} - \text{ПП}$$

Чистий прибуток є основним маркером, який використовують для розрахунку показників ефективності діяльності підприємства у звітному періоді за яким роблять висновки про якість управлінських рішень.

12.2. Аналіз специфічних чинників формування прибутку

Причиною та рушійною силою усіх явищ, подій та процесів, що впливають на фінансовий результат за визначений період часу є безлічі різноманітних чинників (факторів). Усі чинники першого порядку знаходяться на найвищому рівні впливу. Чинники 2-го, 3-го..., n-го порядку визначають кількісне значення показника. Тому, чим вище порядок аналізованого показника, тим більше число факторів визначає його кількісне значення.

До числа економічних ознак вищого порядку відносяться прибуток і рівень рентабельності виробництва. При аналізі цих показників важливо визначити всі можливі чинники, що впливають на їх величину та правильно обрати методику розрахунку впливу цих чинників на узагальнюючі показники ефективності.

Чинники, які впливають на прибуток, можна класифікуватися за різними ознаками. Однак, класифікацію слід почати з поділ усіх чинників на внутрішні і зовнішні.

До внутрішніх відносять чинників, які залежать від роботи підприємства, зокрема:

- обсяг продажу продукції (при постійній частці прибутку в ціні товару зростання обсягу продажу товарів дозволяє отримувати великий прибуток);
- товарна структура продукції (розширення асортименту сприяє зростанню обсягу продажів);

- організація збуту готової продукції (прискорене просування продукції на ринки збуту сприяє збільшенню обсягу реалізації і одночасно зниженню поточних витрат);

- чисельність і склад працівників, форми і системи стимулювання їх праці (оптимальна чисельність при певному рівні технічної озброєності праці та підвищення продуктивності праці дозволяє економити витрати на оплату праці та пов'язані з ними соціальні відрахування в складі собівартості готової продукції);

- фондоозброєність і технічна озброєність праці працівників та стан матеріально-технічної бази підприємства (відсутність в достатній кількості сучасного обладнання та устаткування, використання фізично зношених основних засобів, морально застарілого устаткування не дозволить підприємству розраховувати на збільшення обсягів виробництва і випуск тієї продукції, що відповідає сучасним вимогам);

- фондовіддача;

- склад і структура оборотних коштів;

- наявність власних оборотних коштів;

- система ціноутворення;

- оборотність дебіторської заборгованості;

- облікова політика дає можливість підприємству обирати методи обліку, які спричиняють істотний вплив на фінансові результати (методи оцінки запасів, амортизації, розподіл витрат і доходів між звітними періодами, порядок регулювання сумнівної заборгованості тощо);

- ділова репутація (хороша ділова репутація підприємства є позитивним уявленням, що сформувалося у споживачів про потенційні можливості підприємства).

До зовнішніх слід віднести чинники, які формуються під впливом об'єктивних економічних процесів і закономірностей та існують незалежно від роботи підприємства. До них можна віднести:

- сегмент ринку, ємність сегмента та конкурентне середовище сегмента ринку;

- ціни і тарифи на енергоносії та транспортні послуги;

- регуляторна політика держави та ступінь політичної стабільності;
- рівень інфляції та стан економіки держави;
- демографічна ситуація в країні;
- ставка відсотка за кредит;
- рівень платоспроможного попиту споживачів.

Поряд з внутрішніми та зовнішніми чинниками формування прибутку слід досліджувати і специфічні фактори, до яких відносять фінансовий та операційний леверидж (важіль).

Леверидж в економіці визначається як чинник, незначна зміна якого може привести до суттєвих змін результативного показника, тобто це потенційна можливість впливати на прибуток шляхом відповідної зміни деяких факторів.

Операційний леверидж надає можливість впливати на формування прибутку від основної діяльності за рахунок зміни обсягу реалізації продукції (робіт, послуг) і питомої ваги умовно постійних та умовно змінних витрат у собівартості. Тобто зростання обсягу виробництва (реалізації) зменшує рівень постійних витрат на одиницю продукції та збільшує прибуток на одиницю, що відображається на обсягу та структурі основних та оборотних засобів і ефективності їх використання.

Фінансовий леверидж тісно пов'язаний з фінансовою діяльністю підприємства. За допомогою фінансового левериджу можна оптимізувати співвідношення між власними та залученими ресурсами та визначити їх вплив на прибуток. Цей важіль показує, у скільки разів чистий прибуток перевищує прибуток від звичайної діяльності до оподаткування.

Факт наявності позикових коштів у структурі капіталу, уже сам пособі, викликає збільшення ризиків втрати частини власних коштів авансованих в діяльність підприємства при виникненні непередбачуваних форс-мажорних обставин. Співвідношення позикового та власного капіталу показує рівень фінансового ризику. Або іншими словами – показує, яку частину з кожної вкладеної гривні в діяльність підприємства може втратити власник капіталу, у разі виникнення буд-яких негативних явищ чи подій у господарському процесі.

Проте, підприємства з високим рівнем фінансового ризику мають значно вищу рентабельність вкладеного капіталу, а значить скоріше накопичують кошти для розширення і освоєння нових сегментів ринку.

Очевидно, що ефект фінансового важеля має пряму залежність з рівнем фінансового ризику. А на коливання показників прибутковості можуть мати вплив такі диференціали, як облікова ставка на позикові кошти та коефіцієнт оподаткування, зміна яких зумовлює переміщення значень показників в максимальні та мінімальні точки амплітуди в різні звітні періоди.

Оцінку впливу даних показників можна дати провівши аналіз рівня зміни прибутковості капіталу під впливом зміни структури його формування.

$$E_{ФВ} = (PIK(1 - K_{оп}) - СВ) \cdot \frac{ПК}{ВК},$$

де $PIK(1 - K_{оп})$ – рентабельність інвестованого капіталу після сплати податків; $K_{оп}$ – коефіцієнт оподаткування (відношення суми податків до величини валового прибутку); СВ – ставка відсотка за кредит (відношення величини загальної суми витрат, пов'язаних з обслуговуванням боргів, до їх середньорічної суми).

Для аналізу використовуються показники фінансової звітності а для згладжування впливу часової динаміки у розрахунковому періоді використовують середні значення величини загального, позикового та власного капіталу (табл. 3.11).

За даними результатів аналізу наведеного в табл. 12.1 чітко проглядається негативний вплив високого коефіцієнта фінансового ризику на рентабельність власного капіталу. Так за звітний рік рентабельність власного капіталу знизилась на 3,95 відсоткових пункти, що в підсумку призвело до втрати 2,71% власного капіталу за цей рік, що в абсолютній величині складає 408 тис. грн. збитків.

Тенденція до зниження рентабельності власного капіталу намітилась уже за результатами базового фінансового року, зокрема зниження рентабельності спостерігалось на рівні 3,81 відсоткових пункти.

Для аналізу впливу чинників структури джерел капіталу підприємства проведемо розрахунок ефекту фінансового важеля фактичного та умовних з використанням методу послідовного вилучення факторів.

**Аналіз структури капіталу підприємства та чутливості реагування
рентабельності на зміну прибутку**

№ з/п	Показники	Окремі фактичні показники для вхідної точки аналізу на кінець року, що передував базовому		
		На кінець базового року	На кінець звітного року	
1	Середня величина капіталу тис. грн.	96249	104497	99334
2	Середня величина позикового капіталу тис. грн.	81292	89470	84432
3	Середня величина власного капіталу тис. грн.	14948	15027	15046
4	Коефіцієнт фінансового ризику	(не визначався)	5,953	5,641
5	Сума прибутку операційної діяльності та доходів звичайної діяльності тис. грн.	4511	3541	61
6	Рентабельність загального капіталу % (PIK)	4,68	3,39	0,06
7	Середня облікова ставка за позиками % (CB)	(не визначався)	3,28	0,75
8	Абсолютна величина витрат на сплату відсотків за користування позиками тис. грн.	3531	3505	469
9	Ставка оподаткування (21,18 %) тис. грн.	225	50	-
10	Чистий прибуток тис. грн.	755	186	-408
11	Рентабельність власного капіталу %	5,05	1,24	-2,71
12	Розмах рентабельності ЕФВ ²⁰¹³ %	-3,81		-
	Розмах рентабельності ЕФВ ²⁰¹⁴ %			-3,95
	Сила дії фінансового важеля (-3,95 - (-3,81))			-0,14

$$ЕФВ^{2013} = [3,39(1 - 0,22) - 3,28] \frac{89470}{15027} = -3,81$$

$$ЕФВ^{умовне} = [0,06(1 - 0,22) - 3,28] \frac{89470}{15027} = -19,23$$

$$ЕФВ^{умовне} = [0,06(1 - 0,22) - 0,75] \frac{89470}{15027} = -4,17$$

$$ЕФВ^{умовне} = [0,06(1 - 0,22) - 0,75] \frac{84432}{15027} = -3,93$$

$$ЕФВ^{2014} = [0,06(1 - 0,22) - 0,75] \frac{84432}{15046} = -3,95$$

З проведеного розрахунку видно, що сила дії фінансового важеля через незадовільну якість структури джерел коштів підприємства зросла на 0,14 відсоткових пункти. Зокрема: за рахунок зміни величини позикових джерел коштів

$$-3,95 + 3,93 = -0,02;$$

за рахунок зміни величини власних джерел коштів

$$-3,93 + 4,17 = 0,24;$$

за рахунок зміни ставки відсотка за користування позиками

$$-4,17 + 19,23 = 15,06;$$

за рахунок зміни рентабельності загального капіталу

$$-19,23 + 3,81 = -15,42.$$

Сумарний вплив усіх факторів забезпечив збільшення негативної сили дії фінансового важеля на рівні:

$$-15,42 + 15,06 + 0,24 + (-0,02) = -0,14$$

12.3. Аналіз показників рентабельності

Рентабельність (від нім. *rentabel* – дохідність) – це рівень приросту вхідного ресурсу, що вимірюється у відсотках. Підприємство є рентабельним, якщо отримані доходи від реалізації продукції (робіт, послуг) за певний період покривають витрати здійснені на їх отримання у цей період та забезпечують суму прибутку, достатню для нормального функціонування підприємства.

Оцінку рентабельності проводять з різною метою залежно від потреби користувачів цієї інформації. Проте, основними завданнями аналізу (оцінки) рентабельності є:

- визначення рівня ефективності діяльності підприємства за звітній період;
- виявити зміни рентабельності впродовж певного періоду;
- визначити чинники, які вплинули на зміну рентабельності;
- визначити резерви зростання рентабельності.

Основним джерелом аналізу рентабельності є показники фінансової звітності підприємства. Усі показники рентабельності можна поділити на чотири основні групи:

- показники рентабельності щодо реалізації;
- показники рентабельності щодо активів;
- показники рентабельності щодо власного капіталу та зобов'язань;
- показники рентабельності витрат і продукції.

Перша група включає такі показники:

1. Рентабельність за валовим прибутком (маржинальним доходом).

Визначається як (відношення валового прибутку (маржинального доходу) до (чистого доходу) і розраховується за формулою

$$P_{\text{мд}} = \frac{\text{ВП}}{\text{ЧДР}}, P_{\text{мд}} = \frac{\text{ряд. 2090ф.№2}}{\text{ряд. 2000ф.№2}}$$

де $P_{\text{мд}}$ – рентабельність по валовому прибутку (маржинальному доходу);

ВП – валовий прибуток;

ЧДР – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за вирахуванням наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, та податків і зборів.

Цей показник показує, скільки гривень валового прибутку припадає на кожен гривню чистої виручки. Збільшення даного показника за період свідчить про ріст ефективності виробництва і збуту продукції.

2. Рентабельність за операційним прибутком ($P_{\text{оп}}$). Визначається як відношення суми операційного прибутку до чистого доходу (виручки) від реалізації і розраховується за формулою

$$P_{\text{мд}} = \frac{\text{ОП}}{\text{ЧДР}}, P_{\text{мд}} = \frac{\text{ряд. 2190ф.№2}}{\text{ряд. 2000ф.№2}}$$

Цей показник показує, скільки гривень операційного прибутку припадає на кожен гривню чистої виручки. Збільшення даного показника за період свідчить про ріст ефективності виробництва продукції та іншої діяльності, що відноситься до основної.

3. Рентабельність за чистим прибутком ($P_{\text{ЧП}}$). Визначається як відношення суми чистого прибутку до чистого доходу (виручки) від реалізації і розраховується за формулою

$$P_{\text{мд}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ЧДР}}, P_{\text{мд}} = \frac{\text{ряд. 2350ф.№2}}{\text{ряд. 2000ф.№2}}$$

Цей показник показує, скільки гривень чистого прибутку припадає на кожен гривню чистої виручки. Збільшення даного показника за період свідчить про ріст ефективності господарських результатів від усіх видів діяльності.

Згадані показники характеризують рентабельності реалізованої продукції за валовим, операційним і чистим прибутками та називаються показниками рентабельності реалізованої продукції.

Друга група включає такі показники:

1. Рентабельність активів (P_A). Визначають як відношення чистого прибутку до середньої величини активів підприємства (A) і розраховується за формулою

$$P_A = \frac{\text{ЧП}}{A}, P_A = \frac{\text{ряд. 2350ф.№2}}{[(\text{ряд. 1300 гр.3} + \text{ряд.1300 гр.4})\text{ф.№1}]/2}$$

Цей показник характеризує величину чистого прибутку, що припадає на кожен гривню використаних ресурсів (активів) у звітному періоді. Може визначатися у відсотках і називатись рентабельністю інвестицій (ROE).

2. Період окупності активів (ПОА). Визначається відношенням 100 % до рентабельності активів, вираженої у відсотках ($P_A\%$) і розраховується за формулою

$$\text{ПОА} = \frac{100\%}{P_A\%},$$

де $P_A\%$ рентабельність активів виражена у відсотках.

Даний показник показує, який період часу потрібен для компенсації інвестованих в активи коштів за рахунок чистого прибутку за інших рівних умов, тобто за який термін окупляться всі активи підприємства, якщо досягнутий рівень їх рентабельності за аналізований період залишиться незмінним.

3. Рентабельність необоротних активів ($P_{\text{НА}}$). Визначається як відношення чистого прибутку до середньої величини необоротних активів (НА) і розраховується за формулою

$$P_{HA} = \frac{ЧП}{HA}, P_{HA} = \frac{\text{ряд. 2350ф.№2}}{[(\text{ряд. 1095 гр.3}+\text{ряд.1095 гр.4})\text{ф.№1}]/2}$$

Цей показник характеризує величину чистого прибутку, що припадає на кожна гривню вкладену в основний капітал підприємства. Може визначатися у відсотках і характеризує ефективність використання необоротних довгострокових ресурсів.

4. Період окупності необоротних активів (ПОНА). Визначається відношенням 100 % до рентабельності необоротних активів, вираженої у відсотках ($P_{HA}\%$) і розраховується за формулою

$$ПОНА = \frac{100\%}{P_{HA}\%},$$

Даний показник показує, який період часу потрібен для компенсації інвестованих в необоротні активи коштів за рахунок чистого прибутку за інших рівних умов, тобто за який термін окупляться всі необоротні активи підприємства, якщо досягнутий рівень їх рентабельності за аналізований період залишиться незмінним. Проте, така інтерпретація не завжди може вважатись об'єктивною, оскільки період окупності скорочується на суму накопиченої амортизації основних засобів і нематеріальних активів у складі основного капіталу підприємства.

5. Рентабельність оборотних активів (P_{OA}). Визначається як відношення чистого прибутку до середньої величини оборотних активів (OA) і розраховується за формулою

$$P_{OA} = \frac{ЧП}{OA}, P_{OA} = \frac{\text{ряд. 2350ф.№2}}{[(\text{ряд. 1195 гр.3}+\text{ряд.1195 гр.4})\text{ф.№1}]/2}$$

Цей показник характеризує величину чистого прибутку, що припадає на кожна гривню вкладену в оборотний капітал підприємства. Може визначатися у відсотках і характеризує ефективність використання оборотних короткострокових ресурсів.

6. Період окупності оборотних активів (ПООА). Визначається відношенням 100 % до рентабельності активів, вираженої у відсотках ($P_{OA}\%$) і розраховується за формулою

$$ПООА = \frac{100\%}{P_{OA}\%},$$

7. Рентабельність виробничих активів (P_{BA}). Визначається як відношення чистого прибутку до середньої величини виробничих активів (ВА) і розраховується за формулою

$$P_{BA} = \frac{ЧП}{ВА}, P_{BA} = \frac{\text{ряд. 2350ф.№2}}{[(\text{ряд. 1010,1101,1102 гр.3} + \text{ряд. 1010,1101,1102 гр.4})\text{ф.№1}]/2},$$

де ВА середня величина залишкової вартість основних засобів та середня вартість запасів, МШП, сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, запасних частин, тари, будівельних матеріалів та інших матеріалів, призначених для споживання в ході нормального операційного циклу, середня величина витрат на незавершене виробництво і незавершені роботи (послуги), а також вартість напівфабрикатів власного виробництва і валова заборгованість замовників за будівельними контрактами.

Цей показник показує величину чистого прибутку, що припадає на кожен гривню виробничих ресурсів підприємства

Третя група включає такі показники:

1. Рентабельність власного капіталу (P_{BK}). Визначається як відношення чистого прибутку до середньої величини власного капіталу і розраховується за формулою

$$P_{BK} = \frac{ЧП}{BK}, P_{BK} = \frac{\text{ряд. 2350ф.№2}}{[(\text{ряд. 1495 гр.3} + \text{ряд. 1495 гр.4})\text{ф.№1}]/2},$$

2. Період окупності власного капіталу (ПОВК). Визначається як відношення 100 % до рентабельності власного капіталу, виражену у відсотках):

$$\text{ПОВК} = \frac{100\%}{P_{BK}\%},$$

3. Рентабельність позикового капіталу (P_{PK}). Визначається як відношення чистого прибутку до середньої величини позикового капіталу і розраховується за формулою

$$P_{PK} = \frac{ЧП}{PK}, P_{PK} = \frac{\text{ряд. 2350ф.№2}}{[(\text{ряд. 1595,1695 гр.3} + \text{ряд. 1595,1695 гр.4})\text{ф.№1}]/2},$$

4. Період окупності позикового капіталу (ПОПК). Визначається як відношення 100 % до рентабельності власного капіталу, виражену у відсотках):

$$\text{ПОПК} = \frac{100\%}{P_{PK}\%},$$

5. Рентабельність загального капіталу підприємства ($R_{ПК}$). Визначається як відношення чистого прибутку до середньої величини суми усіх джерел коштів або суми всіх активів (валюти балансу) і розраховується за формулою

$$R_{ЗК} = \frac{ЧП}{ЗК}, R_{ЗК} = \frac{\text{ряд. 2350ф.№2}}{[(\text{ряд. 1900 гр.3} + \text{ряд. 1900 гр.4})\text{ф.№1}]/2}$$

Даний показник характеризує ефективність використаних ресурсів підприємства у розрахунку на кожну гривню їх вартості.

Четверта група включає такі показники:

1. Рентабельність операційних витрат ($R_{ОВ}$). Визначається як відношення прибутку від операційної діяльності до величини операційних витрат (ОВ) і розраховується за формулою

$$R_{ОВ} = \frac{ОП}{ОВ}, R_{мд} = \frac{\text{ряд. 2190ф.№2}}{\text{ряд. 2550ф.№2}}$$

Даний показник характеризує ефективність основної діяльності підприємства та показує скільки гривень прибутку від виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт чи реалізації товарів приносить кожна гривня операційних витрат. Менеджмент має прагнути до максимізації витратного показника рентабельності.

2. Рентабельність витрат на реалізовану продукцію за валовим прибутком ($R_{ВП}$). Визначається як відношення валового прибутку до собівартості реалізованої продукції ($C_{рп}$) і розраховується за формулою:

$$R_{ВП} = \frac{ВП}{C_{рп}}, R_{ВП} = \frac{\text{ряд. 2090ф.№2}}{\text{ряд. 2050ф.№2}}$$

3. Рентабельність витрат діяльності ($R_{ВД}$). Визначається як відношення чистого прибутку від зви усіх видів діяльності до суми всіх витрат від різних видів діяльності (СВ):

$$R_{ВД} = \frac{ЧП}{СВ}, R_{ВП} = \frac{\text{ряд. 2350ф.№2}}{\sum \text{ряд. 2050,2130,2150,2180,2255,2270ф.№2}}$$

12.4. Аналіз резервів збільшення прибутку

Менеджмент підприємства повинне прагнути якщо не до отримання максимального прибутку, то принаймні до того об'єму

прибутку, який дозволив би йому не тільки міцно утримувати свої позиції на ринку збуту своїх товарів і надання послуг, але і забезпечити динамічний розвиток його виробництва в умовах конкуренції. Тому важливо дати оцінку резервів зростання прибутку. Збільшення прибутку можливе за рахунок таких ключових чинників:

- збільшення обсягу випуску продукції (робіт, послуг);
- зниження витрат на виробництво та реалізацію продукції;

Резерв збільшення прибутку (P_{max}^{Π}) за рахунок збільшення обсягу продукції розраховують за формулою:

$$P_{max}^{\Pi} = \sum_{i=1}^n \Pi_i^{\text{план}} \cdot \Delta OP_i$$

де $\Pi_i^{\text{пл}}$ – планова сума прибутку на одиницю i -ї продукції (грн.);

ΔOP_i – додатково реалізована i -а продукція в натуральних одиницях виміру.

Якщо прибуток розрахований на 1 грн. продукції, то загальний резерв його зростання в результаті збільшення обсягу реалізації розраховується за формулою:

$$P_{max}^{\Pi} = \Delta OP \cdot \frac{\Pi^{\text{факт}}}{OP^{\text{факт}}}$$

де $\Pi^{\text{факт}}$ – фактична сума прибутку від реалізації продукції (грн.);

ΔOP – додатково реалізована продукція (грн.);

$OP^{\text{факт}}$ – фактична величина реалізованої продукції (грн.);

Продукція	$\Pi_i^{\text{пл}}$	ΔOP_i	P_{max}^{Π}
А	15	250	3750
Б	16	135	2160
Σ	×	×	5910

Дані табл. 11.11 свідчать, що резерви збільшення прибутку за рахунок зростання обсягу реалізації всіх видів продукції становитимуть 5,91 тис. грн. Іншими словами, якщо підприємство при плановій прибутковості продукції А – 15 грн. на одиницю та продукції Б – 16 грн. на одиницю збільшить обсяг реалізації на 250 та 135 одиниць відповідно, то від збільшення обсягу реалізації підприємство отримає відповідно 5,91 тис. грн.. приросту прибутку.

Для оцінки резервів зростання прибутку за рахунок зниження собівартості досліджують витрати на виробництво за нормативними (плановими) калькуляціями.

Величину резервів визначають порівнянням досягнутого (фактичного) рівня з нормативною (плановою) величиною

$$\sum_{i=1}^n C_{min}^{\Pi} = C_i^{\text{факт}} - C_i^{\text{план}}$$

де $\sum_{i=1}^n C_{min}^{\Pi}$ – резерв зниження собівартості продукції за рахунок i -го виду ресурсів;

$C_i^{\text{факт}}$ – фактична величина використаного i -го виду ресурсу;

$C_i^{\text{план}}$ – нормативна величина використаного i -го виду ресурсу.

Припустимо, що сумарний резерв зниження собівартості i -го виду продукції за рахунок усіх ресурсів ($\sum C_{min}^{\Pi}$) є одночасно резервом приросту прибутку i -го виду ($\sum_{i=1}^n P_i^{\Pi}$). Тоді загальну величину виявлених резервів зниження собівартості продукції формалізуємо наступним чином

$$\sum C_{min}^{\Pi} = \sum_{i=1}^n P_i^{\Pi}$$

$$\sum P_{max}^{\Pi} = \sum C_{min}^{\Pi} \cdot OP_i$$

де $\sum P_{max}^{\Pi}$ – резерв зростання прибутку від реалізації продукції за рахунок зниження собівартості виробництва;

OP_i – плановий обсяг випуску i -го виду продукції в натуральних одиницях виміру.

Продукція	$\sum C_{min}^{\Pi}$	OP_i	$\sum P_{max}^{\Pi}$
А	7	1250	8750
Б	5	1135	5675
Σ	×	×	14425

За результатами визначення резерву прибутковості реалізації можна зробити висновок, що при зниженні собівартості продукції А на 8 грн. на одиницю та продукції Б на 5 грн. при обсязі реалізації в 1250 та 1135 одиниць продукції відповідно підприємство отримає приріст прибутковості в сумі 14,43 тис. грн.

Визначення резервів зростання прибутку базується на науково обґрунтованій методиці розробки заходів щодо мобілізації власних джерел коштів та збільшення

інтенсивності їх використання. Прибутковість власних джерел коштів, яка в свою чергу є однією з характеристик ефективності діяльності підприємства, залежить від двох найважливіших чинників: прибутковості продажів і оборотності власного капіталу:

$$R_{vk} = \frac{P_{ch}}{V_r} \times \frac{V_r}{Q_{vk}} = R_r \times O_{vk}, \text{ де}$$

R_{vk} – прибутковість власного капіталу (грн. чистого прибутку на 1 грн. власного капіталу);

P_{ch} – чистий прибуток підприємства;

V_r – виручка від реалізації;

Q_{vk} – об'єм власного (авансованого) капіталу підприємства;

R_r – прибутковість продажів (грн. чистого прибутку на 1 грн. обсягу реалізації);

O_{vk} – оборотність власного капіталу.

Таким чином, подана формалізована залежність рентабельності власного капіталу свідчить, що при незначній рентабельності продаж можна домогтися високої рентабельності власного капіталу за умови його високої оборотності. Аналіз показників ефективності використання та їх взаємозв'язку з показниками інтенсивності проведено в таблиці 12.2

Таблиця 12.2

Аналіз показників ефективності використання капіталу

№ з/п	Показники	На кін. базового періоду	На кін. звітнього періоду	Відхилення (+/-)	
				Абсолютне (тис. грн.)	%
1	Чистий прибуток підприємства тис. грн. (P_{ch})	186	(408)	- 594	- 319,35
2	Виручка від реалізації тис. грн. (V_r)	82689	69786	- 12900	- 15,60
3	Об'єм власного (авансованого) капіталу підприємства тис. грн. (Q_{vr})	9747	9747	- 0,00	- 0,00
4	Обсяг активів тис. грн. (Q_a)	112744	85923	- 26821	- 23,79
5	Прибуток реінвестований тис. грн. (P_r)	5359	4951	- 408	- 7,61
6	Прибутковість власного капіталу (R_{vk})	0,01908	- 0,04186	- 0,06094	- 319,39
7	Прибутковість продажів (R_r)	0,00225	- 0,00585	- 0,00810	- 360,00
8	Оборотність власного капіталу (O_{vr})	8,48353	7,15974	- 1,32379	- 15,60

Як свідчать розрахункові дані таблиці 12.2, аналізоване підприємство не показує поступальної динаміки рентабельності капіталу. На кінець 2014 року показника рентабельності становив – 4,19 %, а його негативний приріст склав – 319,39 %. Причини такої низької динаміки можна визначити шляхом аналізу впливу факторів (табл. 12.3)

Таблиця 12.3

Аналіз впливу факторів на прибутковість капіталу

№ з/п	Показники	На кін. базового періоду	Умовний показник	На кін. звітного періоду	Відхилення (+/-)
1	Прибутковість власного капіталу (R_{vk})	0,01908	– 0,04962	– 0,04186	– 0,06094
2	Прибутковість продажів (R_r)	0,00225	– 0,00585	– 0,00585	– 0,00810
3	Оборотність власного капіталу (O_{vr})	8,48353	8,48353	7,15974	– 1,32379

Вплив факторів першого порядку на відхилення рівня прибутковості виконаємо методом підстановки.

Вплив зміни прибутковості реалізації (Δf_{rp}):

$$\Delta f_{rp} = -0.04186 - (-0.04962) = 0.00776$$

Із зниженням прибутковості реалізації продукції на 0,81 % рівень прибутковості загального капіталу змінився на 0,78%.

Вплив зміни коефіцієнта оборотності (Δf_{ovr}):

$$\Delta f_{ovr} = -0.04962 - 0.01908 = -0.06870$$

Із зниженням коефіцієнта оборотності на 1,32379 рази, рівень прибутковості загального капіталу знизився на 6,87 %.

Сумарний вплив обох факторів зменшив прибутковість власного капіталу на 6,09 %.

$$\sum f\Delta = -0.0687 + 0.00776 = -0.06094$$

Оскільки показник прибутковості реалізації пов'язаний із збільшенням обсягів реалізації, а такої можливості в конкурентному середовищі може не існувати, то збільшення темпів приросту оборотності капіталу за рахунок застосування ефективних управлінських рішень є основним резервом підвищення його прибутковості.

Практичні завдання до теми 12

Задача 12.1.

Заповнити таблицю та виявити вплив факторів на відхилення за рівнем прибутковості.

Показники	2007 р	2008р.	Відхилення	
			Абсолютне грн.	Відносне %
Чистий прибуток скоригований на суму сплачених відсотків на позиковий капітал, тис. грн.	1369	1646		
Середньорічна сума оборотного капіталу, тис. грн.	10652	12683		
Рентабельність оборотного капіталу, грн.				

Задача 12.2.

Заповнити таблицю та виявити рівень вивільнення (додаткового залучення) оборотного капіталу

№ за/п	Показники	2007 р	2008р.	Відхилення	
				Абсолютне грн.	Відносне %
1	Виторг від реалізації товарної продукції, тис. грн.	12652	12633		
2	Середньорічна сума оборотного капіталу, тис. грн.	5969	6146		
3	Оборотність оборотного капіталу, рази, (1:2)				
4	Тривалість одного обороту, дні, (2×365:1)				
5	Показник закріплення оборотного капіталу, грн. (2:1)				
6	Ододенний оборот з реалізації, тис грн. (1:365)				
7	Сума вивільнення (додаткового залучення) оборотного капіталу, тис грн. (4-4×6)	×	×	×	

Задача 12.3.

Заповнити таблицю та дати оцінку впливу факторів на показник прибутковості власного капіталу

№ з/п	Показники	На кін. базового періоду	На кін. звітнього періоду	Відхилення (+/-)	
				Абсолютне (тис. грн.)	%
1	Чистий прибуток підприємства тис. грн. (P_{ch})	186	(408)		

2	Виручка від реалізації тис. грн. (V_r)	82689	69786		
3	Об'єм власного (авансованого) капіталу підприємства тис. грн. (Q_{vr})	9747	9747		
4	Обсяг активів тис. грн. (Q_a)	112744	85923		
5	Прибуток реінвестований тис. грн. (P_r)	5359	4951		
6	Прибутковість власного капіталу (R_{vk})				
7	Прибутковість продажів (R_r)				
8	Оборотність власного капіталу (O_{vr})				

Тести контролю знань до теми 12

12.1. Коефіцієнт оборотності оборотних активів розраховується як:

- а) відношення чистої виручки від реалізації до середньорічної залишкової вартості основних засобів
- б) відношення чистого доходу до середньорічної суми активів підприємства
- в) відношення чистої виручки від реалізації до середньорічної залишкової вартості оборотних активів
- г) відношення чистої виручки від реалізації до середньорічної первісної вартості основних засобів

12.2. Коефіцієнт оборотності запасів розраховується як:

- а) відношення чистої виручки від реалізації до середньорічної залишкової вартості активів
- б) відношення чистого доходу до середньорічної суми оборотного капіталу
- в) відношення чистої виручки від реалізації до середньорічної залишкової вартості запасів
- г) відношення чистої виручки від реалізації до залишкової вартості запасів

12.3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості розраховується

як:

- а) відношення чистого доходу до середньорічної залишкової вартості довгострокової дебіторської заборгованості
- б) відношення чистого доходу від реалізації продукції та середньорічної суми дебіторської заборгованості
- в) відношення чистої виручки від реалізації до середньорічної залишкової вартості оборотних активів
- г) відношення чистого доходу від реалізації продукції та залишку дебіторської заборгованості

12.4. Тривалість обороту оборотних активів розраховується як:

- а) відношення середньорічної залишкової вартості оборотних активів до чистого доходу
- б) відношення чистого доходу від реалізації до середньорічної залишкової вартості оборотних активів
- в) відношення кількості днів в аналізованому періоді до коефіцієнта оборотності оборотних активів
- г) відношення кількості днів в аналізованому періоді до залишкової вартості оборотних активів

12.5. Коефіцієнт закріплення оборотних активів розраховується як:

- а) відношення середньорічної залишкової вартості оборотних активів до чистого доходу
- б) відношення чистого доходу від реалізації до середньорічної залишкової вартості оборотних активів
- в) відношення кількості днів в аналізованому періоді до коефіцієнта оборотності оборотних активів
- г) відношення кількості днів в аналізованому періоді до залишкової вартості оборотних активів

12.6. Рентабельність реалізації визначається як:

- а) відношення середньорічної залишкової вартості оборотних активів до чистого доходу
- б) відношення прибутку від реалізації до середньорічної залишкової вартості оборотних активів
- в) відношення прибутку від реалізації до чистої виручки від реалізації
- г) відношення прибутку до залишкової вартості оборотних активів

12.7. Рентабельність основних засобів визначається як:

- а) відношення чистого доходу до середньорічної залишкової вартості основних засобів
- б) відношення прибутку від реалізації до середньорічної залишкової вартості оборотних активів
- в) відношення прибутку від реалізації до чистої виручки від реалізації
- г) відношення чистого прибутку до середньорічної залишкової вартості основних засобів

12.8. Рентабельність капіталу (ROE) визначається як:

- а) відношення чистого доходу до середньорічної залишкової вартості основних засобів
- б) відношення прибутку від реалізації до середньорічної вартості активів
- в) відношення чистого прибутку до середньорічної вартості активів

відношення чистого прибутку до середньорічної залишкової вартості основних засобів

12.9. Рентабельність власного капіталу визначається як:

- а) відношення чистого доходу до середньорічної залишкової вартості основного капіталу
- б) відношення прибутку від реалізації до середньорічної вартості власного капіталу
- в) відношення чистого прибутку до середньорічної вартості активів
- г) відношення чистого прибутку до середньорічної вартості власного капіталу

12.10. При обчисленні рентабельності капіталу або його складових у чисельнику використовується:

- а) валовий прибуток;
- б) прибуток від реалізації продукції;
- в) фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування;
- г) чистий прибуток;

ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ

Активи assets – це ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигід у майбутньому.

Асортимент продукції – сукупність різних груп, видів і сортів товарів, які об'єднані за виробничою, споживчою або торговою ознакою.

Баланс balance – це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

Банкрутство bankruptcy – це реалізація катастрофічних ризиків підприємства в процесі його господарської діяльності, внаслідок якої воно не може задовільнити в установлені строки вимоги, що пред'явлено зі сторони кредиторів та виконати зобов'язання перед бюджетом.

Валова продукція – вартість всієї виробленої продукції (виконаних робіт, наданих послуг) у грошовому вираженні, включаючи залишки незавершеного виробництва і обороти внутрішньогосподарського споживання на підприємстві.

Величина size – це властивість, спільна в якісному відношенні для багатьох об'єктів (фізичних об'єктів, їхніх станів і процесів, що з ними відбуваються) та індивідуальна в кількісному відношенні для кожного з них.

Витрати – це зменшення економічних вигід у вигляді вибуття або амортизації активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками).

Грошовий потік cash flow – це сукупність розподілених у часі надходжень і видатків грошових коштів та їх еквівалентів, підприємством у процесі господарської діяльності.

Грошові кошти cash – це поняття бухгалтерського обліку, яке відображає найліквідніші активи підприємства та включає готівку в касі, кошти на рахунках в банках, електронні гроші, які емітуються у відкрито циркулюючій системі, депозити до запитання та кошти в дорозі.

Групування grouping – це розподіл статистичної сукупності на групи (частини) за рядом характерних для них ознак.

Дивіденд dividend (лат. dividendum — те, що підлягає поділу) – це частина прибутку, яка виплачується емітентом корпоративних прав на користь власників корпоративних прав, або державним некорпоратизованим, казенним чи комунальним підприємством на користь відповідно держави або місцевої громади

Динаміка dynamics – це стан руху, хід розвитку, зміни чогось.

Діагностика diagnosis – це галузь науково-технічних знань, сутність якої складають теорія, методи і засоби постановки діагнозу про стан об'єктів дослідження.

Ділова активність business activity – це комплексна характеристика, яка втілює різні аспекти діяльності підприємства, а тому визначається системою таких критеріїв, як місце підприємства на ринку конкретних товарів, географія ділових відносин, репутація підприємства як партнера, активність іноваційно-інвестиційної діяльності, конкурентоспроможність.

Економія saving – це заощаджені проти встановленої норми матеріали, сировина, паливо, час, грошові ресурси на виробництво одиниці продукції або виконаних робіт.

Збиток loss – це суми втрачених активів, наприклад, через шкоду втрати, крадіжки або зобов'язання, які виникли, наприклад, у результаті правопорушення. спричинені незаконним діянням майнові втрати (витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також неодержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною), що тягнуть за собою покладення на правопорушника (чи особу, визначену законом) обтяження з відновлення майнового стану потерпілого суб'єкта з покладенням обов'язку з доказування понесених втрат на останнього у встановленій процесуальній формі

Звітність accounting – це періодичне складання підприємствами, організаціями звітів про свою діяльність, що надсилаються в державні органи.

Змінні витрати – витрати звітного періоду, які залежать від обсягів діяльності підприємства та змінюються відповідно до них.

Інвестиції investments – це довгострокові вкладення капіталу у підприємницьку діяльність з метою одержання певного доходу (прибутку).

Індекс index (лат. index від indico — вказую, subscript) – це число, букви або інша комбінація символів, що вказує місце елемента в сукупності або характеризує стан деякої системи.

Калькуляція – розрахунково-вартісна методика бухгалтерського обліку, за допомогою якого обраховується собівартість виробленої продукції, виконаних робіт, наданих послуг, придбаних матеріальних цінностей.

Капітал capital – за визначенням класичної економічної теорії один із факторів виробництва, усе те, що використовується для виробництва, але безпосередньо не споживається в ньому (за винятком повільної амортизації).

Коефіцієнт coefficient – це характеристика процесу, явища, речовини або поля, яка має відносно сталий характер.

Криза crisis (від грец. κρίσις — вихід, закінчення) — це рішення, поворотний пункт, тяжкий перехідний стан.

Лeverидж leverage – це потенційна можливість впливати на рентабельність власного капіталу змінюючи питому вагу позикових джерел коштів у складі усіх джерел коштів підприємства.

Ліквідність liquidity – це можливість швидкого переведення активу в готівку без істотної втрати його вартості (з мінімальними витратами).

Майновий стан property status – це сукупність належних підприємству майнових прав та майнових зобов'язань, що відображається у бухгалтерському обліку його господарської діяльності відповідно до вимог закону.

Маржинальний аналіз (аналіз «витрати – обсяг збуту – прибуток») – різновид аналізу господарської діяльності, основним завданням якого є визначення точки беззбитковості, під якою приймається умова, де всі отримані доходи покривають всі понесені витрати.

Маржинальний дохід profit margin – це дохід, який отримує фірма при продажі останньої (крайньої) додаткової одиниці продукції.

Матеріальні ресурси – це та частина активів підприємства, яка безпосередньо використовується у процесі виробництва продукції (робіт, послуг) та повністю переносить свою вартість на новостворений продукт (роботу, послугу).

Метод method (від грец. μέθοδος – «шлях кризь») – це систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити, щоб виконати певну задачу чи досягти певної мети; поняття тотожне алгоритму дій і технологічному процесу

Методологія methodology (грец.- μεθοδολογία – вчення про метод) – це сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в науці; вчення про методи пізнання та перетворення дійсності.

Модель model (від лат. modulus – міра, зразок, норма) – це прообраз, опис або зображення якогось об'єкта. Види моделей: Математична модель – це модель, що описує об'єкт, явище чи процес мовою математики.

Нематеріальні активи – це активи підприємства, які характеризуються відсутністю матеріальної форми, тривалим терміном утримання і використання та мають здатність приносити економічні вигоди.

Облік accounting – це належним чином організована система збору, нагромадження, обробки, групування, узагальнення і реєстрації (фіксації) необхідної інформації або її сукупних даних, що відображають кількісну чи якісну характеристику подій, явищ, фактів, процесів, об'єктів тощо

Оборотність reversibility – це характеристика спрямованості процесів, яка виражається в закономірності повторення на заключному етапі розвитку явища певних рис його вихідного пункту.

Операційний цикл operating cycle – це проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів (еквівалентів грошових коштів) від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг.

Основні засоби – це засоби праці, які безпосередню використовуються у процесі виробництва матеріальних благ протягом одного і більше виробничих циклів (календарних років).

Пасиви liabilities – це капітал — власність, визначена у вартості (грошах) боргове зобов'язання підприємства (юридичної) або громадянина (фізичної) особи

по відношенню до іншого підприємства (юридичної) або громадянина (фізичної) особи.

Платоспроможність solvency – це здатність позичальника своєчасно здійснювати розрахунки за всіма видами своїх зобов'язань.

Показник index – це наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь.

Порівняння comparison – це метод наукового дослідження, пізнання дійсності, покликаний встановити спільні й відмінні ознаки між процесами, явищами, об'єктами.

Постійні витрати – витрати звітного періоду, які не залежать від обсягів діяльності підприємства.

Поточні виробничі запаси – це запаси підприємства, які формуються для забезпечення безперервного процесу виробництва між черговими партіями надходження матеріальних ресурсів.

Прибуток profit – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

Прогнозування prognostication – це процес передбачення майбутнього стану предмета чи явища на основі аналізу його минулого і сучасного, систематично оцінювана інформація про якісні й кількісні характеристики розвитку обраного предмета чи явища в перспективі.

Продуктивність праці – це кількість виготовленої продукції (виконаних робіт, наданих послуг) одним працівником або виготовленої (виконаної, наданої) за одиницю робочого часу.

Реалізована продукція – вартість продукції, яка була відвантажена підприємством або оплачена покупцем протягом звітного періоду; відображає рівень конкурентоспроможності підприємства та його продукції (робіт, послуг) на відповідному ринку та, одночасно, демонструє взаємозв'язок обсягів виробництва та потреб цього ж ринку.

Реальні інвестиції real investments – це вкладення капіталу у відтворення основних фондів, в інноваційні нематеріальні активи, у приріст запасів товарно-

матеріальних цінностей та інші об'єкти інвестування, пов'язані зі здійсненням операційної діяльності підприємства.

Рентабельність profitability – це відносний показник, тобто рівень прибутковості, що вимірюється у відсотках.

Ризик risk – це небезпека, можливість зазнати збитку чи шкоди.

ринкова вартість market value – це найбільш ймовірна ціна, за якою об'єкт може бути відчужений на відкритому ринку в умовах, відповідних ринковим.

Робочий час – відведений період часу, протягом якого працівник повинен виконати доручену йому роботу.

Сезонні виробничі запаси – запаси, що формуються на підприємстві, яким властивий сезонний характер виробництва.

Собівартість cost – це комплексний економічний показник, який об'єднує в собі витрати уречевленої праці (обладнання), та витрати на спожиті засоби виробництва, й витрати живої праці та витрати на заробітну плату працівників підприємства.

Собівартість продукції (робіт, послуг) – це сума понесених витрат підприємством на виробництво одиниці продукції (робіт, послуг).

Ставка дисконту the discount rate – це відсоткова ставка, яка застосовується до майбутніх доходів і враховує ризик та невизначеність, пов'язані з фактором часу.

Страхові виробничі запаси – це запаси підприємства, які створюються на випадок настання надзвичайних подій.

Структура structure – це характеристика складу та просторова картина складу об'єкта, взаєморозміщення формацій, частин, деталей, елементів, певний функціональний взаємозв'язок складових частин об'єкта, внутрішня будова.

Товарна продукція – це вартість виготовленої продукції (робіт, послуг) без врахування залишків незавершеного виробництва і оборотів внутрішньогосподарського споживання.

Трудові ресурси – це працездатна частина населення, що має необхідні фізичні дані, знання і досвід роботи у відповідній галузі.

Трудомісткість праці – це кількість затраченого робочого часу, що припадає на виготовлення одиниці продукції (робіт, послуг).

Управління management – це вид суспільної діяльності, яка передбачає систему скоординованих дій суб'єкта на об'єкт для виконання певних організаційних завдань.

Фактор factor (лат. «facere» – «діяти», «виробляти», «примножувати») – це умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник.

Факторна система system of factors – це побудова структурно-логічних моделей, в яких фактори розміщуються у певному порядку з урахуванням їх взаємозв'язку.

Фінансова діяльність financial activities – це система норм і методів, які використовуються для фінансового забезпечення функціонування підприємств і досягнення ними поставлених цілей.

Фінансова стійкість financial stability – це такий стан фінансових ресурсів підприємства, їх розподілу і використання, який забезпечує збереження міжнародного ринку, розвиток підприємства за рахунок росту прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності в умовах допустимого ризику зовнішньоекономічної діяльності.

Фінансовий результат financial results – це приріст (чи зменшення) вартості власного капіталу підприємства, що утворюється в процесі його підприємницької діяльності за звітний період.

Фінансовий цикл financial cycle – це цикл обігу грошової готівки підприємства, виражений часом, протягом якого гроші вилучені з обігу.

Фінансові інвестиції financial investments – це активи, які утримуються підприємством з метою: збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора.

Фінансування financing – це забезпечення наявним грошовим капіталом для використання в комерційних цілях.

Фондовіддача assets ratio – це відношення вартості випущеної продукції у вартісному виразі до середньорічної вартості основних виробничих фондів.

Фондоозбросність capital-labor ratio – це показник оснащеності праці виробничими основними фондами.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуально про аналіз фінансової звітності / автор-укл.: Р. Грачова. – К. : Книги для бізнесу, 2007. – 128 с.
2. Анущенко К. А. Финансово-экономический анализ: учеб.-практ. пособие / К. А. Анущенко, В. Ю. Анущенко. – М. : Дашков и К., 2008. – 404 с.
3. Банк В. Р. Финансовый анализ: учеб. пособие / Банк В. Р., Банк С. В., Тараскина А. В. – М. : Проспект, 2009. – 347 с.
4. Білик М. Д., Фінансовий аналіз: Навч. посіб. / М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
5. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками. – К.: Ника-центр, 2005. – 599 с.
6. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Эльга, Ника-центр, 2004. – 656 с.
7. Васильева Л. С. Финансовый анализ: Учеб. для студ. вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. / Васильева Л. С., Петровская М. В. – М. : КноРус, 2007. – 816 с.
8. Власюк Н.І. Оцінка ділової активності підприємств / Н.І. Власюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2004. – Випуск 14.4. – С. 172-176.
9. Галицкая С.В. Финансовый менеджмент; Финансовый анализ; Финансы предприятий: учеб. пособие / С.В. Галицкая. – М.: Эксмо, 2008. – 650 с.
10. Гарасюк О.А. Проблеми щодо сутності поняття «ділова активність підприємства» / О.А. Гарасюк, М.Ю. Ігнатенко // Вісник КТУ. – 2010. – № 22. – С. 63.
11. Горицкая Н. П. Бухгалтерский учет и финансовый анализ: практ.пособ. / Н. П. Горицкая. – К. : Ред.газ. Бухгалтерия. Налоги. Бизнес. 2001. – 288 с.
12. Господарський кодекс України: Офіційний текст / Україна. Верховна рада. – К. : Кондор, 2003. – 208 с.
13. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз: підручник для ст-тів ВНЗ / Б.Є. Грабовецький. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 256с.
14. Грабовецький Ю. Є. Економічний аналіз: Навч.посіб. / Грабовецький Б. Є. – К.: ЦУЛ, 2009. – 256 с.

15. Деєва Н. М. Фінансовий аналіз: навчальний посібник / Н. М. Деєва, О. І. Дедіков – К. : ЦУЛ, 2007. – 328 с.
16. Джеймс С. Ванхорн, Джон М. Вахович мл. Основы фінансового менеджмента, 12-е изд. / Fundamentals of Financial Management, 12th Edition James C. Van Horne, John M Wachowicz Jr. - М.: Издательский дом «Вильямс», 2008.— 1232 стр., с ил.
17. Економічний аналіз. Практикум / Ред. Є. В. Мних. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 432 с.
18. Ефимова О. В. Финансовый анализ. – 4-е изд., перераб. и доп. / Ефимова О. В. – М. : Бухгалтерский учет, 2002. – 528 с.
19. Заїкіна О.О. Роль показників ділової активності в оцінці управління підприємством / О.О. Заїкіна // Харчова промисловість. – 2008. – №7. – С.144-148
20. Закон України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р., № 996-XIV.
21. Зянько В. В. Фінансовий аналіз і звітність. / Зянько В. В., Єпіфанова І. Ю. – Вінниця : ВНТУ, 2008. – 83 с.
22. Кизим Н. А. Финансовый анализ: учеб. пос. – 3-е изд. испр. и доп. / Кизим Н. А., Иванченко В. В. – Х. : ИНЖЭК, 2005. – 248 с.
23. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / Г. Г. Кірейцев. — [3-є вид.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 531 с.
24. Костецький Я.І. Факторний аналіз рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств / Я.І. Костецький / Економічний аналіз. – 2012. – Випуск 10. – Ч. 4. – С. 179-181.
25. Костырко Р. А. Финансовый анализ: Учеб. пособие / Костырко Р. А. – Харьков : Фактор, 2007. – 784 с.
26. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз і планування: навч.посібн. для студентів вузів./ Крамаренко Г. О. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 234 с.
27. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз: підручник для студентів вузів. / Крамаренко Г. О., Чорна О. Є. – К. : ЦУЛ, 2008. – 392 с.
28. Куриленко Т.П. Теоретичні аспекти визначення ділової активності [Електронний ресурс] / Т.П. Куриленко // Науковий вісник Академії муніципального

управління, серія «Економіка» : зб. наук. праць. – К. : АМУ, 2009. – Вип. 6. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_ekon/2009_6/ZMIST.htm.

29. Куриленко Т.П. Теоретичні аспекти визначення ділової активності [Електронний ресурс] / Т.П. Куриленко. – Режим доступу : www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_6/6.pdf.

30. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: монографія / Лахтіонова Л. А. – К.: КНЕУ, 2001. – 387 с.

31. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: Монографія / Л.А. Лахтіонова. – К.: КНЕУ, 2001. – 387 с.

32. Литвина Т. В. Финансовый анализ: учеб. пособ. для студ. фак-та заочного обучения. / Литвина Т. В., Рева Л. И.– Х. : ХАИ, 2004. – 81 с.

33. Литвина Т. В. Финансовый анализ: Учеб.пособ. для студентов факультета заочного обучения / Литвина Т. В., Рева Л. Г., Рабыниста Ю. Б. – Харків : ХАИ, 2004. – 81 с.

34. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств і організацій, затверджена Наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств і організацій від 23.02.1998 р., № 22 // Українська інвестиційна газета. – 1998. - № 15. – С. 29-33.

35. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємств і організацій, затверджена Наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств і організацій від 21.03.1997 р., № 37 //Галицькі контракти. - 1997. - № 40. – С. 40-55.

36. Методичні рекомендації проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 25 листопада 1996 р. № 1403.

37. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджені Наказом Міністерства Економіки України від 17 січня 2001 року // Бухгалтерія. – 2001. - № 11. – С. 18-22.

38. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч. посібник / В.О. Мец. – К.: КНЕУ, 1999. – 132 с.

39. Мешкова Н. Л. Економічна сутність ділової активності промислового підприємства / Н. Л. Мешкова // Вісник економічної науки України. – 2013. – № 1. – С. 105-108.
40. Мних Є. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: підручн. / [Електронний ресурс] / Є.М. Мних. – Режим доступу : <http://pidruchniki.ws/1663111641846/>
41. Мошенський С. З. Економічний аналіз. Підручник для студентів вузів. – 2-е вид., доп. і перероб. / Мошенський С. З., Олійник О. В. – Житомир : Рута, 2007. – 704 с.
42. Петренко М.І. Оцінка ділової активності підприємства / М.І. Петренко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – К., 2010. – Вип. 26. – С.182–186.
43. Писаревський І.М., Стешенко О.Д. Управління ризиками. Навч. посібник. - Харків: ХНАМГ, 2008. - 124 с.
44. Подольська В. О. Фінансовий аналіз: навч. посібник / Подольська В. О., Ярош О. В. – К. : Центр навч. літератури, 2007. – 488 с. 278
45. Подольська В.О. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / В.О. Подольська, О.В. Яріш. – К. : ЦНЛ, 2007. – 488 с.
46. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку № 7 „Основні засоби». Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 року № 87 // Все про бухгалтерський облік. – 2002. – 84 (751).– С. 29.
47. Русак Н. А. Финансовый анализ субъекта хозяйствования: справ. пособ. / Н. А. Русак, В. А. Русак – Мн. : Высшая школа, 1997. – 309 с.
48. Рэдхэд К., Хьюс С. Управление финансовыми рисками / Пер. с англ. – М.: «ИНФРА-М», 1996. – 288 с.
49. Савицкая Т. В. Анализ финансового состояния предприятия. / Савицкая Т. В. – М. : Изд-во Гревцова, 2008. – 200 с.
50. Савчук В.П. Практическая энциклопедия. Финансовый менеджмент. – 3-е изд. – К.: Companion Group, 2008. – 880 с.

51. Семенов Г. А. Техніко-економічні розрахунки на підприємстві: навч. пос. для студентів вузів / Семенов Г. А., Семенов А. Г., Станчевський В. К. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 184 с.
52. Семенов Г. А. Техніко-економічні розрахунки на підприємстві: навч. пос. для студ. вузів / Семенов Г. А., Семенов А. Г., Станчевський В. Н. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 184 с.
53. Старостенко Г. Г. Фінансовий аналіз: навч. посібник для студентів вузів / Старостенко Г. Г., Мірко Н. В. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 224 с.
54. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. 3-тє вид., перероб. та доп. -К.: КНЕУ, 2000. - 460 с., іл.
55. Фінансова звітність ПАТ «Борщівський сирзавод» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://borshivcheese.pat.ua/emitents/reports/year/2012>
56. Фінансовий аналіз / Білик М. Д., Павловська О. В., Притуляк Н. М., Невмержицька Н. Т. – К. : КНЕУ, 2005. – 592 с.
57. Фінансовий аналіз: Навч. посібник для студентів вузів / Салига С. Я., Дацій Н. В., Корецька С. О. та ін. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 210 с.
58. Фролова Т. О. Фінансовий аналіз. Навч. посібник. / Фролова Т. О.– К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 283 с.
59. Фролова Т. О. Фінансовий аналіз: Навчально-методичний посібник / Фролова Т. О. – К. : Вид-во Європейського університету, 2005. – 253 с.
60. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз: Підручник для студентів вузів / Цал-Цалко Ю. С. – К.: ЦУЛ, 2008. – 566 с.
61. Чолозова А. И. Методика финансового анализа: теория и практика: учеб. пособие для студ. вузов / Чолозова А. И., Демченко И. А. – М.: Финансы и статистика, Ставрополь: ГРУ, 2008. – 138 с.
62. Шиян Д. В. Фінансовий аналіз: навч. пос. / Шиян Д. В., Старченко Н. В. – К. : А.С.К., 2003 – 240 с.
63. Шморгун Н. П. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. для студ. Вузів / Шморгун Н. П., Головка І. В. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 258 с.

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано Міністерством науки і освіти України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
(№ 1/11-6731 від 07.05.2014)*

ШКРОМИДА Віталій Васильович,
ВАСИЛЮК Марія Михайлівна,
ГНАТЮК Тарас Михайлович

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ діяльності суб'єктів господарювання

Літературний редактор – *Морищан Орест Миронович*
Комп'ютерна верстка – *Морищан Орест Миронович*
Дизайн обкладинки – *Кушнір Володимир*

ISBN 978-966-2343-25-0

Підписано до друку 30.12.2016 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Ум. друк. арк. 12,78.
Друк цифровий. Гарнітура “Times New Roman”.
Тираж 300 прим. Зам. № 238.

Видавець Кушнір Г. М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія – ІФ № 31, від 26.01.2009 р.
76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Шота Руставелі, 1,
тел. 099 700-47-45